

KAUFMANN
DÁVID
KÖNYVTÁRA

B. 883-87.

דרכי נועם

דרכי יי'

ספר

דרכי נועם

הם אמרות שהורו ומפתח
הכללים לבא אֶל פתח שער לימוד

הרצלמוד ופתח ונכנס עד
מקום שער הפנימי

סדרו וחברו

הה"ר שלמה די אוליצירה יצ"ו
למוסלת התלמידים

בשנת ה'ת"מג בחדש סיון

נדפס בבית דוד הארתאס

בשנת הולך בתום ילך בטח:

RECEIVED

1871

1871

RECEIVED

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

LIBRARY

CHICAGO, ILL.

1871

1871

1871

1871

1871

RECEIVED

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

LIBRARY

CHICAGO, ILL.

1871

דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום:

מבוא הגמרא ונתיבות שביליה

הגמרא נחלקת למשנה (בחילוק המסכתות) ופירוש המשנה והוא הגמרא * המשנה

נקראת תורה שבעל פה והיא יסוד התורה שהעתיקו ממש רבינו ע"ה עד רבינו הקדוש ע"ה היה להם מסורת הקבלה מסיני ויהושע וזקנים ונביאים ואנשי כנסת חגדולה והתחילו התנאים ואחריהם האמוראים ורבנן פבוראי והגאונים והרבנים הנכונים חכמים וידועים * ופירוש המשנה הוא עם הלכה מקוימת או הלכה דחיה והזכרה ולא לבטלה כדברי רז"ל * וזו יתחלק לכ"א חלקים ואלו הן תוספתא ברייתא פירוש שאלה השוכה קושיא פירוק תיובתא סיוע רמיה התקפתא הצרכה מעשה שמעתא סוגיא הלכה תיקון הגדה הוראה שינוי שיטה * ויש סימנים וסידורים לכל אחד מאלו הנזכרים * זה הילוך הנגיד: כללי הגמרא בנתיבות לבאר פרשי הרברים שבתלמוד והם שמנה נתיבות * נתיב המשנה בכ"ו כללים * נתיב הקושיא במ"ז כללים * נתיב המתריץ בו ג' דרכים תירוץ בכ"ה כללים חזרה בג' כללים דחיה בכלל א' * נתיב הפירוש הם ג' מפרשי המשנה * ברייתא כי"ג כללים אמורא בי' כללים מסרר ג' דרכו לקצר לרלג להפך להוסיף לשנוא לפרש לסדר ובר' כללים * נתיב בעי' ופשיטות בבעי' י"א כללים בפשיטות ז' כללים * נתיב פלוגתא כו ג' דרכים פלוגתא בי' כללים ילפותא בא' סיוע א' נתיב שמועה בכלל א' * נתיב ההלכה י"ב עמודים לפסוק הלכה וי"ו כללים לפסק: כן דרך המחבר

הנתיבות:

מסורת הקבלה

כל המצות ניתנו למשה בסיני בפירושן מפי הגבורה והתורה
כתבה משה והמצוה שהיא פירוש התורה לא כתבה אלא
צוה בה לוקנים אהרן ויהושע ולשאר כל ישראל ומפני זה נקראת
תורה שבעל פה שאינה תורה שבכתב כספר תורה ובכל דור ודור
קבלוה איש מפי איש ונמצא משה רבינו ער רב אשי מ' דורות
משה רבינו מפי הגבורה יהושע פנחס עלי שמואל דוד אחיה אליהו
אלישע יהוידע זכריה הושע עמוס ישעיה מיכה יואל נחום חבקוק
צפניה ירמיה ברוך עזרא שמעון הצדיק אנטיגנוס יוסי בן יעזר
ויוסף בן יוחנן יהושע בן פרחיה וניתאי הארכלי יהודה בן שבאי
ושמעון בן שטח שמעיה ואבטליון הלל ושמאי רבן שמעון רבן
גמלי' הזקן רבן שמעון רבן גמליאל ר' שמעון רבינו הקדוש (כתב
המשנה) רבי יוחנן ורב ושמואל רב הונא רבה רבא רב אשי (חבר
הגמרא:) כל אלו החכמים הנזכרים הם גדולי הדורות מהם ראשי
ישיבות ומהם ראשי גליות ומהם מנהררי גדולה (זקנים ושופטים
מלכים ונשיאים) וכהניכס ונביאים ועמהם אלפים ורבות ששמעו
מהם בכל דור ודור: כך בחיבור יד החזקה:

והנה לך בחיבור זה סירור כל החלקים אשר כתבתי כל אהר
במקומו הראוי כפי דרכנו ובהם נכללים כללי הגמרא
ודרכי התלמוד בביאור המשנה והמדות שבהם נדרשת התורה וגם
בעלי המחלוקות ודורותם ועוד כינויי החכמים תנאים ואמוראים
וכללי פסקי ההלכות וכפי דרך בעל הליכות עולם ומה שהשמיט
מספר כריתות ומקצת של תהלות חכמה ויבין שמועה ושאריות
יוסף. והם הראויים להקרא כללים וכל השאר הם פרטים ואין
להזכירם בכלל ובמקום מוצאם ומציאתם יפורשו כל אחד ואחד
בפרט. ויהיה מקורם של אלו הכללים בסדר נכון למצוא מוצאו
כשחזר נכון והיה כל מבקש במשעול אלף בית ועד לחכמים יצא
אל אהל מועד מוכן המפתח לפתוח ולבא בשער פתוח לרוחה
ולישרי לב שמחה:

גתיב אות האלף

איבעיא להו כל איבעיא להו שבת למוד הם חכמים בני הישיבה שהיו נושאים ונותנים באותה הלכה

ויצאה זו השאלה נובניהם : ורובן מצררים כאו דילמא וכמו בכרכות עד ועד ככלל או דלמא עד ולא עד בכלל :

אי בעית אימא קרא ואי בעית אימא סברא קאמ' איבעית אף על פי שלא דבר קודם לכן דבר :

אי הכי מתפרש הכי אי אמרת בשלמא לדידי לא קשרה מה שאני מקשה עתה גהי דקושייתי הראשונה כמקומדה עומדת אלא השתא דתרצת ואמרת כך וכך קשיא : וישאי הכי סיעתא היא פר' שי בקרושין מ'ו :

אהייה פירוש אהיכא קאי וג'ל אהייה לאיזה צד וכמו כלפי לייא : (ולאיי פי' רשי באמת הגיגה ט' :

אי אתמר הכי אתמר מצינו בתלמוד לשון שאמר אמורא אחר ומקשה עליו התלמוד ואמר אלא אי אתמר הכי אתמר והוא לגמרי להפך הלשון שאמר בראשונה :

אי תניא תניא פעמים מקשה מתוך ברייתא וקאמר אי תניא תניא כלומר לא סבירא ליה כי ה' רפ' דם חטאת דף צ'ו וכן בכמה דוכתין . ובפרק כל היד פיר' שי אני שמעתי מה שאמרתי אבל אתה הואיל ומשנה בדיכס לכו אחריה :

איכא דאמרי מצינו פ'ק רביציה יג' איכא דאמרי אמר אביי מחלוקת וכו' שהוא להיפך מן הראשון ובכל התלמוד לא מצינו כן וודאי מצינו לישנא קמא דברי הכל ואיכא דאמרי בהא נמי פליגי :

איכו אין מקרא פירוש אם או אם כן ביצה ד' איכו חשתא : יוצא מירי פשוטו רוצה לומר שהמדרש והפשט שניהם אמת ויסבול הכתוב את הכל ולא ר'ל שלא יוציאוחו מפשוטו לגמרי :

נתיב אות האלף

אין למדין מן הכללות אפילו במקום שנאמר בהם חוץ
ר"ל אין לעשות עיקר מן הכלל שאין כלל אלא
בערך אל עצמו כמו בקירושין תנן כל מצות עשה שהומן נרמא
נשים פטורות ומקשה והרי שמחה והקהל :

איני לשון אין שהוא ענין כן ובתמיה קרינן ליה והכי קאמר
איני וכי כך הוא והא אמר פלוני וכו' ויש מפרשים
לשון קושיא אין היא כמו לא זה :

אלא כשהתלמוד מתרץ תירוץ אחר וסתרינן ליה והרר
בעי לפרוקי פירוקא אחרינא אמרינן בתירוץא בתרא
אלא שלשון אלא מורה שהתירוץ הראשון לעולם דהוי זה
בשהמתרץ אינו המקשה אבל כשחזא המקשה עצמו שיך לומר
אלא ואע"פי שלא קדם לו תירוץ אחר :

אלא מעתה לשון קושיא מאחר שאמרת כן תקשי לך ויש
אלא ואלא הא דתניא וכו' בא להקשות :

אלמא סתם שבתלמוד הוא כמו שמע מינא ויש אלמא
שהוא כמו למה בגיטין פ"ק ובהרבה מקומות וכן
אלמא תניא ר"ל למה תניא :

אלמלא לפעמים משמש בלשון אילו כמו אלמלא נגררה
לחנניה מישאל ועזריה שהוא כמו אילו הלקוחו
ולרוב פעמים משמש בלשון אם לא וי"א דלשון אילו כתוב
אלמלי יוד בסוף :

אם תמצו לומר פעמים בעי בעיא אמורא באם תמצא לומר
מבעיא אחרת שלו או של חברו כגון עכבר נכנס
וכבר בפיו ועכבר יוצא וכבר בפיו מהו מי אמרינן היינו הא דעייל
הוא דנפיק או דלמא אחרינא הוא ואת"ל היינו דעייל עכבר שחור
וכו' ולפעמים בעי בעיא אחרת ודעתו לשתי בעיות כאת"ל כי היא
דכלי עבודה זרה שנשבר וחזר ותקנו מהו ולעגין טומאה ישנה אי
הדרא כדון טומאה דאורייתא אי לא ואקשינן ותבעי ליה שאר

טומאות דרבנן ומסיק חדא מגו חדא קמיבעיא ליה וה'ק טומאות
 דרבנן מי הדרא או לא ואת'ל לא הדרא טומאת עבודת אלילים
 מאי זכו :

אמר פלוני בידוע שאינו חולק ולא ב'א אלא לסייע או
 להוסיף וכשאמר בתלמוד פלוני אומר בידוע
 שהוא חולק על שלפניו :

אמר רבי פלוני אמר רבי פלוני ר'ל בשם רבו כגון אמר רב
 יהודה אמר שמואל רבו היה ושמעה ממנו :

אמר רבי פלוני משום רבי פלוני כגון אמר רבי יוחנן משום
 רבי שמעון בן יוחאי לא שמעה ממנו אבל שמעה
 מאחר שקבלה ממנו :

אמורא אין מקשין מאמורא לאמורא משום דאמרינן גברא
 אגברא קארמיה ופעמים מקשינן מאמורא היכן
 דקים לן הלכה כמותו אמוראי ניהו ואליבא דרבי אליעזר :
האמורא אין לו כח לחלוק על התנא בשום פנים ואומרים
 גבי רב ורבי חייא מצינו שלפעמים אומר רב תנא
 הוא ופליג או רבי חייא תנא הוא ופליג ר'ל שהם חשובים כתנאים
 ויכולים לחלוק על משנה וברייתא אבל זה התירוץ אינו מתרץ
 אלא מתוך דוחק גדול שאינו מוצא תירוץ אחר :

אמוראים

אמוראים הם חכמי הגמרא מי הוא רב ומי תלמיד דור
 אחר דור (וכנויי החכמים באות כ' או ח')
 ועוד כל אמורא ובר פלוגתיה ומאן הלכתא בוותיה
 (וכללי פסקי ההלכה באות כ' וסתמא באות ס')
א רבי חייא ורבי אושעיה ולוי ובה קפרא : וגם רבי שילא רבי
 יהושע בן לוי ואכוה דשמואל רבי אפס : רבי ינאי רבו
 דרבי יוחנן ורבי רבי חנינא בר חמיה רבו דשמואל רב

נתיב אות האלף

חבר ספרא וספרי ורבי חייא התוספתא ורבי הושעיא ובר
קפרא הכרייתות ור' יוחנן הגמרא ירושלמית בארץ ישראל:
רבי יוחנן וריש לקיש: וגם רב ושמואל דנהירן ליה שבילי
דרקיעא: ורב אדא בר אהבה בעל התקופות: רב יוד
לבבל והורה בנהרדעא ומצא רבי אבא מנהיג בבבל ואחר
שנפטר הנהיג שררה רב ואחריו שמואל: (ר"ל נשא אחות
ר' בבב"מ פ"ר:

ב

רב הונא בסורא ורב יהודה ורב נחמן בנהרדעא ורב אסי
ועולא: יש רב הונא אחר רבו של שמואל דבעא מניה שמואל
מרב הונא: וגם רבי חנינא הנהיג שררה: שמואל בר
נחמני רב יהודה בר יחזקאל בפומבדיתא רבי אלעזר בר
פרתי ורב כהנ' רבא גם רבה בר רב הנה או רבי אבא ורבי
אמי ורבי אסי כהני בא"ר רב דימי ורבי אבין:

ג

רב חסדא בסורא ורבה בר נחמני בפומבדיתא ורב יוסף
סגי נחור בסורא ורב ששת: והלך רב חסדא למתא מחסיא
ועשו אותו ראש ישיבה ומתיבתא דרב הונא בנהרדעא:
גם רב נחמן בר יעקב רבה בר רב הונא רבי יהודה נשיאדה
אביו של רבי הלל שחקן העיבור:

ד

אבין ורבא הוא רבא בר יוסף בר חמא ראש ישיבה במחוזא:
גם רב נחמן בר יצחק (בת רב חסדא אשתו של רבא היתה
בריש חגיגה) רב נחמן ראש ישיבה בפומבדיתא רב יוסף
בגרש רב חמא בנהרדעא הלל הנשיא בן ר' יהודה נשיאה:
רב פפא ורב פפי ורב הונא בריה דרב יהושע ורב ימר ורב
זביר בפומבדיתא גם רב דימי מנהרדעא רב אחא ברירא
דרבא רב סימא בריה דרבא בפומבדיתא:

ה

רב כהנא ורפרס בר פפיא ואמימר ומר זוטרא ורב אשי
בסורא ורבינא הוא רבי אבינא: וגם מרימר בר רב אשי
ר"י בסורא רב גביתה ר' יהוד' בפומבדיתא רב אידי בר אבן

ו

נתיב אות האלף

ה

בסורא רפרם בפומבדיתא רב נחמן בר הונא בסורא רבה חוספאה
 בסורא רב טביומי בר רב אשי בסורא ומר בר רב אשי: ורב אשי
 הוא שחיבר הגמרא בבליית בארץ שנער היא כבל. וחברו חכמי
 המשנה חבורים אחרים ר' הושעיא באור ספר בראשית ור' ישמעאל
 פירוש מאלה שמות עד סוף התורה והוא הנקרא מכילתא וכן רבי
 עקיבא מכילתין וחכמים אחרים חברו מדרשות והכל חובר קודם
 הגמרא בבליית. ומאלו הספרים יתבאר האסור והמותר הטמא
 וחטהור החייב והפטור הפסול והכשר גם הגזרות לעשות סייג וכן
 המנהגות והתקנות וגם כן משפטים ודינים מופלאים: אחרי
 האמוראים היו רבנן סבוראי נזכרו קצתם בגמרא ואחריהם גאוני
 עולם ואחריהם חכמים נבונים וידועים המה ראשי בני ישראל
 שלשלת הקבלה ומחזיקי תורת האל: וחתנאים תראה באות ת'
 ועיין עוד בערך חכמים וסתם מתניתין:

אמורא ובר פלוגתיה

רב ורבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן.
 שפואל ורבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן.
 רבי יוחנן וחזקיה הלכה כחזקיה משום דרבו דרבי יוחנן הוא.
 רבי יוחנן ורבי ינאי הלכה כרבי ינאי משום דרבו דרבי יוחנן
 גם כן הוא:
 רבי יוחנן ורבי אלעזר הלכה כרבי יוחנן (חוץ מתלת מילין דהלכה
 כרבי אלעזר:
 (רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי הלכה כר' יהושע בן לוי דרבו הוא:
 רב הונא ורב הלכה כרב.
 רב הונא ורב חסדא הלכה כרב הונא (פרק כל הנשבעין ועיין פ"ב
 ב"מ) דרבו דרב חסדא הוא.
 רב אשי ורב כהנא הלכה כרב כהנא.
 רב הונא ורב נחמן הלכה כרב נחמן בדיני וכרב הונא באיסורי:
 וכן

נתיב אות האלף

וכן רב נחמן ורב ששה הלכה כרב ששורת באיסורי וכרב נחמן
בריני :

רב ורב הונא הלכה כרב :

רב ורבי חנינא הלכה כרב :

שמואל ורב אדא בר אחבה הלכה כשמואל :

רב אשי ורבינא הלכה כרב אשי :

כל היכא דפליגי רב ושמואל הלכה כרב באיסורי וכשמואל

בריני לבר מתלמי (נה ציצית גרירה) דאינון איסורא והלכה

כשמואל (בפרק במה מדליקין) :

(אין הלכה כמותם בדיני מוקצה משום דסבירא לה כרבי יהודה)

וכי אמרינן הלכה כפלוני בריני וכפלוני באיסורי דוקא

כנגד בר מתלוקתו כגון רב כנגד שמואל ורב נחמן כנגד רב

הונא אבל אם נחלק עם אחר לא :

(הלכתא כרב בהני תלת בין לקולא בין לחומרא שבת ויום טוב

ויום טוב שני ויומא דראש השנה ביצה דף כ' .)

רבי יוחנן וריש לקיש הלכה כר' יוחנן בר סתל דהלכה כר' ל' פ'

החולץ ובפ' חזקת כתב הר' אע"פ כן ק"ל כר' ל') וסימניהון

חלץ ירש קנה : (ומקורן ומוצאן של כל או תרא' בספ' כריתו'

שער ג' מחלק ד' ובהליכות עולם כג' פרקים של שער ה')

רבה ורב יוסף הלכ' כרבה בר מתל דהלכתא כרב יוסף וסימניהון

שרח קנין ומחצה :

אבי ורבא הלכתא כרבא בר מיע' ל' קג' ס' סימנ' דהלכתא כאבי

והן יאוש שלא מדעת ער זומם לחי העומד מאליו קדושין שאין

מסורין לביאה גילוי דעתא מומר לתיאבון :

בכל התורה דפליגי רב אחא ורבינא רב אחא לחומרא ורבינא

לקולא והלכתא כרבינא לקולא בר מתל דרב אחא לקולא

ורבינא לחומרא והלכתא כרב אחא לקולא וסימניהון אומצא

ביעי ומזריקי וכלן הלכות קבועות :

נתיב אות האלף

ו

הלכתא כמר בר רב אשי בכליה גמרא בר ממיפך שבועות וחיוורי
בצומת הגידין וסימנין כלו הפך לכן וזה מוסכם מרוב חפופקי'
(ר' ח' ר' י' ר' א' ש') ועיקר :

כל כלל שנגמרא כגון פלוני ופלוני הלכה כפלוני כולהו קיימא
לן הכי מסתמא בר מהיכא דמפרש בהריא או מוכח מסוגיית
הגמרא דלית הלכתא כהני בכמה דברים פסיק הגמרא נגר
הכלל. ובאוחן הרברים וכיוצא בהם אין סומכין על הכלל
(רע דקאמר הגמרא והלכתא יבשתא שרי רטיבא אמיר ביצה ל'ג
ואומר רש'י דזה סביר' ליה דלא בר' שמעון אבל אנו סומכין
ארעתא דר' ש' דהלכה כותיה וא"כ אין הלכתא כמסקנא
ע"כ (עיין בתוספות) :

אין משגיחין בכת קול לענין הלכה (בב"מ נ"ט) :

אם אינו ענין לו תנהו ענין לחברו באורח ד' דבר שנאמר
בזה וכו' :

אם למקרא ויש אם למסורת פירוש אם יש אם למקרא

שעושין עיקר ואם מהקריאה ל' דרוש כפי
הדיבור הקרוי ואם למסורת פ' ל' דרוש על פי הכתב ופולוגתא
היא בכל דוכתא * ואם רבי שמעון דקאמר יש אם למקרא הוא
גופיה קא דריש בפ"ק דקרושין מקרא ומסורת ביחד גבי בבגרו
בה דדריש לשון בגידה ובגד והיינו מקרא ומסורת ואומר רש'י שם
דהיכא דיש לקיים שניהם דורשין מקרא ומסורת לכ"ע אבל היכא
דמכחישי להררי ואי איתיה ל' האי ליתיה להאי בהא פליגי מ"ס
מקרא עיקר ומר סבר מסורת עיקר :

אין מוקדם ומאוחר בתורה דוקא בשתי פרשיות
אבל בחדא פרשת יש

מוקדם ויש מאוחר דאם לא כן כלל ופרט דילמא פרט וכלל
הוא וכן פרט וכלל דילמא כלל ופרט הוא והכי מסיק
בזבחים :

איסור

ב ב 2 2

נתיב אות האלף

איסור כולל ואיסור מוסיף ההפרש שיש ביניהם הוא כן דאיסור כולל

קרי היכא דאין האיסור האחרון מוסיף על האיסור הראשון כלום אבל מרבה איסורים על האדם מרברים אחרים כגון נבלה ביום הכפרים שלא בא לאוסרה אלא באכילה ובאכילה כבר אסורה משום נבלה נמצא שלא הוסיף עליה איסור האחרון כלום אבל דיבת איסורים על האדם לאסרו בכל האוכלין שבעולם ואמרינן מגו רחילא י"ה ליאסר בשאר אוכלין משום י"ה כולל גמי ארת הנבלה עמהם להתחייב בה משום י"ה: ואיסור מוסיף הוא דמוסיף על נושא האסור הראשון דבר שהיה מותר בו כגון התיכרת חלב של הקרש דאסור לאוכלו משום חלב ומותר לגבוה למוזבח נעשה גותר נוסף עליו איסור למי שהיה מותר לו ונפסל להקטרה הכא אמרינן מתוך שחל עליו שם נותר אצל גבוה חל עליו שם נותר אצל האדם האוכלו להתחייב משום חלב ומשום נותר: (ועיין בסוף מכות בפירוש שאינו של רש"י ויש איסור הכא בבת אחת ואין איסור חל איסור: ובהרמבם הלכות מ"א פרק ה' וט' ובפרק ו' ח' :)

אראה בנחמה פירש רש"י לא אראה והפכו לברכה

או ימותו בניו ויראה בנחמתן והוא ענין שבועה וכמו בן אקפח ארת בני לשון כריתה וכן האלקים אמרה האלהים לא אמרה:)

אורחיה דתנאי לפרושי זמנין ממאי דסליק מיניה כגון

במה מדליקין ובמה אין מדליקין אין מדליקין וכו' וזמנין ממאי דפתח מיניה כגון יש נוחלין ומנחילין נוחלין ולא מנחילין נוחלין ומנחילין האבות והבנים וכו' והכי אסיקנא בריש נדרים וכן זמנין רחמי הענין ברישא והדר המנין כמו האשרה נקנית בג' דרכים וזמנין המנין ברישא והדר תני הענין כגון שבעת ימים לפני יום הכפורים:

נתיב אות הבית

באנו למחלוקת פלוני ופלוני כללא דמלתא שמחלוקת
 פלוני ופלוני יתבאר לנו בדבר זה אבל
 אין הכונה לומר שהדבר הזה הוה עצמו מחלוקת פלוני ופלוני
 ובפרק אין צדין נראה דהוי זה בעצמו :

בו ביום אמרו הוא יום שמינו בו לרבי אלעזר בן עזריה כמו
 שנוכר בכרכות פרק תפלת השחר כ"ז (שהעבירו
 את רבן גמליאל על שכזה את רבי יהושע :

בטלה דעתו אצל כל אדם פרק המצניע דף צ"ב תוספות
 ד"ה ואת"ל אנשי הוצל עושין כן בטלה וכו'
 הכא משמע דעל אתרא אומרים בטלה דעתן וכו' :

במאי קא מפלגי רוצה לומר באיזו סברא פליגי ולהוריע
 העיקר על מה נחלקו אותם החכמים בו
 שאחד מקיימו ואחד מבטלו ועיין מאי בינייהו :

במה דברים אמורים לעולם לחלוק ואימתי פעמים
 לחלוק פעמים לפרש :

בנין אב

מרה בתורה שהכתוב יגלה ויפרש במקום אחד וממנו למדין
 בכל המקומות הדומים לו והמלמד הוא כאב וחלמדין
 ממנו כיוצאי יריכו ונכללו בה שתי מדות ואין הפרש ביניהן אלא
 שזו מכתוב אחד וזו משני כתובים :

מבנין אב וכתוב אחד דעת הרא"ב כדאמרינן בעלמא
 חדא מחדא ויש מי שאומר

דחדא מחדא לא מקרי בנין אב אלא מה מצינו אבל חדא מחרתי
 הוא דקרי בנין אב אלא שיש חדא מתדתי מענין אחד והיינו בנין
 אב מכתוב אחד ולכך קרי הכי משום שבנין שתי אבנים ואחד על
 גביהן קירוי בנין כיצד לא הרי מושב כהרי משכב ולא הרי משכב
 כהרי מושב הצד השוה שבהן וכו' אף כל וכו' יצא המרכב וכו' .
 ויש

נתיב אות הבית

ויש חרא מתרתי דשני ענינים והיינו בנין אב משני כתובים :
מבנין אב ושני כתובים לפי דעת הראב"ד חרא מתרתי
כלומר במה הצד השווה והדבר
ידוע לכל דחרא מתרתי אי לאו דהנהו תרתי מצרך צריכי ושהאח'
לא יוכל לעמוד מחברו לא הוה גמרינן מינייהו לעלמא משום דהו
שני כתובים הבאים כאחד דאין מלמדין. הלכך צריך לומר בכל
חרא מתרתי לא הרי זה כהרי זה. ואם תשאל אם בנין אב מכתוב
אחד היינו חרא מחדא מאי קאמר לא הרי המשכב וכו'. התשובה
לומר שאף על פי דמשכב ומושב מצרך צריכי ואין שני כתובים
הבאים כאחד אפילו חכי אין המרכב למד מהם. ומה אנו למדין
ממשכב ומושב מבנין אב ומפרש שלא באנו ללמוד אלא ממשכב
לבד וממושב לבד ומה שהוצר' לא הרי זה כהרי זה הצד השווה וכו'
משום מרכב הוא כאמור ולמדנו דבנין אב קריבין חרא מחרא בין
חרא מתרתי ופי' הדבר המשכב והמושב המיוחדין של כל אחד
מהם שאין מיוחדין ובאנו ללמדן בבנין אב תולדת כל אחד מאב
שלו והיינו בנין אב מכתוב אחד : ע"כ בנין אב :

בנין אב

כיצד זהו יסוד מלמד על מה שהיה לאחריו
מאימתי נקרא יסוד משהיה הוא נאמר תחלה.
א"ר חייא על כל דבור ודבור היה הקב"ה קורא למשה ומשיב הנני
בנין אב לכלם ויקרא אליו אהים מתוך הכנה ויאמר משה משרה
ויאמר הנני לפי שזה תחלה. וזו המדה היא על אגדה :

ברבי

כמור"ש ברבי וכיוצא בו לשון גדולה וחשיבות. והו
דווקא כשמוסיף שם החכם ומוסיף עליו ככינוי ברבי.
אבל כשאינו מזכיר שמו אלא ברבי בלבד או הוא שם העצם וכן
גמצא בפ"ק דמכות ברבי אוסר וכתב שם רש"י כך שמו. וכן כל
היכא דקרי ברבי לשון חכמה וחריפות הוא :

בריייתא

כל ברייתא דלא מחני בי רבי חייא ורבי אושעיא
משבשתא היא ולא מוחיבין בה גי' מררשא ולא מפרקינן מינה :
בריייתא

ברייתא דפשיטא יותר מהמשנה נחמא ליה להקשור
 או לפשוט ממנה יורחב מן המשנה
 דאינה מפורשת כל כך :
ברירה אם יש או לא ביצה ל"ז פלוגתא :

נתיב אות הגימל

גברא אגברא קא רמית משום דאיכא למימר הכי ליה
 פרכינן מאמורא ועיין באות א' אמורא :
גופא כל מקום שמביא הגמרא מימרא או ברייתא אגב גררא
 והדר בעי לחדושי בה מידי לפרושי או לאקשוויי עליה
 מהדר לה זמנא אחרינא ואומר גופא כלומר מעיקרא אגב גררא
 והכא גופא ועיקרא ויש מקומות בתלמוד שמקצר ואינו אומר
 גופא ויש דאמרינן גופא אמר רבא בפ' אלו טרפורא ולא קרא
 מחדשינן בה מידי ובפי' הר"ן להלכות : (ופעמים אומר אמר מר
 וכו' דאתייה לעיל מיניה :

גזרינן הא אטו הא רוצה לומר גזרינן איסור בהיתרא
 אטו אסורא כלומר כי היכי דלא
 ליתו למשרי איסור דאי שריית להו הא אמרי מת לי הא מה לי הא
 והיינו דוקא בדברים המתרמים ומיחלף לחו לאינשי למישרי האי
 כי האי אבל בדברים דלא מיחלפי לא גזרינן כדאמר בפרק קמא
 דפסחים שמן בשמן מיחלפי אבל עניבה בקשירה לא מחלפי ורבר
 זה מסור לחכמים לירע הדומה או הבלתי דומה :

גזירה לגזירה לא גזרינן והו עשו משמרת למשמרתי ולא
 משמרת למשמרת משמרתי וזימנין
 גזרינן היכא דתליא הא בהא ואי לא הא לא קיימא הא
 ואמרינן כולא חרא גזירה היא :

גזרה שוה

הלכה למשה מסיני ששתי תיבות דומות שנכתבו בתורה
 בשני

נתיב אות הגימל

בשני מקומות והם מגזרות שוות ללמד זו על זו נכתבו וקיימא לן
גזרה שוה מופנה משני צדדין למדין ואין משיבין מופנה מצד
אחר למדין ומשיבין אינה מופנה כל עיקר אין למדין ממנו
והכי פירושו :

מופנה משני צדדין כלומר אם אותן המלות שורנין מהן
גזרה שוה מקראות יתרות בשני

המקומות ומופנות ואין צריכות לנופם כל עיקר למדין מהן ואפילו
שיש להשיב ממעלת המלמד על הלמד אין משיבין משום שהואיל
ושניהם מופני' ללמוד הג' ש הוה ליה כמאן דכתיב דרשא בהריא :
מופנה מצד אחד כלומר ומצד אחד הוא צריך לגופו
למדין אם אין להשיב ואם יש להשיב

משיבין כדרך שמשיבין על הקל וחומר :

אינו מופנה כל עיקר כל שאין אחת מן המקראות יתרה
אין למדין ממנו כל עיקר והכי קאמר בגמרא
הא ודאי לאפנויי לג' ש' ואי לא הוה מופנה איכא למיפרך :

מופנה מצד אחד פלוגתא דתנאי בנדה ואיכא מאן דאמר
התם דמופנה מצד אחד נמי למדין ואין משיבין כמו

מופנה משני צדדין ונפק מינה דאי איכא מופנה מצד אחד ומופנה
משני צדדין דשכקין מופנה מצד אחד וגמרינן מופנה מב' צדדין :
אי איכא שתי תיבות מופנות מצד אחד אומר ביבמורת

דמחני כמו שתי הפנאות משני צדדין ומיהו מסיק
שם כיון דתושב ושכיר דפסח לא צריכי שניהם לגופיה שרי חד
אמלמד וחד אלמד (שהוא בתרומה) והוה ליה גזרה שורה
מופנה משני צדדין :

אין התיבות דומות בשוה ודן גזרה שוה פעמים מפני
שהעגין אחד כגון זו היא שיבה זו היא ביאה

לרון ג' ש' זו מזו וגם אמרינן דנין שחיטה משחיטה ואין דנין
שחיטה משחיטה ומסיק הגימלי היכא דליכא דרמי ליה אבל
היכא

היבא דאיכא דרמי ליה מדרמי ליה ילפינן :
 גזרה שוה מעצמו אלא אם כן קבלה מרבו •
 והטעם דאם ניתנה לירוש מעצמו כיון דיש
 כמה מלות בתורה כפולות פעמים ירון רוחו ויהרוס כמה דינים
 ויסתור כמה עניינים :

אין אדם דן

אם כל

גזרה שוה מקובלת מסיני מה ניתן לנו לדרוש ורקאמ'
 בגמר מאי חזית דגמרת ממלה פלונית לגמור ממלה
 פלונית מאי פריך כיון דאין אדם דן וכו' אלא ודאי כל ג' ש נמסרו
 למשה מסיני ומסרן הכתוב לחכמים איזו ג' ש נידון וזה אינו בשוה
 אלא בשינוי זה הנמשך :

פעמים נמסרו

המקומות לבר כלומר פלוני ילמוד
 מפלוני ונשאר תיבות הג' ש לחכמים
 לרון איזו הן כגון שקבלו מרבים ראונס ומפתה למדין זה מזה בג' ש
 אבל לא קבלו מאיזו תיבה ולכך הוזר הגמרא לידע ולעמוד על
 התיבות המופנות לג' ש היא :

ופעמים נאמרו

התיבות סאם מלה פלונית למוד ממלה
 פלונית כגון שמא אתו שמא אתו לג' ש
 והחכמים מבקשים מנוח לתיבות לדרושם בהם אשר ייטב להם :
ואם לא יש תיבות לג' ש הוא מביא אותן על ידי תיבות
 אחרות ואחר כך דן מהם כאילו כתיבי כאותה

וכן כל מקום שאומר

הלמרנו מציאה מציאה וחיפוש מחיפוש ומה חיפוש התם בנרור
 אף באן הבדיקה בנר אם ימצא חמץ וכל כי האי גוונא אינה ג' ש
 ממש אלא כעין סמך בעלמא :
 נאמר דבר זה למעלה ונאמר
 כן למטה אינה ג' ש גמורה
 שקבלה מרבותיו אלא כמו ילמוד סתום מחמפורש ואומר מה
 האמור למעל' וכו' אף האמור למט' וכו' :

רון מינה ומינה

אודין מינה ואוקי באתרא פלוגתא דתנאי

נתיב אות הגימל

בכולי גמרא פי' פרשה שלמדה דבר מחברתה אם גותנים אל אותו
 דבר דיני המקום שיצא משם או דיני המקום שהלך לשם - איכא
 מאן דאמר דון מינה ומינה כלומר העמד אותו דבר בתורת מה
 שיש במקום שלמדנו משם הואיל ולמדנו ממנו תלמדנו ככל
 משפטו ורינו - ויש אומרים דון מינה ואוקי באתרא להעמידו
 בתורת המקום שהבאתו שם דלא לתר שלמדנו והבאתו לכאן
 העמדתו בתורת שאר דברי המפורשין בכאן

קיימא לן אין גזרה שזה למחצה פירוש שילמוד זה מזה
 וזה מזה :

הקש מקיש זה לזה מה זכו אף וכו' כל שני דברים המוקשים
 בפסוק אחר דרוש להו בכל החורה כולרה דהוקשו
 ללמוד זה מזה : וקיימא לן דאין משיבין על ההקיש משום דהוקש
 הוי כמאן דכתיב בקרא בהדייא וכמו שאין משיבין על ג' ש מופנה
 מב' צדדין :

איכא מאן דאמר דהקש עדיף מג' ש ואף על גב דמסיק
 בגיטין כולי עלמא לא פליגי וסברי דג' ש עדיף
 יש לומר דלאותן התנאי דמייתי התם קאמר :
וקיימא לן דאין הקש למחצה כלומר וילמוד תחתון
 מעליון ועליון מתחתון כעין בא ללמוד ונמצא
 למד בכל דוכתא :

קולא וחומרא לחומרא מקשינן כל היכא דאיכא דאיכא לאוקושי
 לקולא ואיכא לאוקושי לחומרא שבקינן
 היקשא דלקולא ועברינן היקשא דלחומרא - וזה דוקא שאין סברא
 ללמוד מזה יותר מזה אבל אם יש סברא ושעם ללמוד לקולא יותר
 מלחומרא קולא ילפינן ואין לחוש :

דרשינן סמוכים פירוש שני מקראות הסמוכין זה לזה
 ניתנו לידרש - ואית דלא דריש סמוכים
 לא היכא דמוכח מוכח הכתוב לררוש כן או מופנה ומיותר ללמוד
 על

נתיב אות הגימל

על הסמיכות • והא דאמרו ר' ע"פ שבכל התורה לא דריש סמוכים
במשנה תורה דריש לאו דוקא משנה תורה דהוא הדין בעלמא
אי הוה מוכח או מופנה אלא משום דקים להו דהנהו דחתם מוכח
ומופנה • ע"כ דני ג' ש :

גזרה שוה כיצד נזיר היה שמואל דברי רבי נהוראי שנאמר
ומורה לא יעלה על ראשו נאמר בשמשון מורה
ונאמר בשמואל מורה מה מורה דשמשון נזיר אף מורה בשמואל
כן וכן כה"ג וזו ג' ש דנדרשת להברי הגדה לא לתורה נדרשת
דאין כאן קולא וחומרא :

גימטריא עיין באות מ' מנין שדורשין וכו' :
גמירי רוצה לומר מסורת בדינינו מאבותינו ממה בטיני
וכן הלכתא גמירי לה :

גורעין ומוסיפים ורורשין פירוש דאורייתא כתובה בתיבה
שגורעין אותה בתיבה זו ומוסיפין אותה בתיבה
אחרת ורורשין הכתוב בכך כי היא דפרק יש נוהלין גבי ונתתם
את נחלתו לשארו דדריש הכי ונתתם את נחלת שארו לו מלמד
שהבעל יורש את אשתו כלומר גורעין ואו דנחלתו ומוסיפין על
למד הלשאר ורורשין וזו למד לו והוה ליה ונתתם את נחלת
שאר לו • ודוקא בריש התיבה או במופה אבל באמצע לא גורעין
ומוסיפין כמ"ש ר"ש פרק הזהב • ולא שייך למפרך בכי האי גונא
מכינא חריפא מפסקינהו לקראי כדפריך בכל דוכתא משום דלא
מקרי הפסקה אלא דוקא בתיבורת להקדים זו לזו אבל באותיות
לא הוי הפסק • ואית תנא דלא דריש גורעין ומוסיפין :

נתיב אות הדלת

דאמרי תרוייהו כשאומר הנמרה פלוני ופלוני דאמרו
תרוייהו כירגע שהוא בר פלוגתיה בגון
רב ושמואל דאמרי תרוייהו וברבר הזה הושוו :

ג ב 2 3 דאתיא

נתיב אות הדלת

דאיתא מדרשא . חביבא ליה ואקדמיה אורחיה דתנא

למינקט ברישא מה דאתי מדרשא

ומקדימו משום דחביב ליה שפי והדר מייתי מה דכתיב בחריא

בקרא :

דברי תורה מדברי קבלה לא ילפינן תורת משה קרויה

תורה לפי שנתנה לרוריה ושל נביאים לא

מקרי אלא דברי קבלה שקבלו מרוח הקדש כל נבואה ונבואה לפי

צורך השעה והרור והמעשה : הא דאמרינן בכולא גמרא דברי

תורה מדברי קבלה לא ילפינן הני מילי עיקר הדין אבל גילוי מלתא

בעלמא כלומר לגלות שהפסוק מיירי בהכי ילפינן :

דברי תורה משמע בשני פנים משמע דבר תורה ממש

ומשמע הלכה למשה מסיני :

דברי הכל לפעמים נאמר דליכא מאן דפליג בורה

ולפעמים דלא קאמר דברי הכל אלא על

אותן ההולקים באותו דבר . וכן כשאומר דבולי עלמא אורחא

דגמרא דלא קאי אלא אהנהו דפליגי בענין זה :

דברי נביאות כשאומר אין אלו דברי נביאות לא לשבח

קאמר אלא שאומר דבר בלא טעם אבל

רש' ותוספות פ' כיצד מעברין פירשו דהוי לשבח אבל כי קאמר

עשו דבריהם כדברי נביאות לא הוי לשבח ע"כ :

דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל

ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כלו יצא

מרה זו בתורה ללמד על עצמו ועל כללו בענין

שאמרו גבי הבערה לא חבערו אש הבערה

בכלל לא תעשה כל מלאכה חיתה ולמח יצתה להלק כלומר

לענין חילוק מלאכות שאם עשה הבערה עם שאר מלאכות

בהעלם

בהעלם אחר שחייב על הבערה בפני עצמה ומלמדה לאחרים
 מה הבערה חייב בפני עצמה אף הכל כן. והך לא דריש ר'י לחלק
 במדה דבר שהיה בכלל אלא ללאו בעלמא כלומר להקל על
 ההבערה שאין חייב עליה סקילה כשאר מלאכות ולא שחולק רבי
 יוסי על מדה זו שהיא אחת מהי"ג אלא לר' יוסי קרא אחרינא אית
 ליה לחילוק מלאכו' כדאיתא בשבת פדק כלל גדול. זהו הפירוש
 המחזור לבעל הליכות עולם וללמוד מזה דהיכא דמוכח שאין
 להרוש בדבר שהיה בכלל שדורשין בדרשא אחרינא: אך מצאנו
 זו המדה שאינה מלמדת לעצמה כלום כאותה ששנינו והנפש אשר
 תאכל בשר מזבח השלמים ושמאתו עליו שלמים בכלל כל
 הקדשים היו למה יצאו להקיש אליהם מה שלמים קדשי מזבח אף
 כל קדשי מזבח יצאו קדשי ברק הבית שאין חייבים עליהם משום
 טומאה ומייתי לה בפ' קדשבעות. ולמה אין דגין אותה בכלל
 ופרט לומר אין בכלל אלא מה שבפרט ועל השלמים יהיה חייב
 ועל השאר יהיה פטור הוא מפני שכלל ופרט המרוחק בשתי פרשיו
 לדברי הכל אין דגין אותו בכלל ופרט:

דבר שהיה בכלל ויצא למעון טעון אחר שהיה

בעניינו יצא להקל ולא להחמיר.

פירוש טעון אחר שהוא בעניינו שהוציאו הכתוב מן הכלל ועשה
 בו פרט אחר והזכיר בו מקצת עניין הראשון והניח מקצתו
 כגון שחין ומכוה והלא בכלל כל הנגעים היו פי' שחין ומכוה פירש
 בהם כל הענין והניח מהם מתיא ושבע שני ומדה בתורה הואיל
 ונזקק לפרש בהם דין הטומאה ועשה מהם פרט בפני עצמם מה
 שהזכיר הזכיר ומה שהניח הניח ואינן מעונין אלא מה שנתפרש
 בהם וזו להקל ולא להחמיר שלא יהיו טוענין מה שלא נאמר בהם.
 ולא היה צריך לומר ולא להחמיר דממילא משמע אבל משום
 דקא בעי למימר במידה שלא אחריה יצא להקל ולהחמיר קאמר נמי
 בהא ולא להחמיר ואף על גב דלא צריך:

נתיב אמת הדלת

דבר שהיה בכלל ויצא לטעון טעון אחר שלא

בעניינו ויצא להקל ולהחמיר.

פירוש להקל שמקילין בו מן הדין הראשון ומחמירין לתת עליו

הדין שנחפרש בו כגון ראש וזקן והלא ראש וזקן בכלל

עור ובשר היו וכשיצאו לטעון טעון אחר שלא בעניינו פי' בטומאת

נתק שאינה מטומאת שאר מראות יצאו להקל ולהחמיר להקל

שלא ידונו בשער לבן שהוא סימן טומאה בשאר נגעים ולהחמיר

שידונו בשער צהוב שנחפרש בהם בנתקים:

דבר שהיה בכלל ויצא לידון בדבר חדש אי אתה יכול

להחזירו לכללו ער שיחזירנו הכתוב לכללו בפירוש:

פירוש דבר חדש שסותר את כולו אבל תוספת שניתוסף בו

שאינו בכללו ללא מקרי דבר חדש כדתניא בפ"ק

דיבמות כיצר ושחט את הכבש במקום אשר ישחט את החטאת כי

כחטאת האשם שאין ת"ל כחטאת האשם ומה ת"ל לפי שיצא

מצורע מכלל פי' מכלל שאר אשמות לידון בדבר חדש בבהן יד

ורגל היה יכול לומר דאינו טעון מתן דמים ואימורים על גבי

המזבח ת"ל כחטאת האשם מהחטאת טעון מתן דמים ואימורים

על גבי המזבח אף האשם כן. ומראיקרי דבר חדש בהן יד ורגל

זלא נסכים שאשם מצורע טעון ושאר אשמות אינן טעונים משמע

דלא מקרי דבר חדש אלא כשסותר את הכלל כגין בהן יד ששאר

כל האשמות כל הדם למזבח ואשם מצורע ניחן ממנו לבהנורת

אבל נסכים אינו סותר הכלל אלא תוספת בעלמא הוא שניחסוף

באשם מצורע על שאר אשמות. והיינו דאיכא בין מידת דבר חדש

למידת יצא ללמד על הכלל גי' הך דיצא ללמוד לא הוי דבר סותר

את הכלל כי הך דדבר חדש:

ויש מחלוקות

במידת דבר חדש בזבחים פי' איהו מקומן

איכא מ"ד האי לא ודדרי לכלליה ללא

גמריה אהדרי לא איהו מכלליה ולא כלליה מיניה. ואיכא מ"ד

דאיתו

דאיהו בלבר הוא דלא גמר מכלליה אבל כלליה גמר מיניה פי' כל דבר שיש בו זולת החידוש הסותר וא"כ מה בין מרהזו למדת יצא לטעון טעון אחר שלא כעניינו שהרי אין דנין בשתייהן לא מה שנתפרש בשתייהן שם לא אם כן החזירם לכללם אומר הרא"ב דודאי כן הו"ל שהדין שלהם אחר אלא שיש בו יתרון על הראשונה שהזכרנו כי הראשונה יצא לטעון טעון אחר שלא כענינו בענין שומאת נתקים שאינה מענין הנגעים הראשונים כלל ומן הדין אין לרון בהם מריני הראשונים כלום אלא א"כ נתפרש בהם אבל המדה זו באה ללמד שאף על פי שהענין הזה כענין הראשון כגון אשם מצורע שהוא קדשי קדשים כשאר אשמות וטעון שחמת צפון כמותם אפילו הכי הואיל ונתחדש בו דבר אחר אין לך בו אלא משעת חידושו ואילך עד שיחזור לכללו בפירוש ואף על פי שהינו יכולין ללמוד הראשונה מזה שהיא מחדשה יותר מ"מ כיון שיש ביניה מעלה חשבו אות שתי מדות יזה לשונו :

דבר הלמד מענינו ודבר הלמד מסופו

פירוש למד מענינו כל דבר סתים שאינו מפורש בו במה מדבר מדה בתור' שנלמד מן הענין המפורש הסמוך לו כדתניא במכילתא לא תגנוב אזהרת לבונב נפשות או אינו לא לבונב ממון אמרת וכו' שלש מצות אמורו בענין שתי' מפורשו לא תרצח ולא תנאף במיתת כ"ד אף לא תגנוב כן ונלמד סתומה ממפורש במה הענין מדבר וכו' :

ודבר הלמד מסופו פירוש מהענין עצמו יפשוט הו"ל וכיצד ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחזתכם משמע בית שיש בו אבנים ועפר ועצים או שאינם בו כשהוא אומר ונתץ את הבית את עציו ואת אבניו ואת כל עפר הבית למד שאין הבית מטמא בנגעים עד שיהא בו אבני' ועפר ועצי' : ע"כ כל דבר שהיה וכו' ודבר וכו' :

נתיב אות הרלת

דבר שנוי כיצד אר"י בר חנינא מ"ב שנה היה הרעב ראוי

לבא במצרים שכן פרעה רואה ז' פרות וז' פרות וז'

שבליים י' דו' פרות וז' שבליים הרי כ"ח ויוסף אמר ז' פרות וז'

שבליים הרי מ"ב וכיון שירד יעקב לא היה הרעב אלא שנתיים :

דבר שבא ללמד ונמצא למד כיצד קולה כנחשילך

לא מצאנו בנחש שילך קולו מסוף

העולם ועד סופו מלמד שבשעה שאמר הקב"ה על גחונך תלך

יררו מלאכי השרת וקצרו ידיו ורגליו והיה קולו הולך מסוף

העולם וכו' :

דבר גדול שהוא נתלה בקצן ממנו כיצד יערף

כמטר לקתי וכי הגשמים

גדולים מן התורה שהיא נתלית בהם אלא לפי שהם מרוים ארץ

הכל וכדי לשכך את האוון כדרך שהיא שומעת ז

דבר מיוחד במקומו כיצד ותדור גדר ורחאמר ה'

צבאות אם ראה תראה למרה

נתייחד כאן השם הזה אמרה חנה לפני הקב"ה רבש"ע שני עולמו'

בראת אם מן התחתונים אני אהיה פרה ורבה ואם מן העליונים אני

אהיה בחיים ולא אמות :

דבר שאינו מתפרש במקומו ומתפרש במקום

אחר כיצד ויטע

ה' אלהים נן בעדן ויצמח וגו' שמענו ששם הקב"ה את האדם בגן

וברא בו כל מיני מאכל ומגדים אבל לא שמענו שבנה חופות של

זחב ושל אבנים טובות ומרגליות והיכן שמענו כשהוא אומר

לחירם מלך צור בגן עדן אלהי' היית כל אכן יקרה מסוכחך וגו'

א"ל שמא אדם הראשון אתה שעשית לו את כל הכבוד הזה :

דבר שנאמר במקצת והוא נוהג בכל ומפני מה

נאמר במקום

ההוא מפני שדבר הכתוב בהורה כיצד ובשר בשרה טרפה לא

תאכלו

חאכלו אין לי אלא בשדה בעיר מנין ת"ל וטרפה לא תאכלו
א"כ למה נאמר בשדה אלא דבר הכתוב בהווה שדרך הנהמוה
ליטרף בשדה יותר מבעיר

דבר שנאמר בזה והוא הדין לחברו כיצד אור זרוע
לצדיק ולישרי לב

שמחה אי אפשר לומר שיש לצדיקים אור בלא שמחה ולישרי לב
שמחה בלא אור לא אור לצדיקים וה"ה שמחה שמחה לישרים וה"ה
אור מאימתי רנין אותו בכך משישתוה לשניהם כאחד :

דבר שנאמר בזה ואינו ענין לו והוא ענין לחברו
מאימתי הוא ענין

משיצטרך לו כיצד וזאת ליהודה שמע ה' קול יהודה תנהו ענין
לשמעון שהרי שמעון הרה צריך לו יותר מיהודה מנין מראובן
כיון שברך משה את ראובן וזאת ליהודה משמע זאת לשמעון :
מצינו בגמרא מה לחובל בחברו שכן הותר מכללו עיין

באות מ' :

דבר שהוקש לשתי מרות ואתה נותן לו כח יפה
שבשתיהן ביצר צדיק

כתמר יפרח יכול כשם שהתמר אין לו צל ואין עושין ממנו כלים
כך הצדיקים ת"ל כארו מה ארו יש לו צל ועושין ממנו כלים אף
הצדיק כן אי מה ארו אינו עושה פירות כך הצדיק ת"ל כתמר
ועושה פרי :

דבר שחברו מוכיח עליו כיצד מתן בסתר יכפה אף
וכו' כיוצא בו אני ה' הוא

שמי וכבורי לאחד לא אתן ותהלתי לפסילים משמע ולא תהלתי :
דבר שהוא מוכיח על חברו כיצד קול ה' יחיל
מרבר יחיל ה'

מדבר קדש וכי מדבר קדש חל לברו והלא כל המדברות חלוא א"כ
למה נאמר קדש מפני שהוא התקיף שבהם וזכר לרבר ורזשב,

נתיב אות הדלת

בקהש ובן למה נאמר אילות מפני שהן קלות בריצה וראיה לרבר

משוה רגלי באילות :

רבה שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד על עצמו

ביצוד וישלח יהושע בן נון

כאז את הארון ואת יריחו ויריהו בכלל הארץ היתה ולמה יצתה מן

הכלל ללמד שהיא שקולה כנגד כל הארץ :

דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד על חברו כיצד

ולא תקחו כופר לנפש רוצח והלא

הריגת רוצח בכלל כל העונשין היתה שנאמר כאשר עשדה בן

יעשה לו ולמה יצאה ללמד על שאר עונשין ומה היא מלמדת

עליון להוציא אין לוקחין כופר אבל לוקחין לשן ועין ושאר חבלות :

דברי תורה כלשון בני אדם איכא מאן דאית ליה הכי

ולא דרשינן הכפולות ואיכא מאן דלית ליה

הכי ודרשינן כפולות ואם ר"ש אית ליה דברה תורה כלשון בני

אדם ואיהו גופיה דריש עזוב תעזוב והקם תקים אומר ר"י דכי

קאמר דברה תורה כלשון ב"א חיינו דוקא כשיש הוכחה בפסוק

שלא להדוש הכפולות אבל כשאין הוכחה מתוך הכתוב דרשינן

הכפולות ולא אמרינן דברה תורה וכו' :

דבר שאינו מתכוין עיין מלאכה שאינה צריכה לגופה

באות מם :

דבר הלמד אם חוזר ומלמד יש ג' חלקים א' אין

מלמדין ב' דודאי מלמדין והביאם בעל ספר כריתור

ובאו בפ' איוהו מקומן דף נ' :

רבר הלמד בהיקש אינו חוזר ומלמד בהיקש ומדהו בג"ש

ובב"א וחוזר בקו :

רבר הלמד כגזרה שוה מהו בהיקש ובב"א וחוזר בג"ש וק"ו

ובהקש חוזר :

דבר

נתיב אות הדלת יד

דבר הלמד בקל וחומר מהו בכ"א וחוזר בג"ש וק' וכן בנו של ק"ו.

דבר הלמד בבנין אב מהו בהיקש בג"ש בק' ובכ"א וחוזר בהקש בג"ש בק' בכ"א.

יעוין כל זה במקומו הרוצה לעמוד על משמעותו.

דון מינה ומינה או ואוקי באתרא עיין באורה ג' גזרה שוה:

דורות החכמים תנאים ואמוראים תמצא אות א' אמוראים וכאות ת' תנאים:

דורשין ממעל מכנגד בהגדה וגימטריא ונוטריקון ג"כ באגרה עיין באות מ' מנין שדורשין:

דורשין תחלות פלוגתא דתנאי איכא דאמרי אין דורשין תחלות איכא דאמרי דורשין פי' תחלות

המקרא הראשון דאמרינן לגופיה איצטריך ולא לדרשא כגון בדיש סנהדרין ונקרב בעל הבית וגו' הרי כאן ג' פ' אלהים ואיכא למידרשינהו כולהו התם למניינא ואסקי דאין דורשין תחלות כלומר המקרא הראשון:

דורשי רשומות פי' רש"י ז"ל בפ' חלק פסוקים דכתוב ואת הרשום:

דרך קצרה כיצור ואהיה מאהל אל אהל וממשכן צריך היה לומר וממשכן אל משכן אלה שדבר

הכתוב דרך קצרה מאימתי נידון הדבר בקצרה משיצטרך הענין לו ודאי:

דרך התלמוד לסדר יחד מאמרים מחכם אחד אף על גב דלא שייכי אהרדי ועיין באור

מימרות למדרש מחד קרא כמה דרשות אף על גב דלא נפקא ליה מהך קרא אלא

נתיב אות הדלת

חדא ואירך מקרא אחרנא נפקי אלא אנב ריהטא דריש כולהו
מחר קרא :

נתיב אות ההא

הא דפלוני לאו בפירוש איתמר אלא מכללא
איתמר הכי פירושו לאו

בפירוש אמרה ממש להא מילתא אלא מכלל דבריו שאמר במקום
אחר שמענין לה ולפעמים מקשה ואי מכללא מאי רהוי פי' הא
שפיר שמענין לה מכללא וזה היבא דיש גריעות בכלל אבל לא
כשאומר לפי האמת דקושטא קאמר :

הא לא קשיא דוצה לומר אם אין קושיא אחרת אלא זו
זו אינה קושיא :

הא דידיה הא דרביה זמנין כשמקשה על תנא
מדירה אדירה מתרין הכי

כלום' חרא סברא דנפשיה חרא סברא דרביה וליה לא סבירא ליה
ופעמים שמתרין על כי האי קושיא תרי תנאי ואלביא דפלוני וכך
מצינו תרי אמוראי וכו' ואין אחד משקר דכל אחד סברא דנפשיה
קאמר או רהאי פלוני חזר בו והאחד לא שמע החזרה : ופעמים
כשמקשה מתנא שאומר שני דברים מתהפכים מתרין הא דידיה
וכו' פ' התערובות ע"ט :

הוא תני לה והוא אמר לה ר' ל הוא קבלה מרבו והוא
פרשה מסברתו * ועיין תני תנא קמיה דפלוני :

הואיל דגלי גלי ויש דלא אמרינן כן פ' דובחים
ו' ולקמן :

הרר ביה ר' פלוני מההיא כן דרך הגמרא
לתרין :

הורה פלוני הלכה למעשה הכי פירוש הורה
פלוני הלכה לעשות

בה מעשה וזה שכבר נמצא הלכה ואין מורין כן לעשות מעשה
משום דנפיק מניה חורבא :

הוראה לקולא עיין סתם הוראה באות ס' :
היכא דאיכא למדרש דרשינן והיכא דלא אשכחן
למדרש דכוותיה

מכל מקום לא פסיק דרשא דאיך קריא פ"ק דבכורות ו' :
הכא במאי עסיקינן או הכי קאמר דרכי התנאים
לכתור דבריה'

ולא לפרש ולזה אנו יכולין לרוחקן ולהוציאם ממשמעותם אבל
דרכי האמוראים לפרש ולא לסתור ולזה אין אנו אומרים בשום
פנים הכא במאי עסיקינן או הכי קאמר וכיוצא בזה כהרוחקים
שאומרים גבי התנאים שהאמורא חיה לו לבאר ולפרש דבריו
ומדלא פירש דבר משמען כפשוטן :

הכל לאתויי מאי ר"ל לדרשא אתא ואם כן מאי חידוש
בא לאתויי שלא היה במשמע ומשיב
לאתויי הא דתניא וכו' :

הכל לאתויי הוא לדרשא כלומר לאתויי חידוש שלא
היה במשמע כאמור וכולהו מייתי ליה
בשמעתתא קמייתא דערכין. אבל כשאומר **כל** זמנין דדריש
מניה ווימנין דלא דריש כגון כל מקום שאין מכניסין בו חמץ אין
צריך בדיקה ובגמרא כל לאתויי מאי וכו' וחדלו לספור דלא דריש
כל ונראה דאותן שמדקדק בהן לאו מלישנא ומשמעותא רכל לא
מייתורא דאיך בבא :

הכי השתא בתמיהא וכי עתה כן מפרש : נ"ל
הלכה כפלוגי דרשינן לה בפרקא ר"ל ברבים וכל היכא
דאמרינן מנהג כפלוגי ל"א דרשינן
לה בפרקא אבל כי אתו לקמן יחידים מערינן להו' והיכן דאמרינן
נהגו אפילו אורויי נמי לא מורינן אבל אי עבדי לא מחינן להו' :

נתיב אות ההא

ריש פ"ר דתענית * ובברכות דף ל"ג הלכה לדרוש ברבים * מטין
לאורוי ליתיד * מודים חכמים ברבר * נראין דברי ר' פלוני לא
לאורוי ולא למדרר אי עברי * כן פרש"י :

הלכה כפלוני אומר פעמים תנא שקדם לו בזמן הרבה
ורוצה לומר כשיטתו של אותו פלוני כמו בפ' אין
צדין ר"ש בן מנסיא וחכידין אמרו הלכה כר' מאיר וקא מתמה
והא אינהו קשישי מיניה טובא אלא בשיטת ר"מ קאמר :
אם הלכה היא נקבל . הלכה אני אומר ר"ל
הלכה

למשה מסיני וביבמות פ' הערל דקתני התם א"ר שמעון קל וחומר
וכו' משמע דאי אפשר שיהיה הל"מ דאם כן לא הוה פליג עליה
ר' יהודה בכרייתא ור"ל שכך שמע מרבו וכן כתבו התוספות :
הלכה למשה מסיני הם דברים שאין לו רמז במקרא
ואינו נקשרה בו וא"א להוציא

בדרך מדוכי הסברא עליו לברו נאמר הל"מ ואם יקשו שיעורין
הל"מ ונרמזו בפסוק ארץ חטה ושעורה וכו' התשובה שאין
לשיעורין עיקר להוציאם בדרך סברא ואין להם רמז ככל התורה
אבל נסמכה זאת המצוה לזה הפסוק כדי שיהא נזכר ואינו מענין
הכתוב וזה ענין מדה שאמרו קרא אסמכתא בעלמא * כן כתב
הרמב"ם בהקדמת פירוש המשניות לסדר זרעים (קודם החלק
הא' פירושים מקובלים וכו') ואמר להביא שם בכלל רוב
הדינין שנאמר בהם הלכה ל"מ ואפשר שיהיה הכל * אלא הם
קצות דבריו ולך ל"ב לרעת ועיין במקומו :

וראיתי אחר כך לכותבם ואלו הם לוג שמן לתורה ורביעית יין
לנזיר הל"מ אחר עשר יום שבין גרה לגרה הל"מ גור
ולבור ורופן עקומה הל"מ שיעורין הציצין ומחיצין הל"מ ערבה
וניסוך המים הל"מ תפלין על הקלף מזוזה על דוכסוסטוס ומפר
תורה על תגויל שין של תפילין וקשר תפילין ורצועות שחורות
ותפילין

ותפילין מרובעות הל"ם מעברתא של תפילין הל"ם נכרכות בשערך
 ונתפרות בנידין הל"ם כתיבת ספר תורה בדיו ושרטוטו הל"ם
 פחותה מבת שלש שנים אין ביאתה ביאה הל"ם העושה שדהו שני
 מיני חיטין אם עשאן גורן אחר נתן פאה אחת שתי גרנות גותן
 שתי פאות הל"ם זרעוני גנה שאינן נאכלין מיצטרפין אחר מארבע
 ועשרים בנופל לבית סאה הל"ם עשר נטיעות מפורות לתוך בית
 סאה חורשין כל בית סאה בשבילן הל"ם עגול של דבלה שנשטמא
 מקצתו הזורמין מן הטהור שיש בו הל"ם החון רואה מהיכן
 התינוקות קורין הל"ם האשרה חוגרת במינר בין מלפניה בין
 מלאחריה הל"ם בין התירו לערב קשה ברך הל"ם עמון ומואב
 מעשרין מעשר עני בשביעית הל"ם : והם חמימרות הזכירן
 בהן הל"ם וכרומה תמצא שכתב רש"י בסוכה על גור ולבור ורופן
 עקומה הל"ם :

הלכתא למשיחא הבי פריך ובתמיהא קרינן ליה כשאין
 צורך מאותה הלכה לזמן הזה אלא

לכשיבא המשיח ואז יברר הדין ופי' רש"י דהא דקא מתמא היינו
 אקביעות הלכה אבל על הלימוד לא מתמה שוראי תורה היא
 וצריך ללמוד ופעמים אומר דרוש וקבל שכר (וכמו כן על שור
 סיני ורברים שהיו לפי שעה ולא לדורות :)

הניחא לר' פלוני בכולה גמרא לא אמרינן הא ניחא
 לר' פ' האי פירוקא אלא לר' פ' לאו

פירוקא הוי אבל היבא דאיכא לאותוביה מגופיה דמתניתין הו
 כד"ת לא קאמר הניחא לפלו' אלא לפלו' מאי איכא למימר פ' ק'
 דקדושין הניחא לרב ששרת דאמרי פרי נמי עברי חליפין וגו'
 בריש הגמרא דחליפין :

הפסקות הרבה בתורה חלוקות זו מזו כרי שלא יתערב
 ענין לענין ופרשה לפרשה ורובם על ידי הריוח
 שביניהן ויש שנותן פסוק מיותר להפסיק יותר עם הריוח כגון בסוף

נתיב אות ההא

פנחס ויאמר משה בין נדרי מובה דלעיל ובין נדרי איסור דבתריה
ויש שכותב תיבה להפסיק הפסוק אף על פי שיש נקודות הפיסוק
כגון וכל אשה יודעת איש למשכב זכר הרגו וכבר נאמר הרגו
אלא להפסיק שלא יתערב עם וכל הטף החיו ויש שאין הפסקה
אלא בהפסק הטעם והיינו פיסוק טעמים בפ"ק דחגיגה :

היקש מקיש זה לזה מה וכו' עיין באות ג' גזרה שוה :
השתא בשלוחו מקדש בו מיבעיא ולא מתרין לא זו אף זו
קתני בהאיש מקדש :

השתא דאתית להכי ר"ל כיון שבאת לתרין כן הא
תשובה עצמה תהיה לעזר :

הואיל אי אמרינן או ליתא ביצה כ"א ולעיל :

נתיב אות הוואו

ואמרי לה לישנא אחרינא הוא כמו אמר אביי ואיתימא
רב פפא ודכוותא טובא ר"ל אמר פלוני ואיכא
מאן דאמר דלאו פלוני אמרה אלא פלוני :

ואמרי לה כדי לשון חנם אמר פלוני ואמרי ליה כרי
ר"ל איכא מאן דאמר להא מלתא בלא
גברי אלא סתמא קאמר לה : וכן הוא פירוש כרי נסכא ר"ל חנם :
ואו במקום או כמו הלץ ועשה מאמר ר"ל או עשה וכן דרך
המקראות : וכן יש שין במקום ווי בפ"ק דביצה שאמר
כירה מוכן הוא ומסיק אימא ואפר כירה וכן הריבה :

ואם איתא דמקשה פנימיה מצינו דהכי הלכתא בתחלת
פ' המדיר דף ע' אם איתא לרוב הונא והכי
הלכתא דקאמר בפ' שני דייני גזרות דף ק"ז והלכתא כרב הונא
דאמר וכו' :

ודקארי לה אמאי קרי לה כל דתקון רבון כעין
דאורייתא תקון

אומר הכי כשמחזיקן אנא אמינא דאורייתא וארת אמרת דרבנן
 דלא דמי דאורייתא לרבנן והמקשה שהקשה מאיסורא
 דרבנן לאיסורא דאורייתא אמאי שהיה סכור לדמות משום דכל
 דתקון וכו' והכי אמרינן בהדיא פ' ק דיבמות ועיין באות קוף קארי
 ודקרי לה וכו' :

ודלמא כוליה להכי הוא דאתא כלומר לחרא מנייהו
 ומנא ליה תרוייהו פי' דסוגיית

הגמרא בהרבה מקומות כשרודש תרי מילי מחד קרא מקשה כן
 ומשני אם כן לכתוב קרא וכו' : ופעמים אומר על כי האי קושיא
 מכדי שקולים הם הי מנייהו מפקת * וראה מכדי שקולים הם
 באות מ :

ודלמא אעג"ב דכשאומר דלמא הוא לשון ספק יש הרבה
 ודלמא שהם אמת וכן כתב הר"ן אף על גב דקאמר
 ודלמא קושטא דמלתא נקט :

והא אינהו קשישי מניה מוכח אלא אמרו בשיטת
 ר' מאיר הכי קאמר בפ'

אין צריך דף כ"ו ר' שמעון וחביריו אומרים הלכה כר' מאיר ומקשה
 דתנאים שאומרים הלכה כפלוגי שהם היו קודמין לו בזמן ומשיב
 שאמרו בשיטה שאמר אח"כ התנאי * ועיין הלכה כפלוגי :
וחכמים אומרים מצינו דלא קאי אכל מיה דאית
 ברישא ואומר בגמרא כי קאמרי
 רבנן אשאי * וכן ומעשה שמביא בסיפא לא קיימא אלא ארישא
 דאי אכיפא ומעשה לסתור הוא :

ולדידך מי ניהא כשמקשה הגמרא להברו וגם לרדודה
 קשיא אומר כן ופעמים דמצי למפרך

זה ולטעמך ולא פריך ליה וזה בגמרא אין מספר :
ולטעמך או ולדידך החילוק הוא שכשהקושיא
 עצמה שהקשה לו קשה גם

נתיב אות הוא

למקשה אומר ולדריך מי ניהא אבל כשאין קשה לו אותה קושיא
עצמה אלא אחרת אומר ולטעמין :

וליה לא סבירא ליה מצינו דאוקי אמורא ברייתא
בחק טעמא ולא סבירא ליה

והוה מצי לאוקמה בענין אהר דסבירא ליה הכי :

ומטונך ר"ל ממשאך שאתה בא להשיב עלינו אני משיבך

תשובה • בריש ראש השנה :

וסברוה עיין קא סלקא דעתין באות ק' :

ורמינהי והוינן עיין באות המם וגם והתנן והתניא :

ותנא מייתי לה מהכא כלומר מה שהאמורא מוכיח

ממקום אחד התנא מוכיח

ממקום אחד וצריך לומר שהאמורא לא שמיע ליה הברייתא :

(הניגה ט' :)

ותיפוק ליה הוא שמקשה למה לי טעם זה ברבר זה תיפוק

ליה מטעם יותר פשוט או כשיש ב' או ג'

טעמים אומר ותיפוק ליה משום חד טעמ' למה לי תרתי ויש ותיפוק

ליה אחר שמכחיש הדין כלומר אם מטעם זה אתה מתיר תיפוק

ליה טעם אחר ויהיה אכור • פ"ק דחולין דף ח' :

נתיב אות הזין

זה הכלל לאתויי מאי לאתויי הא דפלוגי ואין להקשות

פלוגי מתניתא אתא לאשמעינן דהא

מתני' לא מיפרשא בהדיא ולא ידעינן זה הכלל אי לאו דר' פלוני

בין זה ובין זה או אחר זה ואחר זה או לא זה ולא זה

אין לדקדק למה לי סיפא מרישא שמעינן

לה דאורחא דתנא הוא אף על פי דהוי סיפא מילתא דפשיטא

ומיהו בריש מ"ק דתני בין ובין ומדקדק הגמרא ודייק התם השתא

ממעין שיצא בתחלה אמרת משקין ממעין שלא יצא בתחלה לא

כל

כל שכן ושמא הואיל ויש לו טעם מפרש :
 זו ואין צריך לומר זו קתני כשהתנא נקיט מלתא
 דרבנותא ברישא והדר מוסיף עלה מלתא דפשיטא ומקשה התלמוד למה לי סיפא מרישא
 אשמועינן או מתריץ זו ואין צריך לומר זו קתני והרומה לו לא זו
 אף זו קתני ועיין באות ל' :
זכר לדבר אף על פי שאין ראיה לדבר פי' מפני שאינו
 מוכיח לגמרי אומר כן או ר"ל משום דדברי
 תורה מדברי קבלה לא ילפינן :

נתיב אות החית

חדא דשמעינן מניה תרתי ק"ה בעו מיניה זר. דרך
 האמורא למבעי בעיא חדא דשמעינן
 מינה תרתי לפי תשובת המשיב ובאופן אחר היה יכול לשאול :
חדא ועוד קאמר פ' כל המנחות צ"ה שמצינו שהברייתא
 מפרשא טעמא דמלתא :
חידוש הוא ומחירוש לא ילפינן כדאיתא פ' אלו
 עוברין דף מ"ה בשר בהל"ב חידוש הוא
 ומחירוש לא ילפינן וכן פ"ק דמכורת דף ד' קנס חידוש הוא
 ומחירוש לא ילפינן לממונא :

הכמים

כינויי החכמים תנאים ואמוראים אשר

לא נקבו בשמות

כשאמר אחרים אומרים הוא רבי מאיר וכן כשאומר יש
 אומרים הוא ר' נתן : והעלו להם אלו השמות
 משום מעשה שהיה בסוף הוריות ואם נמצא
 ה ב 2 5 רפליגי

נתיב אות החית

דפליגי אחרים וד' מאור הוא שכשהיה ר"מ אומר בשם ג' שיני
בן אביוה שנקרא אחר אז אומר בשם אחרים (במקומות
משונים) והתוספות כתבו הך אחרים אין זה ר"מ. והכי
נמי איכא שומא יש אומרים דאינו ר' נתן (בתרא ט"ו שם ל"ו
המזכר צ"ג :)

כל מקום שאתה מוצא משום ר' ישמעאל אמר תלמיד אחר לפני
ר' עקיבא מוכח בעירובין שהוא ר' מאיר ששמש את שניהם
בישיבה :

כל היכא דאיכא (בפ"ק דפנהרין דף י"ז) הרגין לפני חכמים
הם שמעון בן עזאי ושמעון בן זמא ותנן המצרי וחנני רבותינו
שבארץ ישראל ר' אחא. רבותינו שבבבל רב ושמואל.
למדן לפני חכמים לוי מרבי. דיני גולה קרנא. דיני ארץ
ישראל ר' אמי ור' אסי. דיני דסורא רב הונא ורב יצחק.
דיני רפומבריתא רב פפא בר שמואל. דיני דנהרעא רב
אחא בר מניומי. סבי דסורא רב הונא ורב חסדא. סבי
דפום בריתא עינא ואבימי בני רהבה. אמוראי דפומבריתא
רבה ורב יוסף. אמוראי דנהרעא רב חמא. אמרי בכי רב
רב חמנא. אמרי במערבא רבי ירמיה. אמרו עליו במערבא
רבי חנינא. שלחו מתם רבי אליעזר (ביצה דף כ') סיני הוא
רב יוסף שהיה בקי. ועוקר הרים רבה חברו שהיה חריף.
(הוריות יג' קטינא חריף שקי הוא ר' זירא שהיה איש קצר
ופעם נחרכו שוקיו : (הפועלים פ"ה)

רבא חברו של אביי באלף בלי דגשות הכית ורבה חברו של
רב יוסף כתוב בהא בדגשות הבית. והוא רבו של אביי
ושל רבא. ושם אביי נחמני ונקרא אביי שלא לקרותו רבו
בשם אביו שהיה רבה בר נחמני וי"א דעיקר שמו אביי ונקרא
נחמני על שם שגדלו רבה בר נחמני שהיה יתום ולמדו תורה
(הוריות יג' בר"ש ור"ת אשר בך ירוחם יתום :)

רבה בר אבהו דרבי תייא דאיהו בר אחתיה דר' היא כדאיתא פ' ק
 דפסחים ועיקר שמו אבא (ראשית הגז קל"ז רש"י ופ' ג'
 שאכלו מ'זנותספות פ' הזקת נ"ח) ותלמידיו קורין לורב
 ור' חייא קורא לו בר פתחי כלומר בן נשיא ותוא קורא לרבי
 חייא חביבי (פ' השוחט ל"ב) כלומר יקרי ואוהבי יאו
 דווי :

שמואל היו קורין לו ארין על שם שהלכה במותו בדיני וארין
 מלך היה ודינא דמלכותא דינא אי נמי משום דכתיב
 ארין מלך אלסר כלומר היה שלך בכולהו מילי אלא באיסור
 דלית הלכתא בותיה וכן קורין לו שבור מלכא (חכמת
 רב באלו טרפות פ' דראשיתה הגזק ושל שמואל פ' אלו
 טרפות נ"ט) ושמואל היה רגיל לקרוא לרב יהודה תלמיד
 שינא ר"ל חכם מחודד :

קדילא קרישא הם רבי שמעון בן מנסיאור יוסי בן משולם
 (מקום שנהגו כ"ד ופ' דכתובות מ"ג) שהיו משלימים
 ימותם שליש בתורה שליש בתפלה שליש במלאכה :
 של קדושים הוא ד' מנחה בר סימון (פ' כל כתבי דף
 ק"ח) דלא הוה מסתכל אפילו בצורה דווי :
 היכא דאיכא חני רב ספרא משוכס הר רבי רבי חד
 המיוחד בבניו ומאי ניהו רבן גמליאל :

יהודה הנשיא הוא רבינו הקדוש שחיבר המשנה ואיכא אחרין
 ר' יהודה הנשיא ואמורא הוה :

מרב רבי וגדול מרבי רבן וגדול מרבן שמו כמו
 שמעון הצדיק :

רב ומרפבל וכל רבי מארץ ישראל לפי שבארץ
 ישראל סומכין לרין דיני קנסות וזה שתמצא בתרבה
 מקומות רב זירא ורבי זירא שקורם שעלה לארץ ישראל היו
 קורין לו רב זירא ולאחר שעלה ונסמך נקרא רבי זירא ולא
 כצינו

נתיב אות החית

מצינו מחבמי המשנה מי שנקרא רב ומר :

רב מרי בר רחל בת שמואל היתה ונשבית ונשאה נכדי ונתגייר
ושמיה איסור גיורא ורב מארי הורתו שלא בקרושה היתה
ויקסוהו על שם אמו משום כבודו :

תקנה סתם היא תקנת עזרא : (סתם ר"ג במשנה לרש"י בן ר"י
ולתוספות דיבנה חבר לר' יהושע חולין)

כל פלוני ופלוני סתם וסתם מתנייהו וכו' עיין בערך סתם
באות ס' :

חסורי מחסרא והכי קתני אומר והתלמוד כשמגיה

המשנה ומוסיף בה דברים ודוקא יכול

להוסיף משום דאדם טועה בנירסא לחסר דבר על ידי שכחה אבל
להחליף דבר בהפכו לא :

נתיב אות השית

טעם ולפעמיך עיין באורח היוושים כרחוב ומבואר
זה :

טונך ומטונך עיין שם לעיל :

נתיב אות היוד

יהודה ועוד לקרא

כשמביא ראיה מקרא והדר

ממעשה מקשה הנכרא ואומר

וכי מאחר דממקרא נפקא מעשה למרה לי וכי הפסוק צריך טיע
ממנהג יהודה :

יתיב פלוני גבי

פלוני ויתיב פלוני גביהו מוכידי

כן לפי שהורה להם דבר הירוש :

יתיב פלוני קמיה

דפלוני ויתיב וקאמר ליה אמר

הכי אלא במקום שחולק עליו או

שהיה הוא האומר :

כבילכו

כביכול רוצה ליומר התורה נתנה בכ"ב אותיות יכולה ליומר
 דבר זה אבל לנו אי אפשר לאומרו לפי שדבר קשה
 הוא אי נמי כ"ב נוטריקון כתוב בתורה כאמרם אלמלא מקרא
 כתוב אין הפה וגו' ולרוב משתמשים בזה הלשון בדברים שאינם
 דרך כבוד כלפי מעלה כמו כי חזק הוא ממנו כב יכול כלפי מעלה
 אמרו וכן הדבה :

כדברי פלוני כל היכא דקתני הכי מפני שאותו רחנא
 לא אמר דבר זרה בפירוש ממש אלא
 למדוהו מתוך דבריו שאומר במקום אחר כמו בפ"ט דטהרות
 כדברי בית שמאי ולמדו זה מקרא דתניא חבירה של זיתים וכו'
 ומקבלים טומאה משיזיעו לדבריו :

כדי לאכול בו או כדי לאכול בהם אינו לא כדי לאכול
 בו הלפתן כאדם שטובל ואוכל דהיינו
 שיעור מועט אבל מקום ששנינו כדי לאכול הימנו או כדי
 לאכול מהן אינו אלא מהן עצמם שתי סעודות :
כדי נסבא כלומר בחנם לקח משנתנו דבר זרה ואגב
 דיהטא כמו בפ"ק דר"ה פסת כדי נסבא :

כדי עיין באות ויו ואמרי לה כדי :
כולי עלמא לית להו מלתא דהך אמורא דמהדרין
 אשכחן כדמקשינן לימא
 כתנאי דדחיקא ליה איך יאמר חתנא דבר דלא ככולי עלמא וקא
 מהדר אפילו כחר לא אתי דלא אתי האמורא כשום אחר מהם
 עוד עיין באות דלח דברי הכל :

כחא דהיתרא עריך ומצינו דפריך לפלוג אתרוייהו
 בריש ביצה אדמויפלגי בניצרה
 לפלוג בתרנגולת וכי תימא כחא דהיתרא עריך ליפלוג בתרוייהו
 וליחני תרנגולת היא וביצתה וכו' ויש מחלקין היכא דהלשון
 ארוך אין לאשמועינן תרוייהו אבל היכא דהלשון קצר להוריען

נתיב אות הכף

כח האוסר והמתיר אומר שתיהם וי"א דבביצה דוקי פריך הכי
משום שתרגולת וביצתה חרא מלתא היא ו

כיוצא בו במקום אחר מדרה נזכרת על השלש
עשרה מדות עיין באות שני
כתובים וכן פרט וכלל ופרט עיין לקמן ואינן מהמדות שלשים
ושתיים :

כלל גדול כל מקום שאוסר כן הוא משום חומרא באותו
דבר כמו כלל גדול בשבת :

כלל שאחריו מעשה ואינו אלא פרטו של ראשון
כיצד ויברא אלהים את האדם
הרי זה כלל ואחר כך פרט המעשה ויצר ה' אלהי ויפל ויבן השומע
סבור שהוא מעשה אחר ואינו אלא פרטו של ראשון :

כללי פסקי החלכות

כל סתם מ שההלכה כסתם : סתם ואחר כך מחלוקת אין
הלכה כסתם : מחלוקת ואחר כך סתם הלכה כסתם
משום דכיון דמייתי מחלוקת ברישאה והדר סתם לן כחר משמע
דקמו רבנן כסעמיהו וסתם לן רבי כותיה והלכה כמותו .
והני מילי כהדא מסכתא (פ' מצות חליצה) אבל בתרתי
מסכתא לא דק'ל אין סדר למשנה כלומר סדרא דמתנידתין
לאו דוקא (תוספות פי' השוחט) והני מילי ד'ענין מחלוקת
ואח"כ סתם מפני שרבי לא היה שונה לתלמידיו אלא במקום
שלכם חפץ אבל כשסדר המשניות על הסודי סידרן . וצדן
פעם למה נשנית כל מסכתא אחר שלפניה . וכלא נזיקין חדא
מסכתא וכן פי' נזיקין תלתא בני :

סתם במשנה ומחלוקת כברייתא הלכה כסתם משנה אבל
מחלוקת במתניתין וסתם כברייתא לא (רישביצהו)
ברש"י

נתיב אות הכף כא

ברש"י) דאם רבי לא שנאה רבי תיבא מנין ליה? ופעמים פוסק הגמרא כסתם ברייתא ואע"ג דסתם משנה פליג עליה וכגון

האשתכח בברייתא האי רחנן במשנה בשם יחיד:

אין למדין הלכה מפי משנה (פ"ד מנירה) פי' כל מקום שאנו מוצאים במשנה והלכה כדבריו אין למדין ממנה לעשות בה מעשה. ולעולם אין סומכין על פסק המשנה עד שיאמרו אנשי הגמרא שהיא הלכה ויורו בה:

כל דתני לה גבי הלכתא פסיקתא הלכה היא (פ"ק דע"ז) כלומר כל דבר ששונה גבי הלכה פסוקה ואותו דבר לא שייך גבה ואינו ענין לה וראי' לא תניא בהדרג' אלא משום פיסוק הלכה שפוסק התנא וחולץ עם כל אלו לומר שהלכה בוח כמו בזה דהלכתא קא פסיק ואזיל:

כל דתני בבחירתא הלכה כוותיה (פ' האיש מקדש) ובחירתא היא מסכת עדיות ונקראה כן משום דכל עדות שהעירו שם אמת ודבר ברור. וביום שמינו אח רבי אלעזר בן עזריה נתקנה אותה מסכתא כדאמרין פרק תפלת השחר תאנא עדויות בו ביום תקנום ולא היתה הלכה בבית המדרש שלא פירשוה:

כל עדות הלכה היא (פ"ק דחולין) כגון העיר ר' פלוני ויש מי שאומר דרוקא עדות דלכתר מתלוקת אבל עדות גריד' לא: וכן כל באמת אמרו הלכה היא (פ' הוהב):

בידינו וכיד כל ת"ח שכל מקום ששנינו בראש הפרק אמר רבי פלוני כך הויה הלכה. וכל מקום ששנינו בראש הפרק רבי פלוני אומר אינה הלכה:

כזה בגמרא שכל מקום שאומר תנא דביר' ישמעאל כך הלכה וכל מקום שאומר דביר' תאנא אינה הלכה: הלכה כשיטה (הר"ן פ"ק דסוכה) פי' כל היכא שאומר בגמרא פלוני ופלוני סבירא להו כך הויה שיטה וקבלה וא"כיד הגאונים דלית הלכתא כשיטה והטעם יש מי שאומר מפני

נתיב אות הכף

שררך חכמים לאחוז דרך קצרה ולפוס דקא חזינא דקא מפרשי
מאן דס"ל האי סברא ואמרי פלוני ופלוני אמרי כך ידעין
דמיעוט הם האומרים כך ורובא איפכא סבירא להו ואמטול
הכי מפרשי שמותיהו הילכך לירת הלכתא כוותיה דמאן דס"ל
איפכא הם הרבים ויחיד ורבים הלכה כרבים . ולפי זה הטעם
נראה ראין חילוק בין היכא דאמרינן פלוני ופלוני כולהו סבירא
להו כך וכך ובין היכא דאמרינן פלוני ופלוני אמרו דבר אחר
דר"ל שוין הם בדברים התם לגמרי וכל אהר מורה לרברי
חברו וכה"ג לא חשיבא שיטה ואיפשר דהוי הלכתא צותיהו .
ואיכא דאמרי שיטה היינו כגון פלוני ופלוני סבירא להו כך וכך
מפני שאף על פי שהולכין בשיטה אחת אין כל דבריהם שוין ואין
מורים זה לזה ובכל חר מנייהו פליגי רבנן עליה והוי יהיר ובמל
במיעוטו . ובנין אב שממנו למדו הגאונים שאין הלכה כשיטה .
בפרק איזהו נשך :

כל מקום ששנים חולקים ואחר מכריע הלכה כדברי המכריע
(פרק כירה) והני מילי במתניתין אבל בברייתא לא . כן
פוסקים הגאונים וענין ההכרע הוא כשהשלישי סבירא ליה כחוד
מנייהו לגמרי או כחוד מינייהו בדבר אחר דהוה לירא מכריע
מאותו דבר שנים כנגד אחד אבל כשהשלישי אומר דבר חדש לא
כמר ולא כמר הוי הכרעה שלישי וקיימא לן דאינה הכרעה .
מצינו אע"ג דקלסיה תנא ומשבח דברי חברו אין הלכה כדברי
אותו המשובח ולא חייש הגמרא לדברי המשנה ולא
לאמורא המקלס :

נקטינן כל איכא דאמרי שבגמרא כך הלכה ולא כדברי האומר
דכל איכא דאמרי טפל לגבי לשון הראשון (הראשון
חוקת הבתים) כי רב אשי סידר לשון המרובים והעיקר בתחילה
ורבינו תם היה פוסק דכל איכא דאמרי בשל תורה הלך אחר
המחמיר ובשל סופרים הלך אחר המיקל :

נתיב אות הכף

אין הלכה בתלמיד במקום הרב ודוקא עד אביי ורבא אבל
מכאן ואילך ק"ל הלכתא ככתראי ואפילו תלמיד במקום
הרב כן אומרים הגאונים: (תלמיד חולק על רבו הר"ן ריש סוכה
ומן אביי ככתראי:)

כל היכא דאמרינן לאפוקי לירד הלכתא כגון לאפוקי מהאי
תנא ויש מי שאומר שאין זה כולל בכל הגמרא שיש
לאפוקי שכך הלכה:

כל היכא דאמרינן תיובתא דפלוגי תיובתא נדחו לגמרי דברי
אותו פלוגי שבאה עליו התיובתא ולית הלכתא כותיה כל
עיקר: והיכא דאמרינן קשיא דפלוגי קשיא לא נדחו דברי אוראי
פלוגי לגמרי אבל הדבר תלוי ועומד הוא וכי מעינרז בהך קושיא
שפיר מיתרצה הילכך אפשר דהלכתא כותידה כן הוא קבלרה
בירינו מהגאונים:

כפיקא דאורייתא לחומרא וספיקא דרבנן לקולא וכפך ספקא
אפילו מדאורייתא לקולא ואומר כן שלא נקראת ספק
ספיקא אלא המתחפכת משני צדדים כלומר אורה צד שתקח
גראשונה משכחת לה כפך ספיקא אבל אינה מתחפכת לא מקרי
ספק ספיקא ואיפשר דלחומרא דיינינן לרה כדין ספיקא אחת
הרי"ב בשם התוספות: כ"כ ה"ע ש"ה פ"ג:

נכטינן תיקו דאיסורא לחומרא ודממונא לקולא: (ספק נפשות
להקל:)

כל הלכה שהיא רופפת בדרך חזי מאי עמא דבר ונהוג בן:
(ירושלמי המנהג:)

חמנהג שאמרו מבטל הלכה דוקא מנהג ותיקון אבל מנהג
שאין לו דאירה ולא טעם מנהג טעורת הוא ואינו אלא
כטועה בשיקול הדעת:

כל המיקל בארץ הלכה כמורתו בחוצה לארץ גבי תרומות
ומעשרות:

נתיב אות הכף

כל היכא דאיתמר תניא כותיה דפלוגי הלכה כמותו :
כל היכא דפליגי תרי תנאי אליבא דחד במשנה אחת הלכה
כתנא בתרא : שהראשון היה כנערות מה ששנה התנא
והשני היה בוקנותו של התנא כששנה ההלכה :
(בנתיב ההלכה כלל י"ו כתב מגרל עוז הלכות ר"ה הסכימו
הראשונים לסמוך על הבבלי לפי שרבינא ורב אשי
סמרו הבבלי היו יורעים ורגילים בירושלמי ואלו היו מקובלים
שכן הלכה היו קובעין אותה כבבלי ע"כ :

כלל ופרט

כל מקום שאתה מוצא כלל ואחריו פרט אין בכלל אלא מה
שבפרט כיצד אדם כי יקריב קרבן מן הבהמה הוא כלל פי'
כלל לחיה שחיה בכלל בהמ' היא בקר וצאן פרט אין בכלל לא מה
שבפרט בקר וצאן אין מידי אחרניא לא ונתמעטה חיה מן הקרבן :
וא"כ למה נכתב הכלל הואיל ואין למדין ממנו דבר דאי לאו
כלל היינו מוסיפין על הפרט בבנין אב או במדה מן המדו' הילכך
אתני כללא כרי שתרע שהפרט רוקא הוא ולא גמרינן מידי בשום
מדה שאין לך בו לא מה שפי' התורה בלבד וכן מפרש לה בניורו

פרט וכלל

פרט ואחריו כלל נעשה כלל מוסף על הפרט ונתרבה הכל
כיצד כי יתן איש אל רעהו חמור זהו שור פרט וכל
בהמה כלל ורבי כל מילי ואהני פרטא לאלומי כלל שסאיש
דבר שלא היה מתרבה מן הכלל מכח מדה מן המדורג אם לא
מחמת שקדמתו פרט לעשות הכלל מוסף עליו ולרבות הכל ואין
לך למעט ממנו דבר מק' ומג' ש או מדה אחרת :

כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט

פירוש לרבות כל הדומה לפרט ולמעט כל מה שאינו דומה לו
 לפי שהמדה זו מורכבת משתי המדות הראשונות כלל
 ופרט פרט וכלל ולכך משמע שתיהן ודין בה כעין שתיהן לרבות
 כל הדומה והיינו כעין פרט וכלל ולמעט כל שאינו דומה לו והיינו
 כעין כלל ופרט . ופליגא בה תנאי איכא מ"ד כלל קמא דוקא
 פי' עיקר והוה ליה כלל ופרט ראין בכלל אלא מה שנפרט אלא
 דאהני כלל בתרא לרבות כל הדומה לו מג' צדין כגון פרי
 מפרי וגדולי קרקע ולר ולרות הארץ יצאו עופות שאין דומין לו
 בצד השלישי והיינו ולר וכו' ואיכא מ"ד כלל בתרא דוקא והוה
 ליה כלל נעשה מוסף על הפרט ונתרבה הכלל אפילו מרה שאינו
 דומה אלא מב' צדין אלא דאהני כלל קמא למעט מרה שאינו
 דומה אלא מצד א' כגון דגים שאינם גדולי קרקע ואינם דומים לו
 אלא מצד אחר והיינו פרי מפרין אבל עופות דומים משני צדין
 הילכך נתרבו בכלל . ועיקרו של דבר בפוגיא אחרי פרק בכל
 מערבין על ונתת הכסף בכל אשר תאוו נפשך כלל בפקר ובצאן
 וביין ובשכר פרט וכל אשר תשאלך נפשך חזר וכלל דתני חדא
 מה הפרט מפורש פרי מפרי וגדולי קרקע אף כל וכו' ותני אירך
 מה פרט מפורש ולר ולרות מן הארץ ואטיקנא התם דעופות
 איכא בינייהו :

ויש מקומות דאפילו כמה צדין חשיבי כחר צר מפני שכלם
 חשובים כלל דמלתא למ"ד כלל בתרא דוקא צריך
 שיהא דומה בכל הצדין החשובין וכלם נקראים צד אחר אבל מן
 הצד הגרוע אין צריך ולמ"ד כלל קמא דוקא צריך שיהא דומה
 אפי' מן הצד הגרוע והדבר מסור לחכמים להכירו איזה הצד
 הגרוע שיהלוקו בו :

פרט וכלל ופרט ויש מדה אחרת כיוצא בה בנוזר פיק
 שלשה מינין והיא פרט וכלל ופרט אי
 אתה דן אלא כעין הפרט דוגמא מיין ושכר יזיר פרט מכל אשר יצא
 כלל

נתיב אות הכף

כלל מהרצנים חזר ופרט ומפרש התם מאי דאיכא בין מדרה זו
למדה האחרת דאלו כלל ופרט וכלל אי איכא דרמי ליה אפילו
מצד חד מרבינן פרט וכלל ופרט אי איכא דרמי ליה משני צדדין
מרבינן ואי לא לא מרבינן והך סוגיא אתיא כמ"ד כללא בתרא
דוקא אבל למ"ד כללא קמא דוקא הוי הדבר איכא :

שדייה לפרטא בין הכללים הוא שני כללי הסמוכים
זה לזה ופרט אחריה' אומר

בכל דוכתא הטל הפרט בניהם ורונן בכלל ופרט וכלל כגון
ופרוויי כלל כסף פרט תפרה כלל ואף על פי דפרוויי ותפרה גבי
הדרי כתיבי והדר כתיב בערכך כסף מכל מקום דריש בכלל
ופרט וכלל :

כלל ופרט המדוחקים זה מזה פלוגתא בכמה
דוכתי איכא מאן

דאמר דנין ומסיק בפרק ק' דפסחים דהני מילי בחד עניינא אבל
בתרי ענייני רברי הכל אין דנין דאין מוקדם ומאוחר בתורה ולא
בריר לן אי כלל קרים אי פרט קרים אבל בחד עניינא מאי
דמוקדם מוקדם ומאי דמאוחר מאוחר :
כלל שאינו מלא אין דנין אותו בכלל ופרט פירוש כל
שאינו מלא שאינו עומד מצד עצמו אבל
הוא דבוק עם הפרט בפ"ק דזבחים :

ריבוי ומיעוט ויש שאינו דורש את התורה במשמעות כלל
ופרט אלא במשמעות רבוי ומיעוט כלומר
במקום כלל ופרט פרט וכלל כלל ופרט וכלל דריש ריבה ומיעט
מיעט וריבה ריבה ומיעט וריבה . וההפרט שיש בין כללי ופרטי
לריבוי ומיעוטי הוא על זה היסוד שמי שדורש כללי ופרטי דהוי
הפרט פי' של הכלל בכל ומי שדורש רבוי ומיעוט אין הפרט פי'
הכלל אלא שממעטו מקצת ומניח מקצת וזהו הביאור :
כלל ופרט אין בכלל לא מה שבפרט ואין לך להוסיף ואפילו

הרומה (סוכה ל"ה):

ריבה ומיעט ריבה הכל ומיעט שאינו דומה: עיין רש"י

בר"ה כ"ד:

כלל ופרט וכלל הוא הפרט פירוש של הכלל ואין בכלל

אלא מה שבפרט וכי חזר וכלל לא בא להוסיף לך

בכלל האחרון אלא הדומה בלבד:

ריבה ומיעט וריבה ריבה הכל ומיעט שאינו דומה אלא שחזר

וריבה אפילו אותו שאינו דומה ולא מיעט לך לא דבר

אחר היותר רחוק ומסרו הכתוב לחכמים לדעת איזה דבר

ראוי למעט:

פרט וכלל אין הכלל פירוש אלא סתירה הילכך ריבה הכל

מיעט וריבוי אף על פי שהריבוי מרבה הכל מכל מקום

המיעוט הולך לקיים וממעט לפחות אחד

דהוי כמו שנכתב אחר הריבוי: ע"כ

כלל הצריך לפרט ופרט הצריך לכלל

מדה זו ללמד שהכלל צריך לפירוש הפרט והפרט לפירוש

הכלל יויש הפרש בין מדה זו למדת כלל ופרט שכלל ופרט

כל אחד מפורש משמעותו לעצמו ואין צריך שום אחד לחברו כגון

ההוא דלעיל ולפיכך אמרו אין בכלל אלא מדה שבפרט שהפרט

לא בא לפרש משמעותו של הכלל דמפורש ועומד הוא אלא

לפרט כללותו אבל כלל הצריך לפרט אין משמעות הכלל מפורש

לעצמו דמסתבר משמעותו לדבר אחד יותר מדבר אחד ובא הפרט

לפרש ולעקור משמעותו ולפיכך אמרו כלל הצריך לפרט כלומר

לפירוש הפרט כגון וכסהו בעפר דמשמע טפו כפיית הכלי וכליל

עפרא וכשאמר בעפר פירש הכיסוי בפרט שהו"א בלילת העפר

ועקר הכלל של וכסהו ממשמעותו:

מכלל שהוא צריך לפרט וכולי כיצד קרש לי כל בכור יכול

נתיב אות הפך

אף נקיבה ת"ל זכר אי זכר יכול אפילו יצאה נקבה לפניו ה"ל פטר
החם אי פטר רחם יכול אפילו נולד אחד יוציא דופן ת"ל בכור
והוא כלל הצריך לפרט ופרט והצריך לכלל • כן כתוב בספר
ברייתות ע"כ

כל דבר שהיה וכו'

כל הני כל דבר דב"ג סרות עיין באות דלת דבר שהיה וכו'
ע"כ

כל דקבוע במחצה על מחצה דמי דנודע ספקו במקום
קביעותו :

כל דפריש מהובא פריש מעצמו וקודם ידעית האיסור ;
כל שדרכו להמנות שיש חוששין ומנוין אבל לא כל אדם •
או את שדרכו שכל אדם חושש למנורו מפני
חשיבותו • בריש ביצה :

כל דאמרי הלכה כפלוגי ואינהו קשישי טוביא נשימתיה
הוא דאמרי בכיזה כ"ז ועיין באות הא הלכה כפלוגי :

כל דריאוי לבילה אין בילה מעכבת וכל שאין ראוי לבילה
בילה מעכבת מכות י"ה • ועד ששים
עשרון הוא נכלל :

כל מאי לאו או לימא בהא קמיפלגי ולימדו בשם החולקים
או א"ל לא נכוין הכללא בחולקים לפסק ההלכה •
(מכות דף ז' ס' כריתות צ"ו •)

כל כמיניה בתמיהא או לאו כל במיניה בניחותא • מכות
י"ו כתב רש"י בתמיהא וכי כדל הימנו וקאמר
הנמרא לאו כלום הוא :

פנגד עיין באות מ' מטין שרונהשין מכנגד וכו' •
פינויי החכמים תנאים ואמוראים עיין באות ח' חכמים •
כיצד מלת כיצד היא כמין באיזה צד :

כרוך

נתיב אות הלמד כח

כרוך ותני דרך הגמרא לתרץ כן ובתוספות פ' הכונס אמאי
לא אמר כן וי"ל משום דאין שייך לכלול סמור
בהדי לולבין אבל פנים ובוטר שייך לכוללם שפיר :

נתיב אות הלמד

לא צריכא הכי פירושו לא נצרכה הא דפלוני אלא לכי
האי גוונא והתלמוד קצר בלשוננו והשמיט אלא
ומכל מקום הוי כאילו אמר לא צריכא אלא וכו' כמו שנמצא
בהדיא לא נצרכה אלא ויש מפרשים באופן אחר ומחלק הלשון
ואומר לא כלומר לא פשיטא הוא צריכא :

לא זו אף זו קתני כשמקשר הגמרא לישתוק מרישא
ומסיפא ירעינן ומתרץ לא זו וכו'

דאורחיה דתנא נקיט ברישא מלתא דפשיטא וחדר מוסיף עליה
מלתא דרבותא ולפעמים תני איפכא מלתא דרבותא ברישא
וחדר מוסיף עליה מלתא דפשיטא ור"ל זו זאין צריך לומר זו קתני
וזה התירוץ דזו זאין צריך וכו' אינו מתרץ אלא מתוך דוחק גדול
דלא אפשר ליה בלאו הכי אבל לא זו אומר בכל דוכתא :

לאו שבכללות ק"ל בכל דוכתא לאו שבכללות אין
לוקין עליו איכא דאמרי תרתי הוא דלא

לקי הא דרא מלקא לקי וא"ד אפילו דרא לא לקי דהא לא מייחד
ליה לאו מיוחד וענין לאו שבכללות רבו בו הדיעוהו והמחזור
שבכולן דלא מקרי לאו שבכללות אלא כגון שהוציא הכתוב
הרבה דברים בשם אחר כגון לא תאכלו על הדם דררשינן מניה
כמה עניינים או אפילו הוציאם בכמה שמורת אלא שיש להם שם
אחר יכלול כלם כמו ולחם זקלי וכרמל שכלולים בלאו אחר
אכל כשאין להם שם אחר יכלול את כלם אינו נקרא לאו
שבכללות ואע"ג שכללם בלאו אחר כגון גבי שאור ודבש דאתמר

במגחות :

נתיב בות הלמד

לאפוקי או לאתויי כגון הכל לאתויי מאי בריש חגיגה •
וכל לאפוקי לית הלכתא כי האי :

לא מן השם הוא זה פיר"ש כי בס"פ דתענית שאין זה טעם:
להודיעך כחזר פלוני ר"ל כחו והידושו של מריר
משום דרבנותא והדושא של

היתירא עריף שפי והמתיר כומך על שמועתו מה שאין כן האומר
שכל אדם יכול להחמיר • ומשום הכי אשמועינן בכל דוכתא
דכחא דהיתרא עריף :

לימא כתנאי ר"ל מי לימא דהני תנאי פליגי במילתיה
דהנך אמוראי או בפלוגתייהו דהנך אמוראי

והתיקא ליה מילתא שיאמר האמורא דבר סתם דלא ככולי עלמא
שאם לפסוק הלכה לימא בהדיא הלכה כפלוגי ומדקאמר

למלתיה סתם או פליגי סתם משמע אליבא דכולי עלמא הוא
ומשום הכי קאמתמה ואומר לימא כתנאי כלומר מר דאמר

כפלוגי ומר כפלוגי ואתי כל חד וחד דלא ככולי עלמא • ואשכחן
דוכתא דמקשינן לימא כתנאי ומהדרין כולי עלמא ליה להו

מלתא דהך אמורא כלומר ולא אתי האמורא כשום אחר מהם :
ומצינו ברכות ל"ו ונימא הלכה כר"ע ולא יקבע האמורא הלכה

משמיה וברך ל"ט אמר כתנאי ולא קאמר לימא כתנאי •
לימא הני תנאי כהני תנאי ר"ל מי נימא דפלוגתא

דהני כפלוגתא דהני
והתיקא ליה מלתא לתלמודא שיבא מחלוקת אחד בעצמו בשני

מקומות ובתרי לישני • ועוד מי שסדר המשנה והברייתא הורה
ליה למתנינחו גבי הדרי ולימא פלוני ופלוגי כך : ויש מי שכתב

דשעמא הוא כרי לברר היאך נפסוק ההלכה על פי הכללים
המסודרים בידינו פלוני ופלוגי הלכה כפלוגי • ועוד יש נפקותא

אחרת בדבר שאם נמצא לאחר מהם בהפך נקשה עליו מדידיה
לדידיה • ומצינו ברכות ט' והני תנאי כהני תנאי :

לימא

מ
ל
כ
ג
ל
(יש)
ליכ
לכ
למי
ליע

נתיב אות הלמד כו

לימא תנן סתמא דלא כפלוגי וכתם משנה נראה

לאוקומדה אליבא דכ"ע

ופעמים אומר לימא תנן סתמא כפלוגי והטעם גבי דבי אליעזר
דר"א שמותי הוא ואין הלכה כמותו ומשום הכי לא אמר תנן סתמא
דלא כבר פלוגתיה:

לימא מסייע ליה פי' ותיהוי קושיא לבר פלוגתיה או

פירושו לראות אם הלכה כמותו כיון

שהתנא מסייעו או אפשר שמקשה לבעל המאמר דמאחר דדבר
זה מפורש במשנה או ברייתא מאי קא משמע לך וגם ל
שבשמקשה ממשנה למה לו לאמורא לומר דבר שבא במשנה
שהוא חייב לידע אותה שהיו המשניות שגורות בפי האמוראים

אבל כשאומר לימא כתנאי מברייתא יהיה או להקשויה לבעל
פלוגתיה או לקבוע הלכה: וכשאומר לימא הני תנאי כהני תנאי
אם הם כלם במשנה אפשר ששואל למסדר המשנה למה לא חבר
מחלקותם יחד ולימא פלוגי ופלוגי אמרו כן ואם הכי בברייתא

אפשר לענין פסק הלכה: ובפרק לולב הגזול משנה דאתרוג
מקשה לימא מסייע ליה היא היא פי' כי ודאי לסייע ליה ומאי
לימא ובסיבה י"א לימא כתנאי וכו' לא דכ"ע וכו' איכא דאמרי

כולי עלמא לא פליגי וכו' ובפלוגתא דהני תנאי פליגי וכו' ובס"ק
ג' לימא בדר' אבין קמיפלגי וכו' לא דכ"ע לית ליה דר' אבן וכו':
לימא כהא קמיפלגי פי' ויהא הלכה כמר כפי הכלל
ג' ל' ואומר לא אלא כהא קמיפלגי

(ועיין באות כף כל מאי לאו וכו') כראש השנה י"ט: וכן

לימא בפלוגתא דר"א ור"י פליגי במכות י"א:

לבי תשכח כאשר תמצא הרבר תפרש כרצונך:

למימרא על הרוב בתמיהא ויש למימרא בניחותא ר"ה י"א:

ליערבניהו וליתניניהו לאו בכל דוכתא פריך הכי
ובספ"ה דכושרה דהיכא דהם

נתיב אות הלמד

חלוקים בטעמה לא פריך :

לעולם לא תיפוך עיין באות מ"ם מוחלפת השיטרה :
לפלוג וליתני בדיריה כלומר לפי דרכי הוזה הוזה מצי
 לעשות חלוקה ואמאי שבקיה
 לאורחיה לרלג מענין לענין מאחר דמהדר תנא למצוא חלוקה
 בדבר . ופעמים מתרין כולא בדיריה קמיירי כלומר לא בעי
 התנא לאשמעין חילוקין דהך דירה כדקאמרת אבל יש רידרה
 שבו רוצה התנא לאשמעין חילוקין וכולא אורחיה הוא :
לשון שוה בשני מקומות ואין ביאורו אחד כמו שור הרש
 שוטה וקטן ר"ל שור של חרש ש"ו לא שהשור
 עצמו הרש . ובפרק הפרה אמר מאי שור חרש אילימא שור של
 חרש וכו' וא"ר יוחנן שור שהוא חרש ואע"ג דהתם מוקמינן שור
 של חרש מ"ם שמעין מר' יוחנן שהלשון יסבול כן מדלא פרכינן
 עליה דר' מכרי שור שהוא חרש קתני וכן כל כיוצא בזה :

נתיב אות המם

מאי בינייהו ר"ל כיון שבין למאן דאמר הכי ובין למ"ד
 הכי הדין שוה לשניהם אם כן מאי בינייהו
 ומה להו לאפלוגי בטעמא אם לא שיש הפרש בדין בין האי טעמא
 להאי טעמא ומהדר איכא בינייהו וכו' . ובא להודיע הנפקותא
 שיש בין שתי הטעמים לענין הדין . ויש מקומות שיוצאים מזה
 הכלל שאומר מאי בינייהו ופירושם במאי קמיפלגי וחולקים
 בעיקר הדין :

מאי הוי עלה קושטא דמלתא ומסקנא דהלכתא קא בעי
 דער השתא לא פסיקא לן הלכתא כמאן
 והכי קאמר סוף סוף מאי הוי עלה דהלכתא :
מאי קראה שייך בדברים שאין להם עיקר מן התורה
 וכן ביומא אמר כנגד מי ולת קאמר מנלן
 דלאו

דלאו מן התורה הוא אלא מדרכנו וקרא אסמכתא בעלמא :
ועיין מנלן זכו :

מאי קא משמע לן תנינא ר"ל מאי הירושא נא
לאשמועינן הך אמורא ה

מתניתין היא וכי מתניתין אתא ל'אשמעינן' ודע דלא פרכינן
מק"מל תנינא אלא ממשנה שהיא שגורה כפי הכל אבל מברייתא
לא דהרבה אמוראים לא שמעו הברייתא : ועיין לקמן עוד :

מאי קמשמע לן תנינא מצינו דמקשה תנינא חדא זימנא
מתרי תנאי דחד תנא אמר מלתא ואידך

תנא אמרה בדוכתא אחרינא ואין שיטת הנמרא להקשות כן אלא
מסתם משנה לסתם משנה ועל רבי קא פריך מק"מל רבי ה
דתנינא חדא זמנא ויש לפרש ג"כ דלעיל ארבי קפריך אמאי לא
תנא להו רבי בחד דוכתא לתרי תנאי :

מאי שייר דהאי שייר ר"ל כיון דשרח תנא לסתניניהו
כולהו מילי לא הוה משייר חדא

דשיירי דחד לאו שיירא הוא * ועיין תנא ושייר באות תיו :
מאי לאו בהא קמיופלגי דמר סבר זכו או לימא בהא קמיפלגי *

עיין באות כף כל מאי לאו ובאות למד :
מאן נימא מתרצתא או מתקנתא היא דילמ' משכשתא

היא הטעם שהברייתא לא היו
מתוקנות וידועות כל כך ואפשר שיש דלא מיחנייא בי ר' חייא זר'

אושעיא ואמרינן דהויא משובשת :
מגו במקום עדים לא אמרינן והרבה הכריתורה סו' קע"ז

משער ג' על כל משפטי מגו יעויין שם :
מדות שלש עשרה שהתורה נדרשת בהן * תמצא כל אחת

במקומן ובאורח הראוי לה * ברייתא דרבי ישמעאל
בריש תורת כהנים :

מדות קל והומר * גורה שוה * בנין אב וכתוב אחר בנין
א ב

נתיב אות המם

אב ושני כתובים • כלל ופרט • פרט וכלל • כלל ופרט וכלל •
כלל שצריך לפרט ופרט שצריך לכלל • דבר שהיה בכלל ויצא
מן הכלל ללמד על הכלל • דבר שהיה בכלל ויצא לטעון טעם
אחר שהוא כעניינו • דבר שהיה בכלל ויצא לטעון טעם אחר
שלא כעניינו • דבר שהיה בכלל ויצא לידון בדבר חדש • דבר
הלמד מעניינו ודבר הלמד מסופו • שני כתובים המכחישים זה
את זה : עוד יש שתי מדות א' פרט וכלל ופרט הזכירה בנויר •
ב' כיוצא בו במקום אחר נזכרת בשבע מדות שדרש הלל •
מדות שלשים ושתים שהגד' נדרשת בהן • תמצא גם כן כל
אחת כאות הראוי לה • ברייתא דר' אליעזר בר' יוסי
הגלילי • התניא כל מקום שאתה מוצא דברי ר' א' בר'
יוסי הגלילי עשה אונן כאפרכסות פי' מקום קליטת
הקמח בריחים :

מדות ריבוי ומיעוט • רבוי אחר רבוי • מעוט אחר מעוט •
קל וחומר סתום • קל והומר מפורש • בנין אב • דרך קצרה •
דבר שהוא שנוי • סדר שנהלק • דבר שהוא בא ללמד ונמצא
למד • כלל שאחריו מעשה והוא פירושו של ראשון • דבר גדול
שהוא נתלך בדבר קטן הימנו להשמיע לאוזן כדרך שהיא
שומעת • שני כתובים המכחישים זה את זה עד שיבא הכתוב
השלישי ויכריע ביניהם • דבר שהוא מיותר במקומו • דבר שאינו
מתפרש במקומו ומתפרש במקום אחר • דבר שנאמר בקצרה
והוא נוהג בכלל • דבר שנאמר בורה והוא הרין בחברו • דבר
שנאמר בורה ואינו ענין לו אבל הוא ענין לחברו • דבר שהוקש
לשתי מדות ואתה נותן לו הכח היפה שבשתיים • דבר שחכירו
מוכיח עליו • דבר שהוא מוכיח על חברו • דבר שהיה בכלל
ויצא מן הכלל ללמד על חברו • משל • ומעל • נגד • ומקדם •
מאחר שהוא בענין • מקדם • ומאחר שהוא בפרשיות •
לשון נוטריקון • לשון גימטריאורת אבם לחשבון האומיות אבם
לחילוף

להילוף זו בזו :

מדות

חכמי הגמרא במדרשות • תמצא אותן ג' כ במקומן •
 אם למקרא אם למסורת • שני כתובים הבאים כאחד
 אין מלמדין • אין מוקדם ומאוחר בתורה • עירוב פרשיות •
 גורעין ומוסיפין ודורשין • פרס המקרא ודרשהו • מקרא נדרש
 לפניו • ולאחריו • דורשין תחילות • אין ריבוי אחר ריבוי אלא
 למעט • אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות • פרשה שנאמרה
 ונשנית בשביל דבר שנתחדש בה • הפסיק הענין • אידי
 במקראות • לאו שבכללות אין לוקין עליו • לאו הניתק לעשרה
 (ושקרמו עשה) • עשה דוחה לא תעשה • איסור כולל • איסור
 מוסיף (והבא בכח אחת • וקיימו ולא קיימו כפלו ולא כפלו •
 כיכות פ"ג) • דברה תורה בלשון בני אדם •

מהו דתימא

לא נשאר כן והכי קאמר אי ל"או הכי הוה
 אמינא כך וכך קמשמע לן ולא • ונמצ' בפרק
 קמא דגדרים מהו דתימא שכך האמת ויש מיישבים כפי השיטה
 כוללת :

כל מהא ומהכא

כגון תפשוט מהא ברייתא • וכל מהכא
 שמעתא :

סתם מחלוקת

בכולי גמרא היינו מחלוקת חכמים
 ופלותא ויש לשון חלוקה כגון בב"מ
 מחלוקת כששניהם ארוקים ופר"שי האי יחלוקו דקאמר ר"ש :
מחלפת השיטה ביצה דף י' וממאי דילמא לא היא עד
 כאן לא קאמר ב"ש התם אלא וכו' ועיין
 הילוך ההלכה במקומו וברף ג' קאמר על סוגיא א' לעולם לא
 תיפוך וברף ל"ד קאמר איפוך ואחר כך אלא לעולם לא תיפוך
 וכן רבים :

מכרי שקולים הם

ויבואו שניהם הי מיניהו מפקת וה"פ
 שקולים הם בחומרות שהחומרא

נתיב אות המם

שיש בזה יש בורה ויבואו שניהם ממשמעות הכתוב דמסתמא
תרווייהו אתו דהי מינייהו מפקת אחר שאין יתרון בזה על זה בריש
קמא ולכתוב רחמנא ושלה ארז בעירה ולא בעי ובער דמשמע
רגל ומשמע שן דכתיב ושן בהמות אשלח במ אית כתב ושלה הוה
אמינא או הא או הא וכו' ומקשינן מכרי שקולים הם וכו' :

מלאכה שאינה צריכה לגופה ודבר שאינו

מתכוין

הוא דדבר שאינו מתכוין הוא דבר שאינו מכוין לעשות אותה
מלאכה אלא ממילא היא נעשית כגון גורר אדם משה כסא
וספסל ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ : והמלאכה שאינה
צריכה לגופא מתכוין לאותה מלאכה אבל אינו צריך לגוף אותה
מלאכה אלא לרא כגון המכבד גהלות של אש שלא נתכון
לעשות פחם בשבת אלא לסלק ההיוק :

מלתא אנב אורחיה קא משמע לן ר"ל נתן סימן לדבריו
שמתוך אותו הסימן אנו למדין

עוד דבר אחר אנב אותו דבר שרצוה ללמדנו לפי דרכו כי היא
דקתני בריש ברכות משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן ולא
קתני בהדיא מעת צאת הכוכבים לאשמועינן מלתא אנב אורחיה
דכפרא לא מעכבא וכן כל כי הנך :

מימרות מחכם ואף על גב דלא שייכי אהרדי דרך הגמרא
לסדרם יחד זה אחר זה עיין באות ד' דרך וכו' :

מנא לן או מנא הני מילי שייך בדברים שיש להם עיקר
מן התורה : מאי קרא שייך
בדברים שאין להם עקר מן התורה : ועיין לעיל מאי קרא ועיין
לקמן מגלן :

מני מתניתין לא פלוני ולא פלוני השעם בכוליה תלמודא
הוא לאוקמיה מתניתין סתמא אליבא

דחוד מתנאי דפליגי בהאי מלתא במקום אחר : ואז אמר אומר
איבעית אימא פלוני ואיבעית אימא פלוני וכיוצא בזה : ואין לומר
אולי דעת שלישיית הוא דאם איתא דעת ג' היה מביאו במקום
שתי הרעות :

מנהג ונהגו עיין בערך הלכה כפלוני באות הא :
מנלן מנלן מאי הוי עלה מאי הוי עלה הראשון
בניחותא

והשני בתמיהא וכאלו רבות בנמרא :
מניינא למה לי דייק בנמרא למה למתנייה מניין כגון
אבור מלאכות ארבעים חסר אחת

ליתנהו ואנן ידענא דט"ל הן וכל היכא דתני מניינא לדרשא הוא :
מנין שדורשין ממעל בהגדה שנאמר ויאמר ה' אלי הווי
יען אשר הטיבור לעשות הישר

וגו' בניים רבעים כנגד ארבעה דורות שעמדה מלכות אחאב
ונקרעה על ידו ואלו הן עמרי ואחאב ויורם ובניו ומנין שהיו לו
בנים לירבעם שנא' ונרר לשלום בני המלך ובני הגבירה :

מנין שדורשין מכנגד באגדה שנאמר כמספר הימים
אשר תרחם את הארץ יום לשנה

כיוצא בו ומשא ה' תאמרו לכן הנני ונשאתי אתכם נשוא וכן הוא
אומר ותאמרו לא כי על סוס ננוס על כן תנוסון כלם (כלשון מופל
על לשון) כלשון שחטאו בו נרונו :

מנין שדורשין גימטרייא באגדה אם להשבון הרי כבה
נאמר שלש מאור ושמן

עשר דעולה למנין אליעזר ואם לתמורת האותיות הרי כבר נאמר
לב קמי בחלוף אותיות (את' בש) כשרים :

מנין שדורשין נוטריקון באגדה ה' לאברהם אב המון
גוים כדמלך מל דבר שהוא

דך ונמלל ביד ירטי דאהראתה נשתה :

נתיב אות המס

מיעוט כיצד שלשה לשונות רק אך מן למעט וישאר אך נח

מלמד שאף נח גונח היה מפני הצנה . רק אין יראת

אלקים במקום הזה רשעים היו אך יראים אמור מעתה עד שלא

שמעו באזניהם לא היו יראים מששמעו באזניהם היו יראים .

ויעמוד העם על משה סן הבקר עד הערב יכול כל היום א"כ

אימתיהו תלמידיו למדין ת"ל מן למעט שלא היה יושב כל היום

ושיערו חכמים שש שעות :

מיעוט אחר מעוט עיין ריבוי אחר ריבוי באות ריש :

מיעוט אחר מעוט כיצד הרק אך במשה דבר ה' והלא

רק ואך מעוט אחר מעוט וגם בנו

דבר עד שלא דבר עמו שהיתה מרים נביאה עד שלא נולד משה

בהיותה אחות אהרון בלבר וגם דבר עם אהרן קודם למשה ואף

משה רבינו היה משתדל שיתא אהרן שליח שנאמר שלא נא

ביר תשלח :

במערבא אמרי הויה ארץ ישראל לגבי בבל עיין כי

סליק ואתא באורת סמך :

עיין לעיל מנין שדורשין וכו' :

מעשה לסתור כשמביא במשנה מעשה שנראה הפך

דבריו מקשה התלמוד ואומר מעשה

לסתור בתמיהא כלומר וכי יש לך אדמם שמביא מעשה לסתור

דבריו :

מופנה מצר אחד ומשני צדדין עיין באות גימל בגזרה שוה :

מצינו בגמרא מה לחובל בחבירו שכן הותר מכללו פי' לפי

שבכולה גמרא קים ליה בדרבא מיניה ובחובל יש ג"כ

ממון ומלקות ולילקי ולא ישלם לזה אמרו מה לחובל וכו' שמצינו

חובל שהותר ר"ל בית דין שנותנין המלקות ואין לו עונש כלל אף

אני אביא שאר תובל רממון משלם ולא מלקות . ורבים אמרו מה

לחובל בחבירו שהפסוק אמר לא יוסיף להכותו ור"ל מה לחובל

שאם

שאם נתן מ' והוסיף על ל"ט אינו חייב כלום לפי שכשנותן הותר ואינו מרגיש וזה אינו רהנותן נותנו בכונה ויורע כמה היו :

מצינו אשה חולקת עם התנאים בדין כמו תנא בתוספתא רכלאים וברוריה אמרה וכו' וכשנאמרו דברים לפני רבי יחושע אמר יפה אמרה ברוריה וכו' :

ומצינו בכתיבת בהמה במקום עוף בפ"ק דהולין ואוקמה רב פפא בעופא דקליל והאי דקתני בהמה לאו דוקא :

מקרא נדרש לפניו או לפני פניו פלוגתא היא בשבט גבי בניס מתים בעון ביטול תורה :

פי' דקרא למען ירבו ימיכם נדרש לפניו ואקרא דלקמיה קאי דמשתעי ברברי תורה דכתיב ולמדתם אותם אה בניכם ולא לפני פניו וי"א בעון מזוה קסבר מקרא נדרש לפניו ולפני פניו וכן יש דעות אם המקרא נדרש לאחריו או אין נדרש לאחריו : (נראה שצ"ל להיפך מזוה ותורה) :

מוקדם ומאוחר שהוא בענין אחר כיצד ונר אלהים טרם יכבה ושמואל שוכב בהיכל ה' וחלא

אין ישיבה בהיכל ה' אלא למלכי בית דוד וכל שכן שכיבה אלא מוקדם הוא ונר אלהים טרם יכבה בהיכל ה' ושמואל שוכב וכן שהוא בפרשורו כיצד קחה לי עגלה משולשר נאמרה פרשה זו אחר מלחמות המלכים והמעשה הזה היה קודם שיצא אברהם מחרן חמש שנים שנאמר ויהי מקץ שלשים שנה וארבע מאות שנה ואי אתה מוצא חשבון זה אלא משבעים שנה לאברהם הא למדת שגזרת בין הבתרים היה קודם ונכתבה מאוחרת :

מר אמר חרא ומר אמר חרא ולא פליגי כלומר דכל חר וחר מודה לחבריה וכל היכא דאפשר

לומר כן ושלא לעשות פלוגתא בין החכמים שפיר דמי : וכגון גבי קטנה אין לה חצר ואין לה ד' אמות ד"י אמר יש וכו' ולפי פי חר מיירי בקנין וחר מיירי במציאה אע"ג דמשמע לפום ריהטא דפליגי :

נתיב אות המם

משל כיצד הלוח הלכו העצים למשוח עליהם מלך ואין זה
כי אם משל לישראל שאמרו לעתניאל ולדבורה
ולגרעון שימלכו עליהם :

משמעות דורשין איכא בנייהו מר מפיק ליה מהכא
ומר מהכא ומשמע דלא איכפרת לן
כל כן למיבעי מאי בנייהו בשתנא דריש מחד קרא וחד מקרא
אהרינא דאיכא למימר משמעות דורשין איכא בנייהו וכגון פרק
אלו מציאות דף כ"ז :

משנה ראשונה לא זזה ממקומה עיין באות שין משניות
מתרות ובאות תיו תלמידים חולקים :

מותר מצינו דבר מותר ואינו מותר לגמרי אבל מותר מצד
אחד ואסור מצד אחר כמו בפ"ב דנבירות ודם שרץ
אין חייבים עליו ר"ל משום דם אבל חייבים משום שרץ דדמו
כבשרו וכן כל כיוצא :

כל מתיבי ורמינהי ומחקיף והוי לשון קושיא הם אלא
שהם מתחלפים בענין באופן זה :

מתיבי שייך כשהמקשה משיב על האמורא מכה משנה
או ברייתא כי האמורא אין לא כח לחלוק על התנא
וכן מצינו לשון תיובתא על התנא מן הפסוק בע"ז מתיבי ויאמר
משה גם אחת תתן בירינו וכו' :

ורמינהי שייך כשמקשה ומשליך משניות וברייתות הסותרות
זו לזו. וכן שייך האי לישנא כשמקשה פסוקים זה
לזה רמי קראי אהדרי :

מתקיף שייך כשמקשה האמורא מכה פלפול וסברא
בעלמא ולא מכה משנה וברייתא. וכן הוא ענין
פריך ומגדף הנמצא בהרבה מקומות. ומצינו מתקיף שאינו
מקשה לשום אדם אלא לעצמו על דבר משנה שיורע שהוא אמת
אלא שמתמה לדעת טעמא :

הוי בה או והוינן בה היא סוגית התלמוד ומשה ומתן
ברברי המשנה:

והתנן או והתניא קושיא היא אלא שלשון והתנן שייך
כשמקשה ממשנה למשנה והתניא

שייך כשמקשה מבריייתא ויש והתניא שהוא לראייה ותירוצ
וקרינן ליה בניחותא והוא כמו שיאמר דהתניא ופעמים תמצא
תנן וזה כשמקשה ממשנה שאנו עומדים בה:

מתיב פלוני לסיעי לפלוני כי הא דבבבא פרק חזקת
הבתים מתיב רבא לסיעי לרבה וכו' פירש

רש"בם ז"ל רבלשון הזה אמרה בבית המדרש תניא כותיה דרבה
ותיובתא לאב"י דאם לא כן הוה ליה למימר מתיב פלוני לחור
כדקאמר בכל מקום:

נתיב אות הנון

נאמר דבר למעלה ונאמר למטה עיין באור גימל
גזרה שוה:

נגד עיין באות מס מנין שדורשין מכנגד וכו':

נהגו כפלוני עיין באות הא הלכה כפלוני:

נוטריקון עיין באות מ' מנין שדורשין וכו' ולקמן:

נימא דתיהו תיובתיה נמי מהא ניתא ליה בהכי שדרך
הגמרא להקשות לאימורא

מבריייתא ואף על גב דאיתותב מבריייתא אהררז ולאן אמר מי
אותיכנא חרא זמנא:

נימא וכו' עיין הכל באות לימא וגו':

נמנו וגמרו משם רש"י פ' האיש מקדש עמדו למנין ורבנן
האומרים אינה מקודשת ובטלו המעוטים וחזרו

בהם וגמרו לומר אינה מקודשת ובפ' הנתנקין פי' שהיה יום ועד או
יום אסיפה היה להם שקירין חבורה:

נעשה

נתיב אות הנון

נעשה

ע"ן באות קוף קשיא במשנה לברייתא :

נוטריקון רש"י על למען יאריכון ימין שרברי תורה נדרשין

נוטריקון מכלל לאו אתה שומע הן ומכלל הן לאו

ולעיל :

נתיב אות הסמך

סידור שנחלק

כיצד מרכיב העם וגו' יכפר בעד כל

לכבו הכין וגו' סדור הוה ראוי להיות

אלא שנחלק מאימתי דנין אותו בסידור שנחלק משינהוג אותו

הענין לכך :

כי סליק ר' פלוני - רוצה לומר מבבל לארץ ישראל וכי

אתא ר"ל מארץ ישראל לבבל כמו

דהאי צורבא מרבנן דאתא ממערבא ר"ל ארץ ישראל שהיא

במערבא של בבל וכל הוא דסליק לעילא ונחתין לתתא בבבא

בתרא :

ממאי דסליק

מתחיל לפרושי אזו ממאי דפרתח עיין

באורא א' אורהיה דתנא לפרושי וכו' :

סמוכים דרשינן עיין באות גימל גזרה שוה :

סרס המקרא

ודרשהו אמרין ככל דוכתא כמו עת

לעשור לה' הפרו תורתך דרשינן הפרו

תורתך משום עת לעשות לה' זכור כי האי גוונא :

סתם הוראה

לקולא והאוסר אינו צריך סמיכות דבר

שאפילו מן הספק שאין הלכה ברורה

לו הוא בא ואוסר אבל המיקל סומך על שמועתו או על סברתו

והיא הוראה וכן בפרק קמא דכתובות פריך ומי איכא הוראה

לאיסור ופיר' שי דאיסור לא קרי הוראה משום דכל אדם

דשאי להחמיר ומיהו התם מסיק דאיכא הוראה לחומרא וזה

על המעט :

סתם סתניתין רבי מאיר • סתם תוספתא רבי נחמיה •

סתם ספרי רבי יהודה • סתם ספרי רבי ישמעאל • וכולהו אליבא דרבי עקיבא דתלמידיהו הוו • וסתמא דרבי הורה רגיל למסתם אדעתיה דהני אבל זימנין דקים ליה לגמרא שיש משניות נסתמות על דעת אחרים כדאמרינן במגילה זו דברי ר' מנחם ב"ר יוסי סתמתאה :

כל ר' יהושע סתם האמור במשנה הוא רבי יהושע בן

חנניה • רבי אליעזר סתם הוא רבי אליעזר בן הורקנוס • רבי יהודה סתם הוא רבי יהודה בן אלעאי • רבי שמעון סתם הוא רבי שמעון בן יוחאי • יוחנן כהן גדול הוא יוחנן בן מתתיה שהיה בימי חשמונאי ובניו • ר' יהושע בן קרח • בנו של רבי עקיבא היה לפי שרבי עקיבא קרח היה כמו שאמר עליו רא"ב :

כל מעשה בחסיד אחר הוא רבי יהודה בר אלעאי (פ' הגזול

או ר' יהודה בן בבא) ר"מ הוא ר' נהוראי שהיה מאיר ומוהיר פני חכמים בהלכה ושמו רבי נחמאי כדאיתא בפ' קדעירובין :

כל רבי אלעזר סתם האמור בגמרא הוא רבי אלעזר בן

פרת • כל רב יהודה סתם הוא רב יהודה בריה דרב יחזקאל • וכל רבה סתם הוא רבה בר נחמני •

ורב נחמן סתם הוא רב נחמן בר יצחק לדעת רש"י ולדעת תוספות הוא רב נחמן בר יעקב : רב הונא הוא תלמידו של שמואל ויש רב

הונא אחר שהיה רבו • כדמשמע בעא מניה שמואל מרב הונא : (ריש לקיש הוא ר' שמעון בן לקיש)

(רבי אלעזר בתנאים הוא בן שמוע ובאבות הוא בן ערך למר מעניינו ס' יוחסין :

(ההוא סבא הוא אליהו תוספות פ"ק רחולין דף ו' ע"א : ועיין עוד באות ה' חכמים :

רבי אליעזר סתם במשנה הוא בן שמוע הכהן (הר"ם הקדמת זרעים)

נתיב אות הסמך

זרעים) • וכן עזאי זומא ננס שלשתם שמעון שמס • וכן בתירא
 הוא ר' יהודה ב"ב • וכן בג בג הוא רבי יוחנן (הוא בן האהא רעולה
 כן תוספות בריש הגיגה דף ט') סתם רבי פרת הוא רבי אלעזר
 בן פרת ר' יוסי סתם הוא ר' בן חלפתא :

נתיב אות העין

עד כאן לא קאמרי רבנן התם לא וכו' בסוכה דף נ"ו ואחרים

רבים לומר דלא פליגי אמוראי בפלוגתא דתנאי

דאי התם פליגי רבנן הכא מורו לסברת האמורא :

הוה בר' פלוני ורבי פלוני כי רבי פלוני הכי פירושו

עובדא

עובדא הוה כי רבי פלוני ואותו פלוני הלך למדרש

של פלוני לעיין ביניהם הדבר :

ברישא והדר המנין או להפך עיין באות אף אורחיה

הענין

דתנא וכו' :

עירוב פרשיות פירוש פסוק שהוא מפרשה אהרת ונתערב

בכאן שאינו מקומו עוקרין אותו מזו ונותנין

אותו במקומו וזו דעת רש"י • ואחרים פירשו דדין עירוב פרשיות

אינו עוקר לנמרי הפסוק מהפרשה שנכתב בה דא"כ אין זה עירוב

אלא עיקור פרשיות אלא ר"ל דקאי הכא וחכאי והיינו שמערב

הפרשיות ועומד בשניהם :

עשה דוחה לא תעשה עיין ביבמות כל מקום שאתה

מוצא עשה ולא תעשה אם אתה

יכול לקיים את שניהם מוטב ואם לאו יבא עשה וידחה לא תעשה •

ואיך יבא עשה הקל וידחה לא תעשה החמור • וזה כי העשה תנאי

הוא בלא תעשה כאלו תאמר דלא תעשה כך אלא ברבר פלוני

ויש בזה חלוקות בחדרי הגמרא :

כל פטורים רשבת הוי פטור אבל אסור לכר משלשה דר' ל
פטור ומותר ואלו הן צבי שנכנס לבית בשבת

הצר נחש בשבת והמפיים מורסא בשבת אם להוציא ליחה פטור :

פיסקא עיין הפסקות באות הא ופיסקוק טעמים :

פסקי ההלכות באות כף כללי פסקי ההלכות :

הפסוקים שאין להם הכרע הם חמשה וסי' ממ' ש' א' ו

מהר משוקרים שאת ארור וקס' ויש לפרש

דמתוך הכתב אין להם הכרע אבל מכי אתא עזרא ואפסקינהו

יש להם הכרע :

פרט וכלל שבמדות עיין באות כ' אצל כלל ופרט פרט

ואחריו כלל נעשה כלל מוסף על הפרט

ונתרכה הכל וכו' וכא באות חכף עם כלל ופרט ע"כ :

פרט שהוא צריך לכלל עיין באות הכ' כלל שהוא

צריך לפרט וכו' :

פרט וכלל ופרט עיין באות כ' כלל ופרט וכלל

והיא מדה על הינ' :

פריך עיין באות מם מתקיף :

פרשה שנאמרה וגשנית קיימא לן כל פרשה שנאמרה

וגשנית לא נשנית אלא בשביל

שנתחדש בה פוק ותשכח :

ממאי דפתח מתחיל לפרושי או ממאי דסליק באות אלף

אורחיה דתנא לפרושי וכו' :

נתיב אות הצדי

צדיכי וצריכא דאי אשמעינן קמייתא הוה אמינא וכו' ואי

אשמעינן הוה אמינא וכו' צריכא :

זה נמצא הרבה פעמים בתלמוד ודרכו ירוע :

נתיב אות הקוף

כל קא סלקא דעתין הוא לגלות היסוד אשר בנה עליו
המקשה קושייתו וקס"ד רוצה לומר

דעת המקשה ומסקנא לא מסיק הכי וכן בריש ברכה קסלקא
דעתין פני אדם היינו עניים ומסיק בני אדם לאו עניים * וקרוב לזה
הוא וסברוה :

וסברוה ר"ל בני הישיבה ורוב וסברוה שבתלמוד לא
קאי הכי כמו קס"ד הגם שלפעמים נמצא וסברוה
דקיימי במסקנא :

ודקארי לה אמאי קרי לה לשון קושיא הוא וענינו
לתת התלות סברא למקשה

שאין הקושיא פשיטא כל כך כאשר נראית והכי קאמר ודקרי לה
אמאי קארי לה ואותו מקשה קושיא זו מה עלתה על רותו להקשות
ובי לא ראה ולא ידע שהקושיא כלום * וכל זה יתכן שהוא דברי
בעל הגמרא ר"ל מסדר התלמוד ויש מי שאומר שהוא מתוספת
רבנן סבוראי :

קבלה מניה ר"ש כרי רשעהו ברשעה המסורה לבית דין
פירש' קבלה מניה תשוב זו ושני עלה ברשעה
וכו' ופירוש אחר קבלה מיניה האי תירוצא דברשעה המסורה
לבית דין הכתוב מדבר :

קל וחומר

מדה כתובה בתורה שדורשין קל וחומר ולומרין חמור מקל
להחמיר והוא הדין איפכא קל מהחמור להקל והדעה
תחייב זה שאם זה הקל נמצאת בו זאת החומר לא כל
שכן שתהיה בו אותה החומר וכן בכתוב ואביה ירוק ירק בפניה
הלא חכלם שבעת ימים אם אביה הראה לה פנים זועפות תכלם
קל וחומר לשכינה שהיא תכלם ותסגר בשכילה ומשם אנו למדין
דין קל וחומר מן התורה שהוא חמור מקל להחמיר וגם ההפך לומר
ומה

נתיב אות הקוף לר

ומה דבר זה התמור נמצא בו זה הקלור דבר זה הקל אינו דין
שימצא בו אותו קלות וזהו קל מתמור לחקל :

הקל וחומר נעשה מסברא כלומר מחשיבות סברא בעלמא
ולא מבח הכתוב כגון ומח שן שאין כונתה

להזיק חייב קרן שכונתו להזיק לא כל שכן * ונעשה מדין כלומר
מדין התורה וממעלות שנתן הכתוב בדבר בין להקל בין להחמיר

כגון מה אמה העבריה שאין נקנית בביאה נקנית בכסף וזו שנקנית
בביאה אינו דין שנקנית בכסף וכן כל כי היא גוונא (ונקרא הק"ו

דין וזהו והלא דין הוא וכו' *
דיו לבא מן הרין להיות כגידון פירוש דיו ללמד

להיות כמלמד וזה
דאין דנין קל וחומר אלא להטיל על הלמד אותה החומרא

שנמצאת במלמד בלבר אבל להעדיף עליו יותר מהלמד לא ואף
על פי שהלמד כל כך חמור בערך המלמד כדגמרינן מקרא חסגר

שבעת ימים קל וחומר לשכינה ארבעה עשר יום אלא אמרינן דיו
לבא מן הרין להיות כגידון * ופלוגתא דרבנן ור' טרפון בקמא

אי אמרינן דיו או לא אמרינן דיו ומסקנא חסם דהיכא דלא מפריך
ק"ו כולי עלמא לא פליגי דאית ליה דיו כי פליגי היכא דמיפרך

ק"ו (פי' שאחר שנעשה הק"ו אי אמרינן דיו ובזרה לא נמצאו
למדין כלום עם הק"ו ונשבר ולא יועיל דבר או סבר ד' ט' דלא

אמרינן דיו כיון דלא מהני לן ולא גמרינן ביה מדי ורבנן סברי
דאפילו הכי אמרינן דיו אבל היכא דאינמי אמרינן דיו סוף סוף

מהני לן הק"ו וגמרינן ביה מלתא דלא כתיבא כגון שבעה דשכינה
לא כתיבי כל עיקר אתאק"ו ואייתי ארביסר אתא דיו אפיק שבעה

ואוקי שבעת ימים כולי עלמא אית להו דיו :
שייך דיו בין אתחלת דינא בין אסוף דינא פירוש תהלה

דינא הוא המלמד שבתחלת הרין כגון ההוא
דמיית קרא אם אביה וגו' ק"ו לשכינה י' ד יום המלמד הוא האב

והלמד **ט ב 2 9**

נתיב אות הקוף

והלמד השכינה ואמרינן דיו לבא מן הדין דהיינו השכינה להיורה
כנידון האב שהוא המלמד והוא בתחלת הקל וחומר ופירוש סוף
דינא הוא מלמד שבסוף דינא כלומר אותו דבר הנמצא בלמד
שמכתו הוא לומד ומוסיף עליו מק"ו כגון ומה אם שן ורגל קל
ברשות הרבים דפטור חמור ברשות הניזק דחייב נזק שלם • קרן
דחמור ברשות הרבים שחייב חצי נזק • היינו דין להחמיר ברשות
הניזק לשלם נזק שלם וקאמר דיו אסוף דינא דהיינו רשות הרבים
מה רשות הרבים חצי נזק אף רשות הניזק חצי נזק ולא נזק שלם
(עיין תחלת חכמה דין ק"ו ח"ו) וקאמר בעיקרא דדינא או ב'
נושאים או א' יש הפרש הא' האמור הב' ומה אם במקום דשן ורגל
קל ברה"ר הקרן חמור בו מקום דש"ו חמור ברשות הניזק אינו דין
שנחמיר בקרן דישלם נ"ש ואמר דיו וכו' (עיין במקום הנזכר)
ויש בכמה רוכתי שדורש ק"ו ואינו אומר דיו ונראה לתוספות
דלא שייך לומר דיו אלא היכא שהק"ו אתא לרבנן דבר חדש שאין
כתוב כלל אבל היכא דעיקר הק"ו לא אתי כי אם לפרושי ולגלו'
מלתא בעלמא לא שייך לומר דיו

מה לפלוני שכן חמור בכך וכך תאמר בזה שאין
בו וכו' זהו פרכא אעיקרא דדינא
פי' ממקום שבאה דהיינו המלמד גופיה ומשיבין על הק"ו אם יש
להשיב וכך המדה אם יש במלמד חומרא אחת • הו קולא אחת
ואינה בלמד אפילו יש בלמד כמה חומרות או קולות שאינם
במלמד וסותרים הק"ו בכך ואין למדין דהיינו בין להקל בין
להחמיר דאיכא למימר כמו שיש בו אותה חומרא • הו קולא כמו
כן זאת אי נמי שמא אותה חומרא עדיפא מכל שכנגדה לגרום
אותו דבר וכשמקשינן פירכא זו הוא בלבר שפשוט וירוע שאין
אותה קולא או חומרא בזה הלמד דאם לא כן נמצא היא גופה
תיתי בק"ו כלומר היא עצמה גלמוד בקל וחומר כמו זאה'
פלוגי יוכיח פרכא אסוף דינא הוא פי' כשאומר פלוגי
שחמור

נתיב אות הקוף לה

שחמור בכך וכך אינו דין שנתמיד עליו וכו' ופריך פלוני יוכיח שא ין
אותה תומרא גורמת דבר ואסוף דינא פרכינן מעלמא שאומר
פלוני יוכיח שאין גורמת לו דבר תומרת הלמד שמכחה אתה בא
ללמד עליו לומר כיון שחמור בכך דין הוא שיהיה חמור ברבר
פלוני שהרי פלוני יש בו אותה תומרא ואפילו דהכי אין בו אורתו
הדין אף אתה אל תתקם על זה הלמד אם לא נחן בו זה הדין ואף
על פי שחמור באותה תומרא :

הכנסת פרכא והבלעה בקל וחומר הוא שיש פעמים
חומרא במלמד שאינה בלמד ואין עושה

ממנה פירכא לסתור הדין אך מכניסין אותה בתוך הקו ומבליעין
אותה בו באופן שלא תועיל לכלום וכגון שאותה סברא בעלמא
ולא מלתא דכתיבא בתורה וזו נקראת הכנסת פירכא וכו' וזוה
צורה :

ומה פלוני הקל בכך וכך ואף על פי שהיא חמור
בחומרא פלונית לא תועילה לו חומרתו

לאותה קולא עם כל זה חמור ברבר אחר זה החמור אינו דין
שנתמיד עליו וכו' ולא יזיק לו מה שאינו חמור באותה חומרא
שבמלמד שהרי כמו שלא תועילה לכך לא תועיל לרבר אחר
ולפיכך אינה פירכא :

מה לפלוני היוכיח שכן יש בו כך וכך תאמר בלמד זה
שאין בו כך וכו' פעמים כשפריך

אעיקרא דדינא מה לפלוני שכן וכו' חוזר הגמרא ומקיים הקו
ממקום אחר ואומר פלוני יוכיח שאין אותה חומרא גורמת הדין
שכן פלוני אין בו אותה חומרא ויש בו אותו הדין והילכך קו
במקומו עומד ואם יש כיוכיח זה שום מעלה שאינה בלמד שלנו
עושין ממנה פירכא מה לפלוני היוכיח שכן יש בו כך וכך תאמר
בלמד זה שאין בו כך ולא נלמד רבר ואם אותה המעלה לא
נמצאת במלמד הראשון אומר פלוני הראשון יוכיח שאין רבר
תלוי

נתיב אות הקוף

חלוי בכך ובכל רוכתא כשיגיע הנטרא לירי כך אומר ו
וחזר הדין לא ראי זה כראי זה ולא ראי זה כראי זה

הצר השוה שבהן שכן יש וכו' אף אני אביא וכו' כלומר הואיל רלא אתי חרא מחרא ברבעינן מעיקרא תיתי השתא חרא מתרתי במה הצד פירוש במרה מצינו בהצר השוה הילכך יש לך לבקש הצד השוה בשניהם שגורם אותו הדין ומאותו הצד נלמוד כל הדימה דוגמתו ולפעמים מייתי חרא מתלת ודוגמתו התם נמי ובכל דוכתא :

מה להצר השוה שבהן שכן יש בהן כך וכך תאמר בזה שאינו שוה להם בכך

אם נמצאת שום מעלה שוה בשניהם שאינה בלמד עושין ממנה פירכא לסתור המה הצד כמו חרא מתרתי ובכל דוכתא לא פריך על מה הצד אלא מצד השוה שבשניהם אבל לא לחבר החומרות או הקולות הראשונות ואף על פי שאינן דומות ופריך מצד שיש בהן צד חמור או קל (וראה כל הילוך זה במכורת פד' אלו הן הלוקין :

נקטינן דכל מה הצד מגופיה פרכינן מעלמא לא פרכינן פירוש אי קאמר ותיתי במרה הצד יש להשיב מרה

להצר השוה שבהן בכך וכך תאמר בזה שלא השוה להם במרה זו זהו מגופיה אבל לא מעלמא כגון פלוני יוכיח בחרא מחרא :

ועוד נקטינן חרא מחרא קולא וחומרא פרכינן כל דהו לא פרכינן חרא מתרתי פרכינן אפילו כל

דהו חרא מתלת או תרר דינא פרכינן אפילו כל דהו ואי לא הדר דינא קולא וחומרא פרכינן כל דהו לא פרכינן פירוש קולא וחומרא

שיש בו מעלת קולא או חומרא אבל דבר כל דהו שנמצא במלמד ואינו בלמד והוא לא קל ולא חמור לא חשיב פרכא נבי חרא

מחרא בין אם היה הדין בנוי על הקו או על מה מצינו אבל על חרא מתרתי פרכינן ואפילו קידם שחזר הדין ולא באנו עדין להצר

השוה

השוה אבל חרא מתלת אי הדר דינא ואחי במה הצד פרכינן כל
 דהו על מה הצד ואי לא הדר דינא כגון שהשבנו על היוכיח ובאנו
 גם כן להשיב על זה השלישי תשובת כל דהו לא פרכינן אלא
 תשובת קולא וחומרא שכן חמור בכך וכך ורש"י אומר כך המדות
 מסורות לנו מסיני :

ופעמים יש פרכא ולא חשיבא אפילו כל דהו וליא פריך
 מינה כגון דקאמר מה להצד השוה שכן וכו' הלא
 לא קשיא פי' הא לא חשיבה ליה פירכא ואפי' כל דהו ולא פריך .
 ואשכחן דפריך, פירכא ואף על נב דלא שייכא כגון מה לאשרה
 שכן אינה במילה :

קל וחומר של מקומות בכולה גמרא שאומר ומרה
 במקום או כיוצא בזה וכו' הוא
 כשיש פרכא אעיקרא דינא משנין ק"ו למקומות ולא נייחד לא
 המלמד ולא הלמד עצמו אלא לדבר אחר שבו ותו לא שייכא הך
 פרכא כגון דעביד ק"ו ללמד אכלי חרס ואיכא למיפרך מה לכל
 הכלים וכו' תאמר בכלי חרס וכו' לכך קא עביד ק"ו מכח אומר
 נב המקומות שבו והשתא לא שייך האי פירכא . וכל מקום
 שיש פירכא ואינו משנה ק"ו בידוע שישנה על המקומות פירכא
 כמו שיש עלוה המלמדים עצמן ולא יועיל השינוי :

כל חומרא שהיא ספרא בעלמא ולא מלתא דכתיבא בתורה
 אין עושין ממנה פרכא לכתור הדין אבל
 מכניסין אותה בק"ו ומבליעין אותה בו :

כל היכא דאיכא קלין וחמורין סותרין זה את זה אומר
 הגמרא בכל דוכתא איכא למימר הכי ואיכא
 למימר הכי וכל אחר תיקום ארוכתיה כלומר ולא גלמוד לא מזה
 ולא מזה . ודוקא בשמכחישים . וסותרין זה את זה לגמרי אבל
 כשאין הכחשה ממש לא קאמר הכי דשניהם יכולין להתקיים .
 וכל כי הני ק"ו לאו דוקא נינהו דבלאו הכי ילפינן במרה מצינו
 להשוות

נתיב אות הקוף

להשוות זה לזה הילכך כל כי האי גוונא אינו אלא כדרך מה
מצינו ולא אמרינן כל חד תקום אדוכתיה ו

ארס דן קל וחומר מעצמו ואין דן גורה שוה מעצמו אלא
אם כן קבלה מרבו ורבו מרבו עד

למשה מסיני ונראה מדברי רש"י דלאו דוקא ג"ש דכל הנורות נמי
לא ניתנו לידוש מעצמן חוץ כק"ו בלבד ותוספורז אמרו דכל
המדות אתחילן מעצמו חוץ מגורה שוה והטעם כדניני ג"ש :

ומצינו דמקשה לג"ש וכיון שאין דן ג"ש מעצמו לא היא הלכה
למשה מסיני איך חולקין עליו שנראה שאינה אמיתית ולא קבלה
אלא שיש ג"ש של מקומות ושל נושאים ר"ל של פרשה או פסוק
ובשחולק על איזו ג"ש אינו חולק עלירו שאינה אמיתית אבל
בהכרח נקבל הג"ש וחולק באיזה פסוק היא אמיתית (ויכול להיות
בב' פנים או שיודע שיש כאן ג"ש לדין זה וחולק על התיבה או
שיודע שיש בתיבות אלו ג"ש וחולק על הדין שנלמוד ממנה)
וראה בג"ש :

אין דנין דברי תורה מדברי סופרים ולא דברי סופרים
מדברי תורה וכן לא דברי סופרים

מדברי סופרים ואמרו בתוספות דמילי דרבנן ממילי דרבנן לא
לפינן כק"ו דאם לא כן לא תמצא שום חילוק בדבריהם דליכא
למפרק מידי מה לפלוגי וכו' תאמר בזה וכו' משום דאמרינן היא
גיפא תיתו וישו בכל אלא לפי הנראה בעיניהם גזרו בכל דבר
לצורך טייג ואין ללמוד זה מזה : (סוכה דף ל"ה כל דין
שבת הלא חומרא ולבסוף קולא אינו דין עיין עליו :

קיימא לן אין מזהירין ואין עונשין מן הדין פ"א אין למדין
אזהרה ועונשין מדין ק"ו ופולגתא

היא בכמה דוכתי והטעם מפני שהקל וחומר ניתן לדרוש מעצמו
וכיון שהוא מסור לסכרא פעמים שאדם תועה ודן ק"ו פריכא ולא
אדעתין הילכך אין עונשין מן הדין ודוקא איסורא אבל ממונא
עונשין

עונשין מק"ו ואיסורא נמי דוקא עונש הגוף אבל איסור מיהא איכא ולפעמים לומדין עונש בק"ו כדרך גילוי בעלמא והעיקר כחוב :
אין דנין קל וחומר מהלכה פירוש מהלכה למשרה
 מסיני והוא הדין לשאר

מדות די"ג מדות הלכה למשה מסיני וכי אנמריה למשה על הפסוק
 הוא דאנמריה ולא על הלכה : ע"כ דיני ק"ו :

קל וחומר מפורש כיצר כי את רגלים רצתה וילאוך
 ואיך תתחרה את הכוסים ומדאם את רגלים

כן ארז הכוסים על אחת כמה וכמה זחו הק"ו ואיך תתחרה ונו' :
קל וחומר סתום כיצר נשבע להרע ולא ימיר אבל אם
 נשבע להטיב יחליף ומה קשה לאדם

לעשות להרע לעצמו או להטיב לעצמו אם להרע לעצמו אינו
 מחליף ק"ו להטיב לעצמו איהו הרע לעצמו שמותר לעשותו אד"י
 כגון שהיה בים ואומר אשב בתענית עד שאבא לביתי :

וקרא אסמכתא בעלמא פעמים במשנה וברייתא
 מייתי קרא ואינו דבר תורה

ממש אלא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא בכמה דוכתי :
קשיא במשנה וברייתא דיוקא דרישא לדיוקא דסיפא ומשיב

נעשה כמי ולא קשיא מידי כלומר התנא הכי קאמר
 דיוק של הרישא נעשרה כמו הסיפא עצמה ודינו כמודה והוי
 כמו חסורי מחסרה ולא מיתסרא ממש שמגיה המשנה אלא
 דתנא הכי קאמר וזמנין אומר רישא פלוני וסיפא פלוני או תברא
 ור"ל ממשנה מוחלקת לשתי דעות ומי ששנה רישא לא שנה סיפא
 ומי ששנה סיפא לא שנה רישא :

קרושה ראשונה לשנתה או לעתיד לבא הגינה ג' :

נתיב אות הריש

רב ורבי יוחנן ור' חנינא ור' חביבא מתנו כלומר הך שמעתא

נתיב אות הריש

שאומר בסמוך והשתא קאמר הגמלא בכל סדר מועד כל כי האי
זוגא מחליפין ר' יוחנן ומכניסין ר' יונתן. בחיטופות שבת במרה
בהמה נדר סגילה ו' סוכה ד' :

רב מלכיא מתניתין ומתניתא רב מלכיו שמעתתא וסימניך
מתניתין מלכתא עיין ביצרה כ"ח מכורת כ"א
ובמקומות אחרים. ומהם הרברים שפור שפחור ונומור
רב מלכיו בלורית אפר מקלה וגבינה רב מלכיא. ואין איכא
בינייהו שפחות :

כל רבי פלוני ורבי פלוני עיין סתם מתניתין באות ס' :
ובאות ה' חכמים : ועוד באור א'
אמוראים ובאות ח' תנאים :

רבנן דבי רב התלמידים בני הישיבה וכל היכא דאתמר כי
רב אינו רב ממש אלא בית המדרש :

רבוי ומיעוט רבוי וכל חלקיו עיין כאות כף כלל ופרש :
ביצר שלשה לשונות את גם אף לרבות וי'

פקד את שרה את מלמד שכל העקרות נפקדו
עמה גם צאנכם גם בקרכם קחו גם מלמד שנתן להם דורון משלו
ויקח את אדרת אליהו אף הוא ויכה את המים אף מלמד שנעשו
נשים לאלישע בקריעת הירדן יתור מאליהו וכן פי שנים אתה מוצא
ח' מופתים לאליהו וי' לאלישע :

רבוי אחר רבוי כיצר גם את הארי גם את הדוב הכה
עברך כשהוא אומר גם את גם הרי

שלשה ריבויים מלמד שהיו שם חמש חיות דעות אדי ושני גוריו
והדוב וגוריו

רבוי אחר ריבוי ומיעוט אחר מיעוט בכל דוכתא
אמרינן אין

ריבוי אחר רבוי אלא למעט ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות
ואי אשכחן מיעוט אחר מיעוט דרריש למעט צ"ל דכי אמרינן
הכללא

הכללא דוקא שאין לנו לדרוש ולקיים הריבויים ומיעוטים
 דאמרינן ודאי הכתוב הפליג בהם לרמוז איפכא אבל היכא
 דאפשר לדרוש ולקיים אותם דרשינן להו ומוקמינן להו אדינייתו
 ר"ל הריבוי לרבות ולהפך. ואיך מרבה מיעוט אחר מיעוט הוא
 במשל ממעט ד' אנשים המיעוט הראשון וחטר וממעט ב' אנשים
 מהם המיעוט השני א"כ הוא מרבה עדיין השנים האחרים שבהם !

נתיב אות השייך

שלהו מתם פי' מארץ ישראל לבבל ור"ל מהתם וכן מכא

כמו מהכא בערוך תם : הזהרו וכו' ביצה ד'

שמעת מינה קושיא למקום אחר הוא או למלתא דאמוראי

או לבעיא דלא איפשיטא במקומה קא פריך

ותפשוט מהכא כגון הא דריש פרק היה קורא שמעת מינה מצורח

צריכות כונה כלומר קושיא לרבא דאמר בר"ה התוקע לשיר יצא

ובע"א פרק השוכר שמעת מינה כליו של לוקח ברשות מוכר לא

קנה לוקח כלומר ובעיא היא בפ' המוכר את הספינה ולא איפשיטא

ורכוותיהו טובא (ויש שמע מינה בניהותא למסקנא יוב' פעמים

שמע מינה)

שונה רבי במשנה דבר שאינו צריך רק להוציא מלב השוטם

בפ' החולק אמר רב יוסף בכאן שנה רבי משנה

שאינה צריכה :

משנה ובריייתא מצינו דאתיא בתרא מלתא כחד תנאי

ובחדא מלתא כתנא אחרינא ואומר בכי

האי נוונא רבי היא ונכיב ליה אליבא דתרי תנאי א"נ האי תנאי

סבירא ליה כפלוגי בתרא וכפלוגי בתרא כלומר ולא פלוגי שנאה

ולא פלוגי שנאה :

משניות סותרות סתם רבי פעמים ומפרק רבי היכי סתים

הכא הכי והכא הכי ומתריך רבי מעיקרא

נתיב אות השין

סבר לה כפלוני וסתמה זהרר סבר כפלוני וסתמה ומשנה ראשונה
לא זזה ממקומה שאף על פי שחזר בו רבי מאחר שבשטה ברוב
התלמידים לא היה יכולת לבטלה מבית המדרש ולשכחה מפיהם
והניחו את שתייהן ותאחרונה עיקר אחר שחזר בו מהראשונה :
משנה - מצינו שמדברת בדבר אחד ואין בה לא איכור ולא
היתר וכן אין בה לא טריפה ולא כשירה :

במשנה פעמים לא די"ק תנא בשיעורא ברבר מועט וכן בענין
התלוי בחשבון לא די"ק כשהיה הטעות לחומרא :

שני כתובים המכחישים זה את זה

ער שיבא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם .

מרה זומפורשת בתורה כדאמרינן כתוב אחד אומר וירד
ה' על הר סיני וכתוב אחד אומר כי מן השמים דברתי
עמכם הכריע השלישי ביניהם מן השמים השמיעך את קולו ליסוך
וגו' מלמד שהרכיב הקב"ה שמי השמים על ראש ההר לרבר עמם
מן השמים ולא ששינה אותם מהוייחס לא שהראה דמות האש של
העליונים שהשמים הוא אש ומים והיה על ראש החר לרבר מתוכו
וזה היא ההרכנה שאמרו :

ולמדו רבותינו כמקום אחר דלא בא השלישי להכריע כאותה
ששינו בסוטה כתוב א' אומר ומדותם מחוץ לעיר את
פאת קדמה אלפים באמה וכתוב א' אומר מקיר העיר וחוצה אלף
אמה והם הכריעו ביניהם מרעתם ותירצו לפי ראיותם . והיא
דקתני ער שיבא הכתוב השלישי ויכריע הכי קאמר שני כתובים
המכחישים זה את זה אי אתוה רשאי לרחותן ולהחזיקן בשיבוש
שלא תחזור לתרץ אות' כל מה שתוכל ער שיבא הכתוב השלישי
ויכריע ביניהן ואז תעשה כפי ההכרעה אשר תראה :

וחו מרת כיוצא בו במקום אחר שררש הלל לפני
זקני בתירא כלומר

האחד מסייע לחבירו ומחזק טעמו : וזו אינה מדה ליחשב עם י' ג' מרות אלא לפי שהאחרות שדרש היו מרות דרש גם לזו עמהן . כל זה לשון הראב"ד ז"ל : ע"כ

שני כתובין המכחישין זה את זה כיצד כתיב אחר
אומר ויהי כל

ישראל אלף אלפים ומאה אלף ויהודה ארבע מאות אלף ושבעים אלף וכתוב אחר אומר ויהי ישראל שמנה מאות אלף וגו' ואיש יהודה חמש מאות אלף נמצא ביניהם שלש מאות אלף וגו' ושלש מאות אלף אלו מה טיבן בא הכתוב השלישי והכריע כיניהן ובני ישראל למספרם וגו' לכל דבר המחלקות הבאה והיוצאת חרש בחדשו וגו' המחלוקת האחד כ"ר אלף וגו' מלמד שאלו ש' אלף היו כתובים בטומניות של מלכים ולא היו צריכים להמנורת הא כיצד כ"ר אלף לי"ב חדש הרי רפ"ח אלף נשתיירו שם י"ב אלף לנשיאי ישראל הטלך הכתוב וחזר וכללן . זו המדה כאן לישוב המקרא ולעיל בדרך חק ומשפט ז

שני כתובים הבאים כאחד ומלמדים פלוגתא היא
בכולה גמרא איכא מאן

דאמר אין מלמדין ואיכא מאן דאמר מלמדין אבל שלש כתובים הבאין כאחד לא דמצי גמירי חד מחבריה בבנין אב ומראי צטריך למכתב תרויהו גלי לך קרא דרוקא הגי אבל אחריני לא הילכך אין מלמדין פי' לעלמא . וב' מלמדין כבירא ליה דאע"ג דאתיא חד מחבריה מכל מקום מלתא דאתיא בבנין אב טרח וכתב לרה קרא כמו שאמר בריש קרושין גבי קל וחומר מלתא דאתיא בקו טרח וכתב לה קרא הילכך שפיר ס"ל דמלמדין אבל ג' בתובין הבאים כאחד דכל כי האי לא טרח וכתב לה קרא לדברי הכל אין מלמדין דוראי גלילך קרא בהני חלת לאפוקי כולהו אחרינא דעלמא . כך בכריתות ויש בהליכות עולב דאין צורך דאידה משניהם יהיה מיותר וגמר מחבריה אלא אפילו אחר לבר מיותר

נתיב אות השין

והאחד צריך ואין יכול ללמוד מחברו אפילו הכי שפיר חשיב שני
כתובים הבאים באחד רסוף סוף ליכתוב הצריך וליתיה חבריה
מניה והכי מוכח בפ"ב דקרושין :

שעורין חציצין ומחיצין הלכה למשה מסיני ושיעורין הלכתא
גינה ואסמכום אקרא ארץ חטה ושעורה וגפן ותאינה
זרימון ארץ זית שמן ורובש בערובין ד' וסוכה ה' וברכות מ"א חטה
הנכנס לבית המנוגע כליו טהורים עד שישהא כרי אכילת פרס
פת חטין ולא פרח שעורין שעורה עצם בשעורה מטמא במגע
ובמשא גפן כרי דביעית יין לנויר תאינה כגרוגרת להוצאת שבת
זימון כלי בעלי בתים שיעורין כרימונים בנקביהן זית שמן רוב
שיעורים כזיתים רובש ככותבת הגסה ביום הכפורים • זיש עוד
כביצה כגרים בערשה כחרדל • (כרי אכילת פרס חצי ככר
של שמונה ביצים • רש"י ברכות ל"ה) :

שיעורין מרות הארץ ומשקלים והמטבעות ומשורת מרת
הלח והיבש : חשבון המטבעות המנה ק' זוז השקל
ד' זוזין הסלע שפ"ר שיעורה המעה היא הגרה י"ז גרעין האיסר ד'
גרעין הפרוטה חצי גרעין :

מרת היבש האיפה ג' סאין הסיאהו' קבין הקב ד' לוגין הלוג ו'
ביצים היגומר להלח מ"ג ביצים וחומש עשירית האיפה
האיפה ת"ב ביצים :

מרת הלח הבת ג' סאין כאיפה הזין י"ב לוגין רבע רהזין ג'
לוגין קוהטוב א' משמנה בשמינית מלוג • החומר מרת
הלח והיבש הוא חבור החומר עשר איפות או ל' סאח הלחן חצי
חומר : אסתר א' פלגא דזוזא דהיינו סלע והאי סלע הוי א' משמנה
בסלע דאורייתא :

מרת קרקעות קנה המרה או החבל ראוי של ג' אמה האמה ו'
שפחים יטפת ד' אצבעות גודלים האמה של סקות חצי
אצבע שוחקת על כ"ר אצבעות הכל מ"ד אלף ק"ח וג' שמיניות :
זרת

זרת האמור בתורה חצי אמה של ששה טפחים ולא של ה' :
 כבר של חול ששים ליטרין ושל קדש כפול היה :
 משקל הכסף השקל ש"כ שעורה גרענין הסלע ד' דינרין דינרין
 מעין המעה ב' פונדיון הפונדיון ב' איסרין האיסר ח פרוטות
 הפרוטה חצי שעורה :

אי שתיק תנא בחרא מכילתא אפשר מהדר במכילתא
 אחריתי יש ללמור מוזח דכל היכא דאשכחן
 תנא מוקשה מחבירו במשנה ושתיק אין לומר דמרשתיק הודה
 וקבל אלא אף על גב דשתיק הכא אפשר דמהדר בדוכתא
 אחרינא אי נמי מהדר ולא חש הגמרא להזכירו וכונת הגמרא
 בכל כי האי גוונא הוא דאומר מאי מהדר ליה כגון שפיר קאמר
 ר' פלוני לר' פלוני ור' פלוני המוקשה מאי מהדר ומתרין אמר לך
 ר' פלוני וכו' :

נתיב אות התיו

תא שמע בכוליה תלמודא בין להקשות בין לפשוט וכן
 מצינותא שמע לא ממשנה ולא מברייתא אלא
 ממימרא בנזיר פ' שלשה מינין :
 עיין באות ק' קשיא במשנה וברייתא :

תברא תיובתא וקשיא יש חילוק בין זה לזה כדאקשינן ליה
 ממימרא אמרינן בלשן קשיא וכראקשי
 ליה ממשנה או ברייתא אומר תיובתא :

תנינא להא דתנו רבנן פי' ששנינו במשנה סעד וסיוע להא
 דתנו רבנן כבריית' ונפקא מינה שאותה הבריית'
 עיקר והלכה כמותרא אחר שיש סמך מן המשנה :

תנן התם ר'ל במסכתא אחרת ונמצא תנן התם מהפוק
 עצמו פ"ה דפסחים ויש נוסחאות דלא גרסי אלא
 תנן גרידא :

נתיב אות המיו

תני תנא קמיה דרבא וכן הרבה בתלמוד ר"ל תנא בכאן

אמורא על שם שקבל האי מתניתין מרבו
וכא וספרה : שהברייתו לא היו שגורות בפי הכל כנודע כדאמרינן
בעלמא פלוני אחא ואייתי מתניתא ביריה :

תנא איותני עלה היא התוספתא שניתוספה על המשנה :

תניא ותנו רבנן ברייתא היא * (תנן הוא משנה) :

תני פלוני בשאר ספרי דבי רב היינו ספר וידבר מן וישלחו

מן המחנה עד סוף הספר * וכפרי דרב

גופיה היינו תורת כהנים ספר ויקרא :

תנן סתמא דלא כפלוני דחיקא ליה מלתא לתלמודא דתני

דבי סתמא דלא ככולי עלמא והכי קאמר לימא

תנן סתמא דלא כפלוני ואתיא מתניתין דלא ככולי עלמא :

תנא תונא ר"ל תנא תנא דירן סיעתא לדידי וכן פירש' :

תניא כותיה דפלוני ממילא הויא תיובתא דבר פלוגתיה

ואין דרך להקשות לו שוב מאותה ברייתא :

תנא הוא ופליג אמרינן גבי רבזר הייא ופשיטא שאינם

תנאים שלא הזכירו לא במשנה ולא

בברייתא אלא ר"ל שהם חשובים כמו תנאים ויכולים לחלוק על

משנה וברייתא וזוהי אינו מתרץ אלא מתוך דוחק גדול שאינו

מוצא תירוץ אחר :

תנא ושייר דרך המשנה וברייתא דתני מילי טובא ושייר

דוקא טפי מחד אבל חד לא משייר * והיכא

דקתני מניינא או אלו מוכח בכמה דוכתי דלא אמרינן תנא ושייר

ומיהו איכא שאומד תנא ושייר אע"ג דקתני אלו וזה היכא דאיכא

עניינים רבים וכן גבי מניינא יש דתנא ושייר ויעויין בתוספות

פ"ק דקרושין * וכל היכא דקתני אין בין זה לזה אלא כך וכך לא

שייך לומר תנא ושייר דודאי דוקא קתני ואם תמצא מקום שאומר

כן ושייר קתני לה אין בין אגב גררא דשאר אין בין דסמין ליה

וקתני

נתיב אות התיו

ומי המתיר ואולי אם האמצעי מחמיר פפי בהדיא מסתמא תנא
בתרא אתק' אתא לטפויי ומסיימי !

תנאים

תנאים הכח חכמי המשנה מי הרב ומי התלמיד דור אחר

דור (וכנויי החכמים באות כ' או ח') ועוד כל

תנא ובר פלוגתיה ומי ומי הלכה כמותו (וכללי

פסקי ההלכה באות כ' : והסתם באות ס' :)

א שמעון הצדיק משירי כנסת הגדולה ובירז רינו של עורא

הסיפר הכהן הגי זכירה מלאכי זרובבל מררכי בלשן

שריה רעליה מספר בגוי רחום בענה נחמיה בן חכליה יהושע

בן יהוצרק וגם חנניה מישאל ועזריה (דניאל) ושמעון הצדיק

היה שמו ערוא בן יהושע בן יהוצרק :

ב אנטיגנוס איש סוכו זר' אלעזר בן חיסוס : (צרוק ובייתוס שני

תלמידי אנטיגנוס היו ויצאו לתרבות רעה :

ג יוסי בן יעזר איש צרידה ויוסי בן יוחנן איש ירושלם : רבי

אלעזר כהן גדול ששלח ע'ב זקנים לתלמי המלך להעתיק

התורה ראשונים מן הווגות נשיאים היו שניים אבות בית דין

ופולוק ראשונה שחלקו על הסמיכ' חגיגה י'ז : משרבו תלמידי

שמאי והלל נתרבו מחלוקות בישראל תוספות שם :

ד יהושע בן פרחיה ונתאי הארכלי : יוחנן בן מתתיה כהן גדול

חשמונאי ובניו :

ה יהודה בן טבאי ושמעון בן שטח : אח אשת ינאי ברכור מ"ח

ובקרושין ס'ו : חוני המעגל והוריר גשמים : תענית פ"ג : וכן

נקרימון בן גוריון : שם ריש פרקא :

ו שמעיה ואבטליון עקביא בן מהללאל : שמעיה ואבטליון גרי

הצדק היו מבני בניו של מנחם :

ז הלל ושמאי ר' יהודה בן בתירא ונחוניא בן הקנה : מנחם

יוחנן בן עזיאל במא בן בוסא רבי פנחס רבי יוחנן בן בנ

(הוא בן הי' עיין תוספות בתגיגה פ"א דף ט') רבי יוחנן
החורני חנניה בן חזקיה :

ר' רבן גמליאל הזקן ונחום הלבלר : ר' חנינא בן דוסא והוא
שיצא עליו בת קול :

ר' רבן שמעון בן גמליאל ורבי ישמעאל בן אלישע כהן גדול :
ר' רבן שמעון השני בן ר' רבן גמליאל הזקן הנשיא והוא ראשון
לעשרה חרוגי מלכות ויש דעות אחרות בדו"ק זה ולהרמ"ב
ר' רבן שמעון בן הלל (הזקן הנשיא) חברו של ר' יוחנן ואביו של
ר' רבן גמליאל הזקן (חברו של רבי אליעזר בן הורקנוס) אחריו
ר' רבן שמעון בנו (ור' רבן גמליאל) ורבי יהודה הנשיא :

ר' רבן יוחנן בן זכאי (בימיו נחרב הבית שני וגלו סנהדרין
מירושלים ליבנה מ' שנה קודם חרבן הבית) ורבי אליעזר בן
יעקב משנתו קב ונקי :

ר' רבי אליעזר בן הורקנוס הוא ר"א הגדול ור' יהושע בן חנניה
ורבי אלעזר בן ערך : ורבי יוסי הכהן ורבי שמעון בן נתנאל -
רבי אליעזר הקליר י"א שהוא בן הורקנוס וי"א ר"א בר רש"בי
ברור אחר : (ורבי ישמעאל בן אלישע כ"ג :

ר' פרפון ור' עקיבא ור' אלעזר בן עזריה (הכהן עשירי לעזרא
ברכות כ"ג) : ור' שמעון בן אלעזר ור' יוחנן בן גוריה ר' אליעזר
המודעי ר' ישמעאל די"ג מדות ר' יהושע בן קרח י"א בן ר'
עקיבא (שהיה קרח) יוסף אביו של ר' עזר צדק היתה רבי
אלעזר בן הסמא ר' יוחנן בן גורגא יהודה בן תימא אונקלוס
הגר עקילס הנר : (אלישע בן אבויה נקרא אלישע אחר :
רבי מאיר ור' יהודה ור' יוסי ור' רבן שמעון : ור' נחמיה ור' אלעזר
בן שמוע ורבי יוחנן הסנדלר ושמעון בן עזאי ורבי חנניה בן
תרדיון (אשתו של ר' מאיר ברוריה בת ר' חנניה בן תרדיון)
רבי יהודה בר אלעאי ורבי שמעון בן יוחאי רבי פנחס בן יאיר
רבי יוסי בר הלפתא ר' ציפורי רבי נחן הכבלי רבי אלעזר בר

נתיב אות התיו

רבי יוסי הגלילי : (בן זומא הוא רבי שמעון ב"ו :

רבי יהודה הנשיא הוא רבינו הקדוש בן רש"ב ורבי שמעאל

בנו של רבי יוסי הגלילי : בבירה דינו של רבינו הקדוש

שמעון וגמליאל בניו רבי אפס רבי חנינא בר חמא רבי הייא

ורב רבי נאי בר קפרא שמואל רבי יוחנן רבי הושעיא רבא :

ור"ה הוא ר' שהבר המשניות : ואחרי התנאים היו האמוראים

ע"ן באות א וגם תראה עוד באות ס' פתס מתניתין : ובערך

חכמים : וחברו חכמי המשנה חכומים אחרים תמצאם בסוף

האמוראים חכמי הגמרא :

תנא ובר פלוגתיה

רבי מאיר ורבי יהודה הלכה כרבי יהודה :

רבי יהודה ורבי יוסי הלכה כרבי יוסי :

ואין צריך לומר רבי מאיר ורבי יוסי שהלכה כרבי יוסי

(פרק מי שרוציאנהו :

והטעם שאין הלכה כרבי מאיר אמרו בעירוכין :

אך קיימא לן הלכה כרבי מאיר בגזרותיו פי גזרות וחומרות שהוא

מתמיר על דברי חז"ה ורוקא לגזרותיו (פר' אע"פי בכתובות)

אבל קנסותיו לא אמרינן הלכה כרבי מאיר :

רבי יוסי ורבי שמעון הלכה כרבי יוסי במקום רבי יהודה ליתיה

במקום רבי יוסי מי בעיא :

כללא דמלתא הלכה ברבי יוסי מהכרו ולא מחבריו :

ואיבעיא להו רבי מאיר ורבי שמעון מאי תיקו (פ' הסקבל) הילכך

הלכה כדברי המחמיר בשניהם :

(רבי נחמיה ורבי יוסי הלכה כרבי יוסי :

(רבי יהודה ורבי נחמיה הלכה כרבי נחמיה :

רבי אליעזר ורבי יהושע הלכה כרבי יהושע (שם) ואפילו מחבר

וטיעות סופר גהליכורז עולם שכתב הלכה כר' א(בעל יב

שמועה

(שמועה הג'ה:)

רבי יהושע ורבין גמליאל הלכה כרבין גמליאל (שם:)
הלכה כרבי עקיבא מחבריו ולא מחביריו (גירה פ"א • חולק עם
רבי אליעזר:

הלכה כרבי אליעזר בן יעקב דמשנתו קב ונקי: (חולק עם רבי
יהודה:

הלכה כרבין המיקל בעירובין (סוף פרק המקפול בפ"ר וכן באבל
ואפילו יחיד אצל רבי:

רבי ורבי אליעזר הלכה כרבי (פרק מי שהוציאנהו:)
רבי ורבי יוסי הלכה כרבי:

רבי ורבי יהודה הלכה כרבי:
כללא דמלתא הלכה כרבי מחבריו ולא מחביריו (פ"ק דעירובין)

וכן אם נחלק עם אביו אין הלכה כמותו:
(רבי מאיר ורבין שמעון ב"ג הלכה כרשב"ג:

בית שמאי ובית הלל הלכה כבית הלל (חוספות פ"ק דסוכה) ורב
עמרם גאון פסק בששה דברים דהלכה כרשב"ג בברכות ג'

במנחות וא' בכוכה: ומוצאן של כל אלו תמצא בספר כריתות
שער ג' מחלק ד' ובהליכות עולם בג' פרקים של שער ה':

כל מקום ששנה רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו חוץ מג' ערב
וצידן וראיה אחרונה: ואיכא אמוראי דלית לחו דאזי

כללא רשב"ג כדמוכח בע"א אמר רבא הלכת כרשב"ג
הואיל ותנן סתמא כותיה משמע הא בלא הכי לא • וכן כתב

הרמ"ב בפירושו • ואין הלכה כרשב"ג בטרפות
אין הלכה כר' אליעזר משום דשמותי הוא פיר' שי שמותי ברכוהו

במעשה הירוע בסוף פ' הוהב והתוספות פירשו בבעל הערוך
דשמותי ר"ל מתלמידי שסאי ואע"ג דר' אליעזר מתלמידי

ר' ב"ה הוה שהיה מתלמידו ב"ה אפילו הכי קיים ליה לגמרא
דבבב"ל דבריו קאי כב"ש ולכך אין הלכה כמותו בכל מקום

זולתי

זולתי במקום שמפרש בהדיא בגמרא שהלכתי כמותו כגון
 ר"א אומר ד' נשים :

כל מקום ששנה ר' יהודה בעירובין הלכה כמותו ודוקא בעירובין
 אבל לא במחיצות דתנן חצר שנפרצה דאין הלכה שם כר"י
 אלא כבר פלוגתיה :

הלכה כר' שמעון ברבר שאינו מתכוין שמותר • והלכה כר' יהודה
 במלאכה שאינה צריכה לגופה (מנחות לא)

(הנה' כל אלו ר' פלוני ור' פלוני הלכה כפלוני יש מחלוקת כלל
 דלא או הגמרא מפרש בהדיא גדרו ע"כ) ועיין ביצה דף ל"ג

(דקאמר הלכה ור' שי כתב דהך הלכה אינה וראה בתוספות :)

תסתיים כל תסתיים בא להוכיח מה דלא ידעינן עד השתא
 וזה כשבא בגמרא חר אמר וחר אמר ול"א מסיימי

קאמר תסתיים דפלוני הוא דאמר הא מכה מימרא אחרת נמצאת
 לאחד מהם ובפ' המניח גבי פלונתא דר' אלעזר ור' יוחנן תסתיים
 ולא נשאר כן המסקנא :

תקון סופרים הוא זה ר"ל שהחלמים דקרקו ומצאו לפי
 ענין כל אחר ואחר מן הכתובים ההם

שעקר הכוונה לא היתה כמו שנראה אלא כוונה אחרת ולא היה
 לו לכתוב כן אלא כן כמו ואבוהם עורנו עומר וה' עודנו עומר

היה לו לומר אלא מה שכוונה הכתוב הם דקרקו בו ואין הכוונה
 תלילה שהוסיפו או הותירו על מה שכתוב בתורה אפי' אות אחת :

תקון סופרים י"ח דברים : ויש עיטור סופרים הל"מ :

הרי תנאי אליבא דפלוני ר"ל הוד אמר הכי אמר מר וחר
 הכי אמר מר ול"א כמוחך וכן מצינו גם כן הרי
 אמוראי אליבא דפלוני :

תרתיה כשמקשרה התלמוד ואומר תרתיה ר"ל היכי דחני תרי
 טילי דסתין וקשיין אהרדי ויש מקומות דל"א סתין

אבל נגען ודמיון אהרדי ומקשה דחר מעיניהו כגי ולמה חרוייהו :

תר"ג מצות

נאמרו למשה בסיני (כמנין תורה ואנכי ולא
 יהיה לך מפי הגבורה שמענוס) רמ"ח עשה
 כנגד אבריו של אדם. שם"ה לא תעשה כמנין ימורת החמה
 המקיימן מתקיים גופו כל השנה. והנפש החוטאת היא תמות
 כל הנסקלין שבתורה י"ח. כל הגשרפין. הנהרגין ב' הנחנקין ו'
 סימן להם יח"בו. נמצאו כל הרוגי ב"ר ששה ושלשים. ושלשים
 ושש כריתות בתורה: אלו הן הלוקים כל העובר לא תעשה
 שחייבין עליו כרת ואין בו מיתת בית דין הם כ"א. וכן על
 שחייבין עליו מיתה בירי שמים י"ח. וכן על לאו שיש בו מעשה
 קס"ח. נמצאו כל הלוקין ר"ז סימן לכלם ילקו זרים: אבל אינו
 לוקה על לאו שאין בו מעשה חוץ מג' נשבע ומימר ומקלל חברו
 בשם. ועל לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין. ועל לאו שניתן
 לתשלומין. ועל לאו שניתק לעשה. ועל לאו שבכללות: (ועוד
 לאו הבא מכלל עשה. ויש לאו שקרמו עשה. וגם חייבי עשה.
 ופולוגתא דקיימו או בטלו במכורה.) כל כריתות שבתורה חוץ
 מג' אלו היהיר חייב חטאת קבועה. חוץ מב' שמא שאכל קדש
 ושנכנס למקדש ששניהם בקרבן עולת ויורד. נמצאת למד שכל
 העברות שהיחיד מביא על שנגמתן חטאת קבועה מ"ג. כל כריתות
 שבעריות כ"ו. ובשאר עבירות י"ז. הרי מ"ג: כל אלו ל"ו
 כריתות הם במצות לא תעשה חוץ מב' הפסח והמילה שהם במצות
 עשה. וכלם חייבים על זרונם כרת. ועל שנגתם חטאת ועל
 לא הורע שלהם אשם תלוי חוץ מב' אלו והמגדף. והמחוייבים
 מיתת ב"ר הוא בעדים והתראה. והמביא קרבן ומודה ועוזב
 ירוחם:

תלמוד היבור משנה וגמרא

דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בעל פה דברים
 שבעל פה אי אתה רשאי לכותבם

בכתב ומוימות משה רבינו אשר קבל תורה מסיני פה אל פה
ועד רבינו הקדוש לא נכתב ספר בתורה שבעל פה והחכמים
היו מקבלים איש מפי איש ולומדים על פה כאשר נמסרה
והתלמידים עושים סימנים למשנתן וכותבים מפני השכחה בסתור
וקורין להם מגילת סתרים (במסכת) ומפני הצרות
החכמה מתמעטה עד זמן רבי שנחן ליה חן בעיני אנטונוניוס
ועמד הויה ופירת דינו בהסכמת החכמים לחבר ספר בקבלת
התנונה בסיני וסמכו על מקרא שכתוב עת לעשות לה וגו'
(בגמרא) ונאספו כל בעלי השמועה והקבלה וחבר מהכל ספר
משנה תורה מאוסד על חמשה עמודים הזקים ומקובץ מן ה' חלקים
כאשר כתב המאור הגדול בהקדמת סדר זרעים לפירוש המשנה
שלו הא' פירושים מקבילים מפי משה מפי הגבורה ויש להם רמז
בכתוב הב' דינים שנאמר בהם הלכה למשה מסיני ולא נלמדו
לא מסכרא ולא ממידרה הג' דינים שהוציאם על דרך הסברה
והקש ושאר לימודים ונפלה גם מחלוקת מה שאין כן בשנים
הראשונים הר' הגדולה שתקנו החכמים בכל דור ודור לעשות
סיני לתורה הה' הם ההנהגות ותקנות שהנהיגו הנביאים
והחכמים אם באיסור והיתר אם בדיני ממונות אלו החלקים
כלולים בחיבור הזה והם ששה סדרים (בגמרות שבת פ"ב) זכור
לדבר והיה אמונת עתך חוסך ישועות חכמת ודעת
יראת ה' היא אצור ואלו הן דרישים מועילי נשים נזקין קרשים
טהורות והסימן זמן נקטי וכלל סדרה שלם בתורה בלחן פ"א
מכתות ויש גמרא על ל' בלפר ועל מסכתאולפרקים (סימן
לכלם תלמוד בבלי) ועיין עוד הקדמת הר"ם במזל לכפרו

משנה תורה :

דברי רבי אלה במשנה היו מעטי הכמורה ורבי האיכות וקוצר
מלחן בלי אריכות וכלל מצואר להוציא שבלו אך לבאים
אחריו עמקו דבריו לפיכך ראה אתה מתלמידיו לגלות דברי רבו
ולמלאת

ולמלא את עם התוספתא ועניינה תוספת על המשנה וגילוי מעמדה
 וכן חברו ר' חייא ור' הושעיא הברייתות שהן חוץ ממדרשו של
 רבינו חקדוש ואחריהם לא שם איש לבו אלא להתבונן בדברי
 המשנה עד זמן רבינא ורב אשי סוף האמוראים זכר לדבר אבינה
 לאחריתם (במסכת ב"מ פ"ז) והתבודד רב אשי ואסף כל הסברות
 והדקדוקים וכלל הכל בחכמתו וחבר הגמרא אגדה דשמעתא
 סברא וכיון בוד' דברים יקרים א' לפרש כל שעמי המשנה וכל
 משא ומתן שעליה ב' פסק הדין להלכה דתנאים ואמוראים ג'
 גורור ותקנות שנעשו אחר רבינו חקדוש ד' דרשור ואגרות
 תועלות מרובה וכוללות הרות נפלאות ועשה רב אשי מהגמרא
 מהדורא קמא ובתרא (פרק מי שמת דף ק"ז) כדרך כל מחבר
 שחוזר ומתקן ובורח נחתם הגמרא עליו אין לשנות זולתי רבנן
 סבוראי הוסיפו בו קצת כאשר מקובל מפי הגאונים וחכמים
 מחוכמים :

תס

בספר י"ש

מאזנים לרעת כל לשון אם הוא מובן גבלל בשלש' דברים .
 א' נקרא אמר ושקר ר"ל זאת הגזירה אם היא
 אמיתית או כוזבת וזהו משיקול הדעת או מקרא או מקבלה
 ומשנה . ב' נקרא פחות או יותר ר"ל זאת הגזירה יש לשון מיותר
 או פחות או נשנה הרבה פעמים . ג' במקום אם הוא במקומו
 הראוי לו או לא . ובוה נכללו כל קושיות שבעולם :
 ריבוי הפירושים סיבתם א' משלשה דברים . הא' התחלפות
 בגזרת הלשון ובוה טרח עורא ע"ה ושם אתגח בפסוק
 ל' הודיע לקוראים ששם גזרת הפסוק . הב' לרעת שיחופי
 הלשונות וזהו סיבה לעשות פירושים מתחלפים הרבה בכחובים .
 הג' יב א 12 I

חתימה

הג' שימושי האותיות כי המ' והב' ררך משל יש להם שימושים
רבים ובוה יתחלפו רבים מהמפרשים : ע"כ :

בספר ע"י

רב גדול העולם היה ורב אנא היה שמוי רבה בר בר חנה
ורב תלמידי רבי הווי וכן תלמיד לר' חייא ולרבי ינאי (וכן
למר עם ר' יצחק בר אנדימי ועם רב מלכיו) שמוא חברו של רב
וראש היה בנהררעא ורב בסורא רב הונא תלמיד דרב הוה
רב אסי ורב כהנא גדולים היו מרב הונא ושמואל רב ירמיה בר
אנא תלמיד חבר דרב חסדא רב נחמן חבר היה לרב הונא
רב ששת חבר לרב חסדא וגדול ממנו רבה ורב יוסף תלמידי
רב יהודה הוו רבה למד עם רבי יוחנן אביי ורבא תלמידי רבה
הוו וכן אביי למד עם רב יוסף וכן למד רבא עם רב סחורה וכן
היה תלמיד לרב נחמן וכן היה תלמיד דרב חסדא רב אשי כפי
הרמב"ם תלמיד דרבא הווי רבי יוחנן למד עם רבי אושעיה אבל
עיקר תלמודו עם חזקיה בנו של ר' חייא וכן למד עם ר' שמעון בן
יהוצדק ר' יוחנן האריך ימים קרוב לר"ג שנה עד אחר רב אשי
ע"כ מחכמי הגמרא

דורות גדולי הפוסקים (אחר שהרביצו תורה ד' השבויים שבאו
בספינה מיון והיו ר' חושיאל אבי רבינו חננאל באפריקה
רבי שמעיה באלקיירו רבי משה ורבי חנוך בנו בקורטובה ומאלה
נתרבה חבמת התלמוד לדורות הבאים אחריהם) בספר ד' חמשה
חכמים גדולים כל אחר שמו יצחק בר ברוך ביל"יה
מקורטובה בן גיאת בר' ראובן ברצלוני בר' ברוך גדול
שבכלם האלפסי ואחר שנפטר ישב על כסאו בן מיגש תלמידו
ובצרפרא עמרו רש"י מאור העולם (נקרא ירחי שהיה מלונגיל)
ורבינו חס נינו ורבינו גרשום ורבינו שמשון ובמצרים זרח המאור
הגדול הרמב"ם מקורטובה ובאחרית ימיו היה רבי טודרוס נשיא
וחכם

חתימה

וחכם גדול בימים ההם היה ר' קלונימוס וכן כתב רש"י פ' אין צדין
ע"תה בא אלי מכתב מירמישה שבא לשם אדם גדול מן רומא
ושמור' קלונימוס בקי בכל הגמרא והורה כדברי ע"כ : כתוב
בתשובה רבינו יצחק בעל התוספות ורבינו אלחנן בנו הם עמודי
התוספות ורבינו שמשון תלמידו היה : והוא חבר התוספות שאנצי
על פי רבו רבינו יצחק גם רבינו שמשון וזה למד עם רבינו תם
ור"ת דודו של רבי יצחק היה : (והוא רבינו שמשון משאנץ בר
אברהם : רבינו שמשון מקינון כתב תוספות על די תלמידי רבי
אליעזר טיך ונקראת תוספות טיך :) כתוב בתשובה בתר
תוספות טיך אולינן לא מפני שהם גדולים משאנצי אלא מפני
שהם אחרונים ועוד דתוספות טיך אינם אלא מקצרות תוספות
שאנצי ומהדשים אי זה חירוש על פי גדולים שמתו אחר תוספות
שאנצי כגון רבינו יצחק בר אברהם ורבינו אלחנן וגדולי איברי :
בזמן הרמ"בם היה הנשיא הגדול רבינו מאיר הלוי ובזמנו חכמים
גדולים בלונל ובזמנו היה הרב הגדול ר' אהרן הכהן ורבינו יהונתן
ראש ישיבת בבלי : אחר זה הרשב"א ובזמנו אהרן רבינו אשר
מאשכנז לטולישולה : רבותינו של הר"אש רבינו מאיר וזקנו הרב
הגדול רבי נתן : רבותיו של הרשב"א הרמ"בן גרונדי ספרדי ורבינו
יונה : רבותיו של בר ששת רבי פריץ הכהן ורב חסדאי זקנו של
הרב' חסדאי קרישקש : סמ"ג וסמ"ק והרשב"א ורבינו מאיר
והראש ובנו (בעל הטורים) הם גדולי האחרונים :
תם ונשלם של"מה

טוב טעם ורעת

אלה

דרכי הטעמים במקרא וא"ך ספרי הקדש והם ב"ם המכונים
והמטעמים • ונשבעה דרכים אצ"גם לפניך • וכמו כן אלו
של אמת •

זרקא

מגולפת לעולם הם צימד וכלוים זה עם זה • השלשלת יבא
לכדו כחלק • וכן הפרסא בלי טר ומטרת • ואשריו שני
גרישין תביר גם וקף קטון או זרקא •

אולא

גריש רביע לעולם יבא זה אשר זה וכלוים צימד • וכמו
שמשושים לבדם • ויש מאריך אשר אולא • ופעמים הרבה
תביר אשר רביע • אל שני גרישין ימשך מנגן • ולא אל וקף גדול ולפעמים
ימשך תביר •

דרגא

תביר ישרת כאשר יש שני נקודות בכתים • ואם יש כתובם
נקוד אשר יהיה מאריך במקום דרגא • וגם יבא קדמא
קודם תביר ויש דרגא בלא תביר • התרי טעמי הוא כמו תביר •

פזר

גדול תלשא לחלש ימשך אולא גריש רביע • והתרכא יבא בלי
מטרת לפניו וכו' הפסק • וקודם התלשא יבא גם כן ירחיב
יומו קרני פרה •

פסק

מנהגו להביא שופר הולך בתיבה עננה או מאריך או אולא
להטעים התיבה בו וגם בא עם דרגא • ושל הרוב יבא אחריו
רביע גם גרישין תביר ופזר גדול וזרקא • ולרביע אם יוקדם שני שופר
הולך בראשון יש פסק •

שופר

מהוסיף קדמא וקן קטון זה יהיה אם יש נקוד אשר ביניהם •
ואם לא יבא נקוד בכתים במקום שופר מהוסיף יהיה מאריך •
ולפעמים יבא יתיב קודם קדמא במלה ועירא או חלשיל • וגם אשר
בקדמא • ויש קדמא בלא שופר מהוסיף • וקודם השופר מהוסיף יבא אולא •
ואם הוא אשר רביע יהיה קדמא • הוסיף גדול יבא אשר וקף קטון וגם
צריש פסוק כמו השני גרישין • הפרי קדמין הוא לציין קריאת המלה
חלשיל כמו שנהגו הנקדנים הקדמונים עם זרקא מגולפת תלשא ותרכא
ועתה כתבטל וכשאר זה בתרי קדמין בלבד •

מאריך

טוב טעם

מאריך טרשא אמתא קודם האמתא יבא שופר הולך וקודם סוף פסוק יבא מאריך. אך לא באמת שגם יהיה שופר הולך קודם סוף פסוק אלא אם יקדם לו גריד רביע שאז יהיה מאריך: ולעולם לא תמצא כי אם אמתא אשר בכל פסוק ולפעמים איננו: ויכנסו בעוד אלה וכן בין כלם חקף ונשיא. הסקף הוא לתכר קריאת הפינות והנשיא להפעלים קריאת כל חיבה:

הרפי והדגש ידוע לכל וסימן הרפי קו ישר על האות. ולא כהגון בו היום וולתי מעט מפני הזרות בתיבה שראייה להדגש או במפיק והוא נקוד בתוך האות:

ודע זה הכלל כי כאשר מלה סלרע באה קודם מלה זעירא או מלעיל תנקד מלעילא כמו עשה שם ועשה פסק. ואם סגמ בשוא תקרא לשילא דלעילא כגון ישפטו הם ישערו דעת. ויש שיזנאן הן הכלל:

טעמי אמת

יען תבנתו עמודי הטעמים בכלל על ספר וקראתיו טעמי הפעמים. וגם דרך קבוצה ונגוהם בספרי אמת שהם משוכים משיווש שאר ספרי הקדם. אמרתי אניגה לפניך הכללים האלה. יאליסוך חכמה נפוכ טעם ודעת. המה ינמוני בדרך אמת:

טרחא הבא בראש הפסוק קודם האמתא נרשם בתפילת המלה כמו יתיב ואז הוא מפסיק. ולא יוקדם לו מאריך כי אם שופר הולך ומסופך ומקף. אך יש גם מאריך אם אין טרשא. והבא אשר האמתא נרשם במקומו ואינו מפסיק. ויחסך לו שופר הולך קודם הסוף פסוק. מה שלא תמצא בשאר ספרים כי אם מאריך:

רביע בא עם גריד בראש מלה כמו תרשא קודם הסוף פסוק אשר האמתא ויוטעם ברביע ככס הגריד. ויבא אגלו על הרוב מאריך ובמקום שופר הולך קודם סוף פסוק. ופעמים כלוה עמו ורקא ופסק. ואם בא הרביע בגולת זה יבא לבדו. ואם קודם שופר עולה ויורד. ואם אשר פסק מונח:

זרקא

שוב טעם

זרקא

הנא לבדו כרעס במקומו ומפסיק ויכונן כמנהגו ויבוא
אקריו ירע בן יומו ושופר עולה ויורד וכמו כסגולתא ואם
הוא עם שופר מהוסך כרעס כראש מלה ואז כמו כעו געיא ולפעמים
יבא גם עמהם פסק :

פסק

יבא בטעם אחר והרגלו באולא או שופר מהוסך ליכנן
כעין ש' שלט עמו ויש אקריו רביע ואם הוא בזולת אלה
יהיה דרכו כמו מקף אך יפסיק לעולם וכעמו בן הוא :

שלשלת

יבא לבדו ואז אין לו כמו ואם הוא עם פסק דעו הסך
הפזר גדול שיש או לו כמו להפסק ולכונן כמשפט : והפזר
גדול כשהוא עם הפסק אין לו כמו וכשהוא לבדו דעו להכנן ולהפסיק
כדרכו ויש שיוקדם לו ירע בן יומו : ודע שבכל הכפרים האקרוניס שנו
את טעם הירע בן יומו ושמו במקומו שופר מהוסך אמנם בכפרים
הקדמונים המדויקים איכנו וולתי מעט בטעות כמו שיש טעמים
מעוותים רבים בהם :

שופר

עולה ויורד נקרא שופר מהוסך למעלה מהתיבה ומאריך
תפסיה ויבוא היורד במקום פנועת התיבה והעולה
בתכונת הקודמת אף אם יהיה במלה אשר לפנייה אם זאת מלה
ועירא או מלעיל ויוקדם להם ירע בן יומו וכמו כסגולתא בשאר
כפרים להפסיק ופעמים יבואו שלשתם בתיבה אחת ואם בא לפנייהם
רביע או אין ירע בן יומו עמהם :

שופר

עלוי נקרא שופר הולך למעלה מהתיבה ויבא בין הטעמים
הסגנונים ולפניהם ואקריהם וגם עם המטעמים ואולי
הוא להרים קול בקריאה וכנגינה :

אלה

הכללים הנצרכים לספרי אמ"ת כשנחם את טעמם בחר עו א"ך
ספרי הקרש והנשארים הכאים שם סדר אחר לכלם ואין כל חרש
להם : ואלה שמות הטעמים אשר לא באו כספרי אמ"ת :
קרני פרה גלשא תרסא שני גרישין וקף גדול דרגא תביר תרי טעמי
סגולתא קרמא יתיב וקף קשון :
והצנחיים לבניך למען הנצל מפני המעוות ולמען השמור לעשות בכל
הכתוב כי או תצליח את רכיך דרכי אמ"ת :

תם

אלה כללי השרשים אשר הניח הר"מ מענין המצות :

הא' שאין ראוי למנות בכלל המצות שהם עדרבנן כגון הדלקת נר
מנוכה ומקרא מנילם שכלם בלאו ולא תסור אלא המצות שנאמרו
לו למשה בסיני :

הב' שאין ראוי למנות בלמה שלמדין באסת מי"ג מדות שהתורה
כדרשת בבן אס לא שאמרו קו"ל שזה דאורייתא וביארו הם
במנחם שהוא גוף תורה :

הג' שאין ראוי למנות מצות שאינן כוהנות לדורות כמו היו נכונים
לשלשת ימים גם הכאן והבקר אל ירעו וכן ברכות וקבלות
דגריזים ועיבל וננין המונח בבואנו בארץ כנען שהם מצוה לפי שעה :

הד' שאין ראוי למנות המצוות הכלליות כל התורה כמו את קצתי
תשמרו ושמרתם את משמרתי וערפכם לא תקטנו עוד שהם
זווין לקיים כל התורה :

הה' שאין ראוי למנות טעם המצוה מצוה בפני עצמה כמו ולא תקטני
הארץ ולא תזכה הארץ שפירושו כדי שלא והוא כתיבת טעם :

הו' שהמצוה שיהיה בה עשה ולא תעשה ראוי למנות עשה שבה עם
מצות עשה ולא שבה עם מצות ל"ת וזה על שלשה פנים . אס

שיהיה מצות עשה ומזכר על ל"ת כמו שבת וי"ט שהזהירנו יתבר' מעשות
מלאכה בעם וזכור בהם המצוות . ואם שיהיה לאו שקדמו עשה כמו אמרו

באונם ומזינא סס רע ולו תהיה לאשה לא יוכל לשלם . ואם שיהיה לאו
שביטק לעשה כמו לא תקח האם על הבני' ואם לקח שלם את האם .

(ולא הבא מכלל עשה עשה לא הביאו הרב . והוא בהשגות :)

הז' שאין ראוי למנו' דקדוקי המנו' ומשפטיה כגון מה ששייב הכתוב
קרבן קטאת למטמא המקדש וקדשיו שזה מצות עשה ושילק

במשפטיה כשבה או שפירה ואם לא תשיב ידו שכל זה הוא דקדוקי המנו'
ואין ראוי למנות כל שלק מצוה אסת :

הח' שאין ראוי למנות שלילת הסיווג עם האזהרה ופירושו שהאזהרה
היא להזהיר על דבר מה שלא לעשותו אבל השלילה אין בה זיוי

לא לשלול דבר שאיננו הן שיהיה בסימו' דברי' הן בדבר שצבר והוא ועת' ד'
והאזהרה אינו אלא על העתיד . ולביאור זה לא תבא כנאפת העבדים איבי'

אוסרה כי אם שלילה **שהודיע** שאינה יונא' **לשירו** **במסדרון** אנריש כמו שא'
 בעבד כנעני * ואם ספר העורה וגור הכתוב בשלילת פועל עלוני ימכה
 מכלל לא תעט' באמרו לא אכלתי באוני בהכרח הפועל הוא מוזהר ממנו
הט' שאין ראוי למכות מהסדר הלאוין והעמין אבל הדברים המוזהר
 מהם והמנוון בהם שכל צווי שמצוה בו ומוזהר ממנו לא כביט לרבו
 הצוין שבענין ההוא למכות שבת וזכית שהם לקוח אש לא מפירשו
 קמטים שהלאו או העשה האשד יכלול תוספת קדוש * ואפילו אמרו לעבור
 עליו בשכי לאוין אין ראוי למכותן אלא באמרו לוקה שמים * ומה שאמרו
 לאו שכללות הוא הלאו שכולל פנימים רבים ולא ימכה כי אם הלאו לבדו
 או יהיה הלאו על דברים רבים שנזכרו בפסוק ונכללו כלם בלאו א' כגון
 כא ומבוסל ואינו מונה כי אם א' אם לא שהוא בפירוש מקובל שלוקין על
 כל א' כגון חספ דבך תירושך ויזהרך שכל לא תוכל לאכול בשעריך לקלק:
די' שאין ראוי למכות ההקדמות שהן לתכלית אחת מן התכליות כגון
 ולקחת הולת ואפית אותה שאין לימכות כי אם התכלית לפעשייתה
 והיא זכות על השלמן לחם פנים :

דיא' שאין ראוי למכות פלקי המנוה כל פלק בפני עצמו כשיהיה
 המקובץ מהם מנוה אחת כגון ארבעה מינים שכלולב כל אחד
 מנוה אחת * וזה בדבר שמקבצין זה את זה * ואפילו בדבר שאין מעבצין
 זה את זה כפמים אמרו שהם מנוה אחת :

דיב' שאין ראוי למכות פלקי המלאכה מהמלאכה שכל הצווי בעשייתה
 כל פלק ופלק בפני עצמו כמו ועשו לי מקדש ולא ימכו כל כליו
 שנאמרו בהם ועשית מנוה בפני עצמה * וכן בענין הקרבנות
 שמונה א' כוללת עשיית כל מין ומין שנקרבנות :

דיג' שהמנוה לא ירבה מהפירס כמספר הימים שתתפייב בהם
 המנוה ההוא כמו הסוכה שהיא שבעת ימים והמוספין שכל
 עופד ועופד וכן מכות קנינה אע"פ שהיא טייבת בשלמה פרקיס בשנה :

היד' שאין ראוי למכות העמדת וקיס הנדרים במדת עשה וביאורו
 שכל מנות עשה ולא תעשה שכלל בהן בכתוב עכשו על העובר
 פליהן לא ימכה כל עוכש ועוכש מיוחד על כל מנוה ומנוה מנוה בפני עצמו
 לא ימכה כל מין ועין של מיתה או מלקות משלומין אוקרבנו למנוה אחת :

~~Handwritten text, possibly a signature or name, crossed out with a horizontal line.~~

